Güne Gün Katmak

Vedat Günyol

DENEMELER

3 Güne Gün Katmak * Vedat Günyol

Milliyet Yayınları

ÇAĞDAŞ TÜRK YAZARLARI: 3

Güne Gün Katmak

Vedat Günyol

Güne Gün Katmak
Edebiyat Dizisi

© Türkiye Yayın Hakları:
AD Yayıncılık A.Ş.
1. Baskı:
Aralık 1995
ISBN 975-325-072-x

Yazan:
Vedat GÜNYOL

Yayın Yönetmeni:
Yalvaç URAL
Sorumlu Müdür:
Necati GÜNGÖR

Görsel Tasarım ve Kapak İllüstrasyonu:
Ali Sina ÖZÜSTÜN
Dizgi/İç Düzen:
Zuhal DÜLGER
Düzelti:
Tekin ERGUN

Basıldığı Yer:
AD Yayıncılık A.Ş.
Doğan Medya Center, Bağcılar 34554-İSTANBUL
Tel.: 0.212.505 61 11, Fax.: 0.212.505 61 31

Vedat Günyol

Güne Gün Katmak

Güne Gün Katmak

Her yazarın ereği, güne gün katmaktır bence. Katılacak gün nedir, Ruhi Su'nun deyimiyle, esenliğe yönelik, hep ileride özümsenecek bir **gündedir, "gelen günde"**dir. Bugünün ötesindeki bir gün, ışıklı bir günün özlemi, susuzluğu ile dolu bir gündür.

Kendimi anlattığım bir yazı, gelen güne yönelik, umutta, güzellikte kaynağını bulacak olan bir yenilik özlemidir.

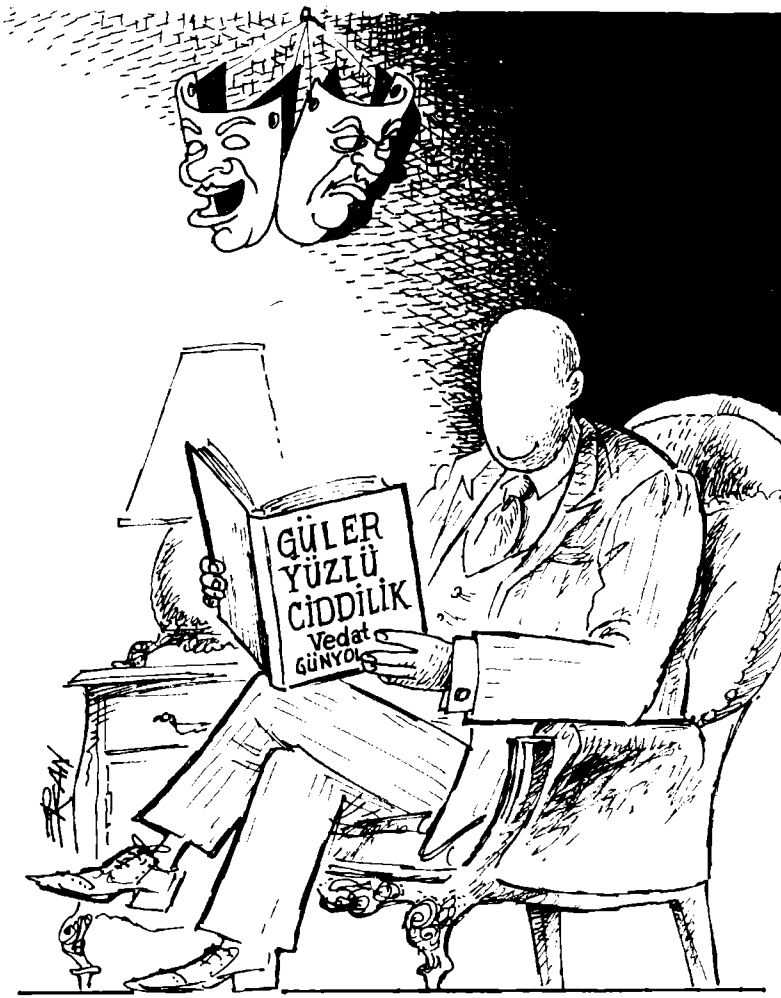
Aziz Nesin, yaşamı boyunca, hep güzel **gelen günlerin** öncüsü olmuştur. İçinde debelendiğimiz pisliklerin ötesindeki temiz bir dünya özlemi değil mi, onun ve bizim dünyamızı allayıp pullayıp güzelleştire güzelleştire yazdığımızın içeriği.

Bu kitaptaki deneme yazıları, güne gün katması dileğiyle sizlere sunuyorum.

Saygılarımla

V.G.

Dostum Aziz Nesin'in anısına...

GÜLER
YÜZLÜ
CİDDİLİK
Vedat
GÜNYOL

Gelişmemişliğin Aynası

Latin Amerika'nın yetiştirdiği, daha hakçası orada yetişen, üstün yetenekli sanatçılar, Batı dünyasının sırt çeviremeyeceği denli yetkinliklerle bezeli olarak karşımıza çıkmaktalar.

Borges'ler, Marquez'ler, daha başka yetenekli yazarların yanında, adları yeni yeni duyulmaya başlayan sanatçılar var. Bunlardan biri, Eduardo Galeano'nun **Kucaklaşmanın Kitabı** adlı, Nihal Yeğinobalı'nm eşsiz çevirisiyle CAN Yayınlarında çıkan yapıttır. Şu Latin Amerikalı yazarlar, İspanyol kökenli olmanın onurunu, her fırsatta ortaya koyuyorlar.

Politik bakımdan ABD'nin etkisinde olmakla birlikte, yap yalın özgür bir düşünceye vurgun olmanın erdemini, her fırsatta dile getirebiliyorlar.

İşte Eduardo Galeano da, Batı kültüründen esinlenip, içinde yaşadığı canı ciğeri toplumu, insanca, hakca eleştiri süzgecinden geçirerek, sağduyunun kıyılarına ulaşmaya çalışan bir yazar.

Bu yapıtında Galeano, ince mizahla besli, gerçekçilik süzgecinden geçe geçe, doğrularla eğrileri çakıştırarak, geri kalmış toplum düzeninin iciğini ciciğini çıkarmayı kendine dert edinmiş.

Alın size eşsiz bir örneğini:

Benim Allahım Yok diyen Galeano, Düzen/1 adlı yazısında, bütün az gelişmiş ülkeler gibi, Türkiye'ye de uyabilecek saptamalarını şöyle dile getiriyor:

"Görevliler görevlerini yapmaz.
Politikacılar, konuşur ama hiçbir şey söylemezler.
Seçmenler, oy kullanır ama, seçmezler.
Bilgilendirme medyası bilgilendirmez.
Okullar cahillik öğretir.
Yargıçlar, kurbanları cezalandırır.
Ordular, kendi vatandaşlarıyla savaşır.
Polisler, suç işlemekten, suçla savaşmaya zaman bulamazlar.

Kâr'lar özelleştirilirken, iflaslar kamulaştırılır.
Para, insanlardan özgürdür.
İnsanlar nesnelerin hizmetindedir."

Yazılarını, çok ilginç, gerçeküstü'ne kaçan inanılmaz güzellikteki desenleriyle süsleyen Galeano, yozlaşmış toplum yaşamına, özellikle yozlaşmış siyasal yaşama, acımasız bir gözlem getiriyor. Geri kalmış, kalmamış insan soyunun her yerde, her aşamada değişmeyen içgüdülerini, önlenmez, önlenemez açgözlülüğünü dile getirmekte eşsiz bir saptama örneği veriyor. Şöyle ki:

Nutuk Atma Sanatına Övgü:
- Gelişmemişliğin aynası

"İktidar sahipleri arasında iş bölümü vardır: Ordu, ordu disiplin ve yapısına göre düzenlenmiş örgütler ve kiralık katiller, toplumsal çelişkilerle ve sınıflar arasındaki savaşımlarla ilgilenirler. Siviller de yapılacak konuşmalardan sorumludur.

Bogota'da çok sayıda nutuk fabrikası vardır, ama telefon rehberinde bunlardan yalnızca biri. Ulusal Nutuk Fabrikası bulunur. Bu endüstri işletmeleri Colombiya'yla komşu ülkelerdeki birçok seçim kampanyasına hammadde sağlamışlardır. Parlamentolarda kullanılmak üzere, okul ya da hapishanelerin açılış törenlerinde, düğünlerde, yaşgünü kutlamaları ve vaftiz ayinlerinde, ülke tarihinin şanlı kişilerini anarken ve arkalarında asla doldurulamayacak bir boşluk bırakarak ölenlerin ardından kullanılmak için, ısmarlama söylev üretirler:

"Bugün burada haddim olmayarak..."

İşte size, gelişmemişliğin ya da az gelişmişliğin aynasına yansıyan korkunç saptamalar. Galeano'nun eline diline sağlık.

Gökten İnme İnançlara İnat

İngiliz şairi **T.S. Eliot,** *Denemeler* adlı kitabının bir yerinde: *"Kutsal, tutkusuz bir şeydir us"* diyor (**Akşit Göktürk** çevirisi).

Evet, doğru. Usdışı her şey, özellikle tepeden inme, ezberletme, büyüleme yolu ile kutsallaştırılan inanç tutkuludur, hem de insanı yersiz saçmalıklara kul köle ederek.

Us, yani akıl deyince, ilkten bilimin yaratıcısı insan kafası geliyor akla.

Peki, bilim tutkusuz mu gerçekten? Değil bir anlamda. Şöyle ki, durmadan yeni yeni atılımlar yapan o yaratı mucizemsi buluşlar tutkusuz olur mu? Bilim, yeni yeni buluşlara tutkusuz varabilir mi? Bu *tutku,* kutsal bir *tutku*dur, insanlık yararına adanmış bir tutku. Bilim dışı tutkular, hele dinsel inançların kaynağındaki tutkularsa, kutsallıktan uzaktırlar. Semavi dinlerin, yani gökten inme dinlerin besleyip aşıladığı tutku, ne yazık ki bilim tutkusunu kimi zaman yaya bırakmaktadır, bırakıyor da.

Gökten inme inançları düşününce insanın sorası geliyor: Ay'a kadar gidip gökyüzünün bomboşluğundan nasıl inanç iner dünyamıza. Bin küsur yıldan bu yana gökten yalnız ve yalnız, yağmur, kar, dolu, bir de yıldırımlardan başka bir şeyin düştüğüne kimse tanık olmamıştır.

İnanç, hele hiçbir erdemi olmayan *körü körüne inanç;* dünyayı, doğayı durmadan değiştirip yaşamın gizini yakalamaya çalışan bilimin kutsallığına olan inanç yanında ne denli cılız, ne denli zavallı kalmaktadır.

Dinsel inanç insana bir ölçüde iç dinginliği getirir, doğru; insandan neler götürür onu da gördük İran, Suudi Arabistan, Bangladeş yöneticilerin hoşgörüsüz, acımasız, gözü dönmüş tutumlarında, bu işin en iğrenci, Sivas'taki olayda.

Peki, inanmayan insan, iç dinginliğinden yoksun olup kendini kötümserliğe mi kaptırır? Bu soruyu özellikle ortaya atıyo-

rum. Çünkü önümde, bu konuya bir yanıt getiren bir örnek var: **Simone de Beauvoir** örneği. Ünlü Fransız yazar **Jean-Paul Sartre**'ın yaşam ve kafa arkadaşı ünlü Simone de Beauvoir üzerine bir film çekilir, burada dokuz düşünür ve yazar onu soru yağmuruna tutarlar. Bu sorular içinde ilginç bulduğum biri şu; filme katılanlardan **M. Ribowskaya** soruyor:

"Siz, Bir Genç Kızın Anıları'*nda şöyle diyordunuz:* 'Salt umutsuzluktan başka dayanağım yok. Umutsuzluk, yerini bulunca, değil mi ki yaşayıp duruyorum, bana yeryüzünde en iyi olasılıkla paçamı kurtarma kalır.' *Bu sözleri açıklar mısınız?"*

Bu soruya yanıt olarak Simone de Beauvoir aşağı yukarı şöyle diyor: *"Her şey paçamı kurtarmaya, hoşuma giden şeyi yapmaya yöneltiyordu beni. Tanrı da hoşuma giden şeyi yapmama yardım ediyordu. Salt umutsuzluğum, yani Tanrı'ya ve yaşamın bir anlamı olduğuna inanmayışım da hoşuma giden şeyi yapmama yardım ediyordu. Aslında küçüklükten beri hep sevdiğim şeyi yaptım. İdeolojik bahaneler, az çok bunun üstüne aşılanmıştır."*

Simone de Beauvoir'da hoşuna giden şeyin yazarlık olduğunu öğreniyoruz. Görülüyor; bu dünyada inançsızlık yüzünden aşırı umutsuz olmak bile, insana yaşadığı sürece bir şeyler yapma olanağının kapısını açıyor, gökten inme inançlara inat.

7.9.1994

İnanmadan İnanmak

İnanmadan inanmak nasıl olur demeyin, olur işte. Önce bir örnek vereyim size: **Varlık** dergisinde (Ocak 1995 sayısı) **Ahmet Önel**'in **Konumlandırmalar** başlıklı yazısında şöyle bir bölümcük var: **"Tüm olan bitenleri anlatıyorsun bana. Hiçbiri inandırıcı değil. Ancak inanmalıyım, anlatan sensin çünkü."** İşte size kör inanç ya da önyargı denilen saplantının bir kaynağı.

İnanmadan inanma sözünü **Voltaire**'in **Felsefe Sözlüğü**'nden alıyorum. Nicedir bu sözlüğü, gerek Fransızca aslından, gerek Milli Eğitim Bakanlığı'nın Dünya Klasikleri dizisinde yayımlanan **Lütfü Ay**'ın güzel çevirisinden coşkuyla okuyor, düşüncelerime yatkın düşüncelerle karşılaşınca zevkten dört köşe oluyorum. Voltaire'in 300 yıl önceden, Fransa'dan **kör inançlara** nasıl kancayı taktığını, savaş açtığını okudukça, 21. yüzyıla adım atmaya hazırlanırken Türkiyemiz'in böylesi bir savaşa ne denli gereksinimi oduğunu, ama bu konuda yaya kalındığını görüyor ve **kör inanç**'lar batağına batırılmak istenmesine ve bu yolda alçakça girişimlere yol verilmesine hayıflanıyorum.

İnsanlık tarihine bakınca, ta ilkçağlardan bu yana, hep akılla inancın, bilimle dinin çatışmasına tanık oluyor ve ilkel, yarı ilkel toplumlarda aklın inanca, bilimin dine, daha doğrusu, din dışında hiçbir düşünce tanımayan yobazlığa yenik düştüğünü görüyoruz.

İnsanlarda ilk bilgiler nasıl oluşuyor ve nasıl çarpıtılıyor sorunu üzerinde duran Voltaire'e göre: **"birçok insanda ilk bilgileri edinmeye başlamış olan** aklın, **kimi önyargılar yüzünden ilerlemenin durduğu; bir işte çok iyi akıl yürüten bir kimsenin bir başka işte kabaca yanıldığı"** görülmektedir.

Voltaire, bu durum karşısında şaşkına dönüp duraklıyor ve şunları söylüyor: **"Nasıl oluyor da kafa böylesine altüst olu-**

yor? Birçok nesne üzerinde bunca düzenli, bunca metin adımlarla yürüyen düşünceler, nasıl oluyor da bin kez daha açık, anlaşılması bin kez daha kolay olan bir başka nesne üzerinde bu denli acınacak bir biçimde aksayıveriyorlar? Bu adamda her zaman aynı zeka ilkeleri vardır; şu halde bir besin çeşidi üzerinde ağzının tadı nasıl bozuluyorsa, onun da bir örgeni bozuk olmalı."

"Peki, ayın yarısını Muhammed'in cüppesinin kolu içinde gören bu Arabın kafası nasıl bozulmuş? Korkudan. Ona, bu cüppenin koluna inanmayacak olursa ruhunun, ölür ölmez, Sırat Köprüsü'nden geçerken bir daha çıkmamak üzere, cehenneme yuvarlanacağını söylemişlerdir ona; ona daha beterini söylemişlerdir: Bu cüppe kolundan şüphe etmeye kalkacak olursan, bir derviş sana kâfirlere edilen muameleyi edecektir; bir başka derviş bir budala olduğunu, olabilen bütün inanma nedenleri ortada olduğu halde, kibirli aklını, apaçıklığa boyun eğdirmek istemediğini sana ispat edecektir; bir üçüncüsü seni küçük bir valiliğin küçük divanına havale edecek ve orada yasaya uygun olarak kazığa oturtulacaksın."

"Bütün bunlar zavallı Arabı, karısını, kızkardeşini, bütün o küçük aileyi dehşete düşürüp şaşkına çevirir. Geriye kalan tüm sorunlarda sağduyuları vardır, ama bu sorunda düş güçleri yaralanmıştır. Tıpkı koltuğunun yanında durmadan bir uçurum gören Pascal'ınki gibi. İyi ama bizim Arap, Muhammed'in cüppesinin koluna gerçekten inanır mı? Hayır, inanmaya çabalar; der ki: 'Bu, olanak dışı bir şeydir, ama doğrudur; inanmadığım şeye inanıyorum.' Kafasında bu cüppe koluna ilişkin, açıklamaktan korktuğu bir yığın karmakarışık düşünceler edinir; işte gerçekten ortakduyusu (sağduyusu) olmamak bu demektir."

Voltaire'i burada bırakıyor, ama aynı konuyu başka düşünür-

lerde aramaya çalışıyorum. Rus filozofu, edebiyatçısı **Alexandre Herzen** (1812-1870), mektuplarının birinde düşsel bir kişiye, bir doktora şunları söyletiyor, yanlış anlamalar ve gerçeğin karmaşıklığı üzerine; **"insanlar, gerçeği kabul ettirmek için onu bir matematik teoremi gibi ispatlamanın; başkalarının da inanması için kendinin inanmasının yeterli olduğunu sanıyorlar. Oysa iş bambaşka: Birileri bir şey söylüyor, başkaları onları dinliyor ve başka şey anlıyor. Çünkü, gelişim dereceleri aynı değil. İlk Hıristiyanlar ne öğütlüyor, halk ne anlıyordu? Halk tüm anlaşılmaz, saçma ve gizemli şeyleri anladı; açık ve yalın olan her şey onun için erişilmezdi. Halk, bilinci köstekleyen her şeyi kabul etti ve insanı özgür kılan hiçbir şeyi kabul etmedi."**

H. G. Wells, dinsel inançlar üstünde düşünürken bir yerde şöyle söylüyor: **"Bir zamanlar dinsel inançlar ve onları gösterme yolları, kendi kişiliklerinin değil, toplumsal yaşamın bir parçası sayılıyordu. Reformların yarattığı büyük sarsıntıların sonucu olarak dinsel inançlar, tecavüz ve tartışma dışında kaldı. Bugün oybirliğiyle bir gerçeğe ulaşmada hiçbir umut yolu yoktur. Ahlak konusunda da böyledir."**

Oysa bakıyoruz, Müslüman dünyasında, dinsel inançlar kişisellikten uzaklaştırılmak, toplumsal yaşamın, eleştiri kabul etmez katılığına, bağnazlığına özgü bir düzeye indirgenmek isteniyor.

İnanmadan inananlara, dolayısıyla, bağnazlaşmışlara, **Cenap Şahabettin**'in ağzıyla şöyle sesleniyorum:

"Din bağnazlığı dini, tarih bağnazlığı tarihi öldürür."

Türkiyemiz de bu tutumun kıskacında, tedirginlik içinde bocalar durumda. Her şey laik düşünce doğrultusunda savaşıma kalmış görünüyor.

28 Mart 1995

Yurt ve Ana Sevgisi Üzerine

Fransız yazarı, filozofu, uçuş tutkunu, birinci sınıf insan A.de Saint Exupéry, **Mektuplar**'ında (B. Onaran çevirisi), 123 sayfanın 72'sini anasına yazdığı, her satırında özlem kokan, sevgi taşan alabildiğine sıcak sevgi ve özlemleri dile getirmiş.

Ana sevgisi, insanı, yaşadığı çevreye, bağlı olduğu ulusa gözü kapalı, yüreği açık bir sıcak sevginin ılıcağında bulur özünü.

Dünya yazarları içinde en çok sevdiğim Fransız (Cezayir kökenli) Albert Camus: "Ben önce annemi, sonra yurdumu severim" diyor, alnı açık olarak. Daha önce, adını unuttuğum bir Fransız yazarı," Ben önce ulusumu, sonra da annemi severim" diyebiliyordu.

Gelin, şöyle bir düşünelim. İnsanın ilk yurdu neresidir, ana kucağından başka.? "Ana gibi yar olmaz" demiş atalarımız ama, ardından "Bağdat gibi diyar olmaz" sözünü eklemişler. Bugün Bağdat, çoktan eşi bulunmaz bir diyar olmaktan çıkmış ama, ana bulunmaz bir yar olarak kalmıştır, kalacaktır da.

Dünya edebiyatında, büyük yazarların çoğu ana gerçeğini, ana sevgisini dile getirmişlerdir. Camus başta olmak üzere, A.de Saint-Exupéry, A. Gide, Gorki vb. bu konuda anılacak yazarlardır. **Mektuplar** adlı 123 sayfalık yazının büyük bölümünü annesine yazdığı sevecen mektuplarında, Saint-Exupéry, yer yer, çocukluğunun anılarına el atıp ana özverisinin büyüklüğünü dile getiriyor, özellikle geceleri, uyku saatlerindeki anılarıyla: "Anneciğim, üstümüze doğru eğiliyor, meleklerin yola çıkışını izliyor, yolculuğun gürültüsüz patırtısız geçmesi, hiçbir şeyin düşlerimizi bozmaması için, yatak çarşafındaki katı gölgeyi, denizdeki çalkantıyı elceğizinizle silip yokediyordunuz" "Çünkü analar yatağı, bir dokunuşta denizi çarşafa döndüren tanrı parmağı gibi düzeltirler."

Ocak 1930 tarihinde Buenos-Aires'ten yazdığı bu mektubun

sonlarında yazarımız, içinin olanca temizliği ve sıcaklığıyla şöyle sesleniyor annesine: "Size nasıl büyük bir gönül borcuyla bağlı bulunduğumu, bana nasıl anılarla dolu bir ev verdiğinizi bilemezsiniz. İlk bakışta hiçbir şey duyamayan, vurdumduymaz biri gibiyim. Oysa, var gücümle kendimi avutmaktan başka bir şey yapmıyorum" (B. Onaran çevirisi)

Türk edebiyatında, ana sevgisi üzerine yazılar, çoğunlukla, yapıtların şurasına burasına serpilmiş olarak karşımıza çıkar. Ana sevgisini ön planda işleyenlerin başında Ahmet Rasim gelir. Onu Yahya Kemal, Sait Faik (daha çok dilinde ve yaşamında), Yakup Kadri, Selim İleri vb. izler.

Bunların yanı başında, duygusallığın doruğunda bir Cahit Sıtkı var ki, anmadan edemeyeceğim. Okuyalım o güzelim ana sevgisini tüm sıcaklığıyla yansıtan şiirini:

Anacığım
Bir gün sılaya geldiğimde
Bir şeyler sezersen halimde
Hiç şaşmayasın anacığım
Başımı koyup dizlerine
Uzun uzun ağlayacağım
Bütün insanların yerine.

Bu yazıyı tasarlarken, Nevra Bucak dostum, **O Pamuk Saçlı Güzel Adam** adlı şiirsel öyküsünün bulunduğu **Milliyet Sanat** dergisini getirince şöyle bir alıcı göz ve hevesle okuyup çoğalttığım şiirlerin yanında Nazlı Eray'ın **Anneme Mektup** başlıklı yazısını beğeni ile okudum, yazarın kendisi kadar içlenip ana sevgisinin ummanına daldım. Anasının ardından hayıf dolu sevgi titreşimlerinin bir uçak yolculuğunda tazelerken, yazısını şöyle bitiriyor: "Seni çok seviyorum. Bursa ile sana geliyorum."

Bursa, Bursa, bir çağrışım yaptı bende, şair Alim Atay'ın şu güzelim dizesiyle:

Bir Bursalı uyandı mı gözleri annem.

Nizam-ı Âlem

Nizam-ı Âlem, yani dünyanın (bilemediniz, evrenin) düzeni diye eski bir kavram, aydınlanma çağı öncesinde ve sonrasında, Doğu ve Batı filozoflarınca dile getirilen bir dünya görüşü idi. Bugün de geçerliğini koruyan bir kavram. Bakıyoruz dünyamıza, ilkbaharı, yazı, sonbaharı, kışı ile sektirmez bir düzen, içindeyiz. Doğum ve ölüm gibi şaşmaz bir yazgı biçilmiş insanlara, sağlığı, hastalığı, yaşlılığı gençliği ile.

Hayır da, şer de Allah'tan gelir inancı ne kadar da aldatmış biz insanları. "Hayır" yani iyilik, "şer" yani kötülük niye ondan geliyor? Bunda, insanları (bir bölük, çok bölük insanları) aptal yerine koyan bir sav, bir durum yok mu, sorarım size?

Dünyamızın bir düzene vurgulu olduğunu kim yadsıyabilir? Adına Allah denen bir büyük, bir ulu (görünmez, sadece duyulur, sezilir, ama kavranamaz) güç, tüm evren içinde, galaksileri, yıldız kümelerinin kümelerini bir yana bırakıp, şu külüstür dünyamıza kancayı takmasına akıl erdiremiyorum.

İnsanlarımız Ay'a gittiler. Gördüler ki Tanrı oralara hiç uğramamış, hiç yüz vermemiş oralara. Bu, önemli bir şey. Demek, dünyamız bir seçmeli kimlikte. Ne var ki, Tanrı denen VARLIK, el attığı dünyamıza, Adem'i, Havva'sı ile başlayan serüveni düzenlemiş, insana karar hakkı tanımadan. Öyle mi? Olmaz böyle şey. İnsan, aklının doğrultusunda, mağara döneminini hiçe sayıp, adına uygarlık denen nefis aşamaya neyle gelmiş dersiniz? Akıl çağma gelmeden önce, babadan, dededen anlatıla anlatıla, doğru diye benimsetilen her şeye gönül vermiştim, başka türlüsü de olamazdı. Ama, bir de Atatürk uygarlığında, aydınlanmasında kendime gelince iş değişti. Babamın etkisiyle, ilk günlerde sevmediğim, hatta nefret ettiğim Atatürk aydınlığı'nı, sonradan, düşüne düşüne, kafa yora yora, yüreğimin derinlerine sızan bir tılsım niteliğinde yaşatır oldum, sonsuz bir mutluluk duygusuyla.

Atatürk bizim için (ve tüm Doğu için) bir uygarlık güneşiydi, Türk insanlarının, onurlu bir yaşam ve düşünce ortamına ulaşmasını isteyen.

Özel yaşamında, dedikodu konusu olacak çapkınlıklar dışında (ki tüm peygamberlerin yaşamları böylesi dedikodularla doludur) pırıl pırıl bir dünya görüşü ve Batıyı hayranlıktan hayranlığa götüren bir uygarca tutumla, Türkiyemiz için bir mucize oluşturmuştur. Ne var ki, geri kafalılar, geriye yargılı kafalar, onun bu niteliğini değerlendirecek düzeyden çok uzaktırlar.

Atatürk, bırakın Kurtuluş Savaşı'nın başkişisi olma niteliğini, Türkiye'yi Batı uygarlığı düzeyine ulaştırma çabası ile de, dünya ölçüsünde ulaşılmaz bir deha adamıdır. Bunun farkında olmayan, olup da, kendi çıkarları doğrultusunda, yalan dolana sapıp, eğri konuşanlara yuh derim!

Yukarıda dünyanın doğal düzeninden söz ederken, aklıma gelip de dile getiremediğim bir şey var. O da, doğadaki görünür düzenin, düzensizlikleri de içerip, yine de düzen düşüncesinde direnişleri yok mu? Bu inceliği sezenlerin başında, her zaman sezgi gücüyle hayranlığımızı kazanan Dağlarca geliyor. **Bir ağacın karmaşık intizamında** dizesiyle, doğada kimi şeyin düzensiz görünse de, bir düzen üzere düzenli olduğunu anlatmak istiyor. Bu doğadaki değişmezlik sınırların içindeki değişikliği bundan daha iyi ne dile getirebilir ki?

Bir de alışılmışla alışılmamış arasındaki çelişki, dünya düzeninin çok ötelerine kayan bir gerçekliği vurguluyor. Burada Oktay Rıfat'ın, o inanılmaz güzellikteki ve gerçeklikteki dizelerini anarak gerçekliğe kanca atmak istiyorum:

Alışılmamışı bulmak istiyor
Alışılmışı getiriyor oysa yaşam.

Bugün dünya, özellikle de Türkiye, alışılmışla alışılmamış gerçekliğin çatışmasını yaşıyor. Geçmişin yaşama gücü, bugü-

nün ve yarının yaşama gücünü etkileme yolunda akıl almaz bir çaba içinde.

Çağımızın yaşama gücünün, geçmişinkini bastıracağına inanıyorum. Çünkü, yaşam bir ileri atılımın adıdır. Bu atılım, Türkiyemizi aydınlıktan koparmayacaktır, koparamaz da.

Hasan Âli Gittikçe Yüceliyor

Kültür Bakanlığının Türk Klasikleri başlığı altında, Hasan Âli Yücel'in 1938-1940 yıllarını kapsayan 324 sayfalık MİLLİ EĞİTİMLE İLGİLİ SÖYLEV VE DEMEÇLER'ini yayınladı. Büyük eğitimcimizin Millet Meclisinde, okullarda ve üniversitelerde, günün koşulları ve anlamı doğrultusunda verdiği söylevleri içeren olgun ve olumlu düşüncelerle yüklü yapıt, baskısı, kâğıdı bakımından da yüz ağırtan bir özen sergiliyor.

Yapıt, sunuş yazısında Canan Yücel Eronat'ın belirttiği gibi, "Cumhuriyet eğitiminin aydınlık bir çağının tarihçesi" sayılabilir ve "Atatürk'e yetişme, onu aşma yolunda belki de en hızlı bir koşunun çetelesi olarak ele alınabilir.

"İşe dönüşmüş ve lafta kalmamış özlemlerin" belgelerinden oluşan yapıt da, Hasan Ali'nin Milli Eğitim Bakanlığına atandığı günün (30 aralık 1938) coşkusuyla "irfanımıza kuvvetli hamlelerle yeni bir hayat veren Atatürk'e bağlılığını dile getirirken, bakanlıktan ayrıldığı gün (7 ağustos 1947), "Atatürk inkılabının ön safta vazifesi olan temiz ve olgun Türk gençliğine sonsuz saygı ve sevgilerini" sunuyor.

Yapıtı büyük hayranlıkla okurken, beni çok etkileyen ve ilgilendiren noktalar üzerinde durdum: Bunlar, özellikle, büyük eğitimcinin, yüreğinde ve kafasında yatan eğitim, dil ve tarih konuları üzerindeki içten görüşleridir. İlkokuldan tutun da, eğitimin her basamağında, yeniliklere, ileri görüşlere öncülük ederken, "yaşamda en gerçek yol gösterici bilimdir" parolasına candan, yürekten bağlılığı kendini gösteriyor. Ben bu yazıda yalnız dil sorununu ele alacağım:

Birinci Maarif Şurasını açarken (17 Temmuz 1939) söylediği sözler içinde, Türk diline, Türk dilinin olanaklarına olan imrenilesi güveni yansıtan şu açıklamaya bakın:

Türk dilinin en yüksek ilmi mefhumları en güzel ve en

doğru olarak ifade etmesine imkân verecek mütekamil bir inkişafa mazhar olması bizce ana meselelerden biridir."

Türk dilinin gelişmesinde Latin harflerinin kabulü dolayısıyla, Bakanlığa düşen görevi şöyle dile getiriyor: "Atatürk'ün Türk milletine medeniyet armağanlarından biri olan Türk harfleriyle, Türk kültürünün en geniş sahada yayacak eserleri vücuda getirmek ve bu eserlerin geniş bir ölçüde yayılmasına imkân vermek Vekilliğimizin üzerinde ısrarla durduğu en mühim iştir."

Dil üzerinde duran Hasan Ali, Türkçenin Osmanlı dönemindeki durumu ile Cumhuriyet'in başlangıç dönemindeki durumunu kıyaslayarak, dil bilincine ermenin zorunluluğunu şöyle dile getiriyor:

"Türkçe dediğimiz şey, tıpkı eski Osmanlı Hükümeti gibi hak ve selahiyette bizden olmayan unsurlarla müsavi muamele görmek üzere beynimizin içine kadar girip bizi bizden uzaklatıran, bizi biz olarak düşünmeye mani olan bir organizma şekli idi. Mesela görmekten görüm desem gülerlerdi. Şahadetten müşahede desem kimse yadırgamazdı. Türkçenin inkişafına imkân verici bir hareket bizim şahsiyetimizin dışında kalmıştı. Başka dillerin kaidelerini dilimizin içine sokmuştuk. Tam milliyetçi dil görüşü, bize takaddüm edenlerin düşünmediği bir şeydir."

Dil anlayışımıza gelince şöyle diyor Hasan Ali: "Dil anlayışımızın Türk dilini kendi özünden gelen unsurlarla kurmaktır. Bu vasıta ile beynimizin içinde Türkçe düşünmek imkânı elde etmektir."

Bu alıntıları yaparken, birden aklıma büyük eğitimcimizin YÜCEL dergisinin Nisan 1939 tarihli sayısında çıkan ÖZ TÜRKÇE NEDİR başlıklı nefis yazısı geldi. Onu buraya aktarmaktan kendimi alamadım.

"Öz Türkçe, Türkçe düşünmektir. Nice yüzyıllar, gökle yer arasında çağlarının en ileri el ulaklarını kullanarak doğudan ba-

tıya koşup akan Türk ulusunun kafası durgun kalabilir miydi? Kafa durmayıp işleyince, onun verimi de düşünceden başka ne olabilirdi."

"Bence Atatürk dil değişiminin anlattığı en büyük gerçeklik işte budur: Kafayı işletmek, düşünmek. Atamoğlu düşündü mü kımıldamaksızın duramaz. Her düşünce bir kımıldamadır. Öz Türkçe, Türk beynindeki kımıldama sesidir. Dil değişimi; deniz, toprak, dağ, ağaç gibi atam eli değmemiş varlıklardan en yeni kurumlara, en ileri yapılara kadar bütün acuna Türk ulusunun gözünü, gönlünü açmaktır. Öz Türkçeyi varsın üç beş eskici anlamasın, anlamak istemesin. Biz milyonluk ulusla, bununla konuşmak, onunla anlaşmak istiyoruz. ona: "Uyan, iyi yaşamasını öğren, iyi yaşa. Eski Türk ataları gibi güçlü, kuvvetli ol! Alacağını kimden olursa al. Vereceğini bil. Kendini tanı. Büyüğünü küçüğünü tanı. Sana iyilik edenleri başında tut. Kötülük edenleri yere vur" diye haykıracağız. Bunları ona, hangi dille söyleyebilirdik. (Zatıâliniz) mi yoksa (bendeniz) mi diyerek....

'Öz Türkçe ulusun birbiriyle anlaşmasının sesidir. Kara buduun bize söyleyeceği, bizim buduna söyleyeceklerimiz var. Ulus işlerini yüklenmiş olanlar ulusal bir dille düşünüp konuşmazsa ulusçuluk, budunculuk kuru sözden özgü ne olabilir?

"Varsın Arapçacı, Farsçacı sözlerden ayrılmak istemeyen üç beş tiryaki Osmanlıca ile haşrolsun. Biz Sadabad bahçelerinden arta kalmış bübüllerin sesini değil, yaşamak isteyen bir yığının dilek iniltisini duymak, can kulağımızı onun bağrı üstüne koymak istiyoruz. Ancak ondan aldığımız duygulardan ulusal bir deyiş çıkacak. Biz onu yazmak, onu söylemek istiyoruz.

"Dil değişimine inananlar, ona yürekten katılanlar; evimizde oturup düzgün kafiyeli, Nedim ağzından gazeller yazarak kendimizi ve ilk üç tiryakiyi eğlendirmek kaygusunda değiliz. Bizim bütün düşüncemiz, derisi katılaşmış elle sapanını tutan, çatlak topuklu, çorapsız ayağı ile Türk topraklarının göbeğine

basan yurttaşlarımızın dediğini anlamak, istediğini yapmak, yapmasını istediklerimizi ona kolayca anlatmaktır.

"İşte, öz Türkçe, bu kaygıları, bu ülküleri analatan; bu kaygılarda, bu dileklerde, bu ülküde ulusun anlaşmasına yarayan bir dildir.' (15 Aralık 1934)

Arap Acem karması uyduruk bir dil olan Osmanlıcaya karşı Öz Türkçeyi savunan Hasan Âli'nin bu konudaki ödün vermez titizliğini coşku ile karşılarken, Ahmet Mithat Efendi'nin, yıllar ve yıllarca önce aynı kaygıları dile getiren düşüncesine de yer vermek istedim. Kendisi de Osmanlıcayı kullanmakla birlikte, yapıtlarında halkın anlayacağı bir anlatıma gönül verdiğini bildiğimiz Ahmet Mithat Efendi de Hasan Ali'nin dediklerine koşut bir içerikle şöyle yazıyordu:

"Gele gele Osmanlı kitabeti o dereceyi bulmuştu ki, kaleme alınan bir şeyi ne Arap ne Acem ve ne de Türk anlamayarak bu lisanı yalnız birkaç zat arasında tedavül eder bir lisan-i hususi haline gelmiş ve azlığın çokluğa tabi olması darb-ı mesel hükmünde iken, bu azlık çokluğu kendisine tabi etmek davasına düşerek nihayet milleti adeta lisansız bırakmıştı... İnsan dilsiz olamaz. Milletimizin terakkisini ister isek, her ferdin bülbül gibi şakıması için kendilerine kolaylık göstermeliyiz." (Dağarcık I, İstanbul 1288, sayfa 20-21)

MİLLİ EĞİTİMLE İLGİLİ SÖYLEV VE DEMEÇLER adlı yapıtı tanıtmak amacıyla giriştiğim bir değerlendirme yazısını, yapıtın dışına çıkarak işi uzattığım için özür dilerken, Hasan Âli'ye, gelmiş geçmiş Eğitim bakanları içinde en olumlu, en yaratıcı bir kişi olarak hayranlığımı belirtmek isterim. Çünkü Hasan Âli gittikçe yücelmekte.

Köy Enstitülerinin Kaynağında

Elimde, bir buçuk yıldır okumak, içeriğinden yararlanmak için gözüm gibi sakladığım bir kitap var: **Kölelikten Kurtuluş** adlı bu kitabın yazarı, zenci eğitimci, yazar ve konuşma ustası **Booker T.Washington** (1856-1915) adında bir zenci köle kadının oğlu, yaman bir adam.

ABD'nin zenci köleliği tarihinde, özgürlüğe yönelik en etkin eylemin kahramanı olan Booker T. Washington'un yaşam serüveninde, bizim köylülerimizi eğitip uyandırma, bilinçlendirme atılımı olan Köy enstitülerinin bir çekirdeğini buluyoruz. Şöyle ki, Booker T. Washington, tüm yüreği ortaya koyarak başarıya ulaştırdığı çabada, bizim yıllarca sonra, Hasan Âli döneminde, büyük eğitimci Hakkı Tonguç'un Köy Enstitülerinde uyguladığı yönteme koşut bir uygulama, dolayısıyla bir esin kaynağı var.

Açıklayalım: Booker T. Washington Güney Amerika'da yaşayan zenci bir köle kadının oğludur. Gençliği, inanılmaz acılar yoksunluklar, horlanmalar içinde geçmiştir. Ama, kafasında, yüreğinde, okuyup bilinçlenme ateşi korlaşmış, kölelik zincirlerini kırma susuzluğuna kaptırmıştır kendini. Bir köle çocuğu olarak, horlana küçümsene baş vurduğu ilkokullarda hep küçüksenmiş, temizlik işlerinde çalışıp, dürüst davranışıyla eğitimcilerin saygısını kazanarak, öğretim basamaklarını bir bir aşarak yüksek öğrenimin kapılarını zorlamıştır.

Afrikalardan getirilip köle pazarlarında satılan ve bir çiftlik sahibine kul köle olan insanların yüzkarası, utanılası işlerde kullanılan atalarının onurunu kurtarma, ırkdaşlarının insan gibi yaşama isteklerine bel bağlama yolunda, insanlık üstü bir çaba göstermiş yaman bir insandır Booker T.Washington.

Peki, anlatılmaz acılar, çekilenlerden sonra, yüksek öğrenimini büyük başarıyla bitiren bu nefis adam ne yapıyor dersiniz? Kendi ırkını, belirli bir eğitim düzeyine ulaştırıp, beyaz ırklar

karşısında, sanatseverliği, okuma tutkunluğu, çalışkanlığı, sevecenliği ile kişiliğini bulmasını sağlıyor. Booker T.Washington, 1881'de açılan Tuskegee'deki bir zenci okulunun müdürlüğüne atanıyor. Olan ondan sonra oluyor ve Booker, bu okulda, işle eğitimi atbaşı beraber götüren bir sistem uygulayarak, öğrencilerle binalar yapıp, üreticiliğin doruğuna çıkarma çabalarını yürütüp sonunda bir zengin üniversitesi kurmayı başarıyor.

Bizim köy enstitüleriyle ne ilgisi var bunun, diyeceksiniz. Var, hem de çok var. Öğrencilerin kendi okul binalarını kendi elleriyle yapan, iş ve öğrenimin sınırlarını zorlayan bu ortak çabada, bizim köy enstitülerini kuran, kol ve kafa güçlerini uyumlu bir biçimde kullanmayı öngören düşüncenin çekirdeği yatıyor.

1861'de Birleşik Amerika'da Abraham Lincoln'nın kumandası altındaki Kuzey orduları Güney ordularını yenip köleliğe son verdiğinde Booker, daha beş yaşındaydı. Büyük öğrenim çilesinden geçip olgun duruma geldiğinde Tuskegee'de, bir okul müdürü olarak, önce imece yoluyla işe başlıyor, öğrencilerle dirsek dirseğe çalışıp kotardığı okulda zengin gençleri, bilinçli, ülkücü birer öğretmen olarak yetiştiriyor. O dönemin örnek çabasında adı konmadan yürürlüğe konan **İmece**, bizim köy enstitülerinde daha bir etkin biçimde uygulanmıştır.

Şimdi düşünüyor ve olan bitene çok yakın bir ilgiyle bakıyorum da, bizim köy enstitülerinin, Booker'in eşsiz bir atılımla gerçekleştirdiği zenci kalkınmasına (kısa bir süre için de olsa) koşut bir uygulama gerçekleştirdiğine inanıyorum. 1940'larda nüfusumuzun yüzde doksanını köylülerin oluşturduğunu göz önüne getiriyor ve o dönemde, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, köylü halkın, tıpkı Booker dönemindeki zenci köleler durumunda olduğuna inanasım geliyor. Bu açıdan büyük eğitimcimiz Hakkı Tonguç'la Booker T.Washington'u aynı hayranlıkla selamlıyorum. Tonguç da, Booker gibi ülkücü bir insandı.

Şimdi Booker, T.Washington'un yukarıda adı geçen yapıtından alıntılar sunacağım, kimi sözlükleri sadeleştirerek:

- Ben isterim ki işim bana egemen olmasın, ben ona egemen olayım; ben onun memuru değil, amiri olayım.... İşini seven bir insan çok önemli bir haz ve güç kaynağına sahip olur.

- Doğadan güç ve esin almaya alışmayanlara çok acırım.

- Kölelikten özgürlüğe doğru atmış olduğumuz büyük adımda karşımıza çıkan en büyük tehlike, ancak elimizin emeğiyle yaşayabileceğimizi unutmaktır. Yaşamda yapılması gereken en basit ve adi işte bile onur olduğunu öğrendiğimiz ve işi zeka ve marifetle yapmaya çalıştığımız ölçüde ilerleyeceğiz. Bir tarla sürmenin bir şiir yazmak kadar onurlu bir uğraş olduğunu öğrenmeyen bir halk hiçbir zaman ilerleyemez.

- Bir insana büyük güven göstermek ve ona büyük bir sorumluluk vermek, o kimsenin ilerlemesine pek çok yardım eder.

- Büyük adamların yüreklerinde yalnız sevgi bulunur; ancak küçük insanlar kin beslerler.... Güçsüzlere yardım etmek insanı yüceltir; düşkünleri ezmek insanı alçaltır.

- Bir kimsenin gerçek soyluluğunu anlamak isterseniz, onu kendi ırkından daha talihsiz bir ırktan olan bir kişiyle karşılaştırınız; bu kişiye göstereceği tutum onun tüm benliğini açığa vurur.

- Bir insan yalnız söz söylemek ve kendini dinletmek amacıyla kürsüye çıkacak olursa hem kendine hem dinleyenlere haksızlık etmiş olur. Ancak bir kişiye ya da bir amaca yardımda bulunacağına bütün varlığı ile inandıktan sonra bir insan söz söylemeye kalkışmalıdır.

Öğrencimizi sanatçı olarak yetiştirirken başlıca üç şeye önem veriyoruz: 1. Öğrenci öyle yetişmelidir ki Güneyin bugünkü yaşayışına göğüs gerebilmeli; 2. Her okul çıkışlısını, kendisinin ve başkalarının geçimini sağlayacak kadar marifet, zeka ve ahlak

sahibi olmalı; 3. Her çıkışlı işin onurunu, güzelliğini kavrayarak yaşama atılmalı, işini sevmeli ve ondan kaçmamalıdır.

Ah Şu Genç Kızlarımız!

Bir dost, nerden duymuşsa duymuş, şu sözü aktardı bana: *"örtünmek, soyunmanın özlemidir."* Soyunmak da örtünmenin özlemidir yargısını ekliyorum ben buna.

Bugün Türkiyemizde şeriatçılık adı altında, gerinin gerisi bir yobaz kesimin, kadınları insan yerine koymama eğilimi, zorbalığı, saplantısı ile başlarını örtme, umacı görüntüsüyle kara çarşaflara bürünme girişiminin öncülüğünü üstlenmiş olduğunu ve bu uğurda kıyasıya savaşıp kan dökmeye baş koyduğunu görüyoruz, insanlık adına utanarak.

Çiçeği burnunda bir genç kızın, açılıp saçılıp sevgi ve saygımızı üstüne çekerek, doğal güzelliğini alabildiğine sergileyecek yerde, örtülere, dahası kara çarşaflara bürünmesi insan onurunu, insan haklarını hiçe sayan bir sapıklığın, örümcek kafalılığın ürünüdür.

Fransız yazar ve romancı **Anatole France**'ın Penguenler Adası adlı bir romanı, bu konuda neler neler öğretmiyor ki bize. Anlatayım: A. France, güya penguenlerin yaşadığı bir adayı ve oradaki yaşamı konu alıyor romanına, Fransız toplumunun bir çeşit eleştirisini yaparak.

Bu adada penguenler, nasıl olduysa oluyor, insan kılığına, kişiliğine bürünüveriyorlar; kadın-erkek, bizim gibi birer varlık kılığına giriveriyorlar. Kurdukları toplum düzeni, yaşayışı, düşünüşü, davranışı Batı dünyasının tıpı tıpına aynı düzende.

Penguen toplumunun önde gelen Mael adındaki yöneticisi, bir gün *"Yahu"*, diyor kendi kendine, *"şu dişi penguenler, doğal olarak soyunukken erkek penguenlerin pek ilgisini çekmiyorlar. Çünkü çıplaklığa doymuşlar. Hiçbir istek, çıplaklığın ötesine geçip cinsel isteğe el atamıyor."*

Yapılacak bir tek şey var: O da, dişiyi örtünlemek. Bu amaçla Mael, hiçbir erkeğin ilgisini çekmeyen çirkin bir kadını alıp

süslüyor, takılarla bezeyip, örtünük bir kılıkla ortaya atıyor. Hiçbir penguen erkeğin ilgisini çekmeyen bu kadın, birden cinsel ilgi kaynağı oluyor ve tüm erkekler onun peşine takılıyor.

Örtülü bir kadının örtüsünün yarıklarından taşan ten yuvarlaklığında bir şehvet çağrısı ön plana geldiğinde gemleyebilirsen gemle istek çılgınlığını.

Ne diyordum yazımın başında? *"Örtünme soyunmanın özlemidir"* diye.

Büyük kentlerde, özellikle de İstanbul'da doğup büyümüş aydın kesimin güzelim kızlarının şeriat zorlamasıyla başlarını örtmelerini aklım almıyor. Bana göre, bu sevgi ve saygıdeğer genç kızlar, kafaları yıkanmış, şeriata baş koymuş erkeklere hoş görünmek isteği ve sapıklığıyla katlanıyorlar bu işkenceye. Koca bulmak korkusu mu, gencecik kızlarımızın bir kesimini böylesi çağdışı, aptalca bir eyleme iten?

Neyse, ben her düşünceye saygısı olan bir insan, buna da eyvallah diyorum bu duruma.

Ama yazıma son vermeden, örtünme-soyunma konusunda en güzel yargıyı büyük şair Dağlarca'ya bırakarak onun dizesine başvuruyorum:

Biri var nice giyinse duyar çıplaklığını.

2 Ekim 1994

Alevilik Üzerine

Alevilik üzerine düşüncelerim ne olabilir diye soruyorum kendime. Ben ki, nüfuz cüzdanıma göre sünniyim, bugüne bugün, Sünniliği anlat deseler pek az şey söyleyebilirim ancak, daha çok kulaktan dolma birikimlerle. Bana sormadan nüfus kâğıdıma yazmışlar Sünniyim diye. Aslında ben hiçbir dine tarikata bağlı değilim, aklın, bilimin yol gösterici kazanımlarından başka.

Ömrümün büyük bölümünü, nüfus cüzdanlarında sünni diye nitelenen ya da nitelendirilmiş kimselerle geçirdim, ama hiç kimseye dinsel inançlarının ne düzeyde olduğunu sormak gereğini duymadım, onların da beni sormadıkları gibi. Sevdiklerim, sevmediklerim oldu. Çoğunlukla sevdiklerim ağır bastı. Sevip bağrıma bastığım insanlarda aradığım özellik söz namusu dışında bir şey olmadı pek. Türlü dinlerden, inançlardan insanlarla dost oldum, Yahudisini, Ermenisini, Rumunu, Bulgarını, Fransızını ayırt etmeden. Ayrıca, bir insanı insan yapan, adam yapan erdemleri de göz ardı etmedim.

Şimdi gelelim Aleviliğe. İslam dünyasında, inançları, töreleri ile, Sünniliğin yanı sıra, yüzlerce yıl yaşamış, hâlâ da yaşamaktan olan bir dünya görüşünü, bir yaşam biçimini benimsemiş insanlar topluluğu değil mi alevi topluluğu? Hz. Ali'ye gönül bağlamış, onun anısından, davranışlarından, öğütlerinden dersler çıkarıp, yerle gök arasında bir yere oturtulan yaşam kurallarıyla donanmışlıktır bence Alevilik.

Yirmi yirmi beş yıl öncesine kadar, Alevilik adı altında, Türkiyemizde bir ölçüde hor görülen yurttaşların bağlı olduğu görüşten, inançtan habersiz yaşadım, Kürdü, Lazı, Çerkezi birbirinden ayırt etmeden.

Yirmi beş yıl önce, Musa Baran dostumuzun önderliğinde, üç dört kişilik bir ahbap topluluğu ile, İzmir'in **Bademler** kö-

yüne ayak basıp, genci yaşlısı, kadınlı erkekli güleç yüzlü insanlarla selamlaşıp, ayrıca altı yedi kişilik bir semah şölenine katılıncaya kadar, her şeyden habersizdim. Kadınlı erkekli bu şölende, sazlar ve türküler eşliğinde, elden ele cömertçe dolaşan ve ellerle kapatılan bardaklardaki rakıların esrikliğinde, saygıyla, onurla oluşturulan beraberlik ve dostluk sıcaklığını hiç unutamıyorum.

Bademler Köyünde başlayan Alevi yakınlığı, sonradan tanıyıp sevdiğim Alevi gençlerle daha bir pekişti. Öyle ki, an oldu o dürüst, o güvenilir, o sözünün eri gençlere öykünerek kendimi Alevi sayar oldum.

Ne var ki, gözü kapalı bir Alevi olmaya niyetim yok. Aleviliği, önce ansiklopedilerden sonra başkaca yazılardan, özellikle **Nefes** adlı dergide (sayı 12) çıkan İlhan Başgöz'ün **Alevilik gerçeği** başlıklı yazısından öğreniyorum. Ana Britannica'ya bakılırsa, cemlerde "Dedeler tarafından, eline, diline, beline sahip olmak, gönül kırmamak, kin tutmamak, doğruluktan ayrılmamak" yolundaki öğütleri Aleviliğin başlıca erdemleridir. Ne var ki, aynı yazıda, Hz. Ali'yi ve evladını sevene dost, sevmeyene düşman olmak biçiminde özetlenebilecek öğütler verilir" deniyor ki, bu düşmanlık sözü beni çok tedirgin etti. Hz. Ali'yi sevmeyeni sevmemek olabilir olmasına da, düşman olmak hiçbir inanç insanına yakışmaz. Düşman olmak ancak şeriatçılara özgü iğrenç bir tutumdur.

Aleviliğe asıl Pir Sultan Abdal ile gönül bağladım. Önceleri Ruhi Su'nun yorumlarıyla tanıdım, sonra şiirlerini yutarcasına okudum. Derken Aşık Veysel'in, halk bilgesi Veysel'in türküleriyle beslenip, Fuzuli'den başlayarak Nesimi'yi, Kul Himmet'i, Virani'yi okuyup bastım bağrıma. Hele Hz. Ali'ye kulak verince daha bir kanım kaynadı Alevilere. Ne diyor Hz. Ali: "Bağışlamak güçlü insanların süsüdür." Evet, erdemlerin erdemidir bence bağışlamak. Değil mi ki Hz. Ali: "Bin kez mazlum ol, bir

kez zalim olma" diyor, bir inanç topluluğu için bundan daha insanca bir öğüt olamaz.

Aleviliğin erdemleri arasında en güzeli olarak onların kadına değer vermeleri, daha doğrusu erkek-kadın ayrılığı gütmemeleri; laikliğin bir çeşit kalesi durumunda olmaları, bir de Arapça ve Farsça karışımı Osmanlıcaya inat, Türkçeyi, kaynağına bağlı kalarak tüm arıtduruluğunda yaşatmış olmalarıdır.

Gelin dostlar bir olalım

Tüm Alevi dostlara selam çakalım, diyorum son olarak.

19.10.1994

İnsanlığın Baş Belaları

Kim bunlar? Gerek İÖ, gerekse İS insanları (halklar diye nitelendirdiğimiz insanları) yönetme olanaklarını ellerine geçiren, bu olanakları kendi aşağılık çıkarlarına alet eden, aslında zavallı, bilinçsiz, kültürsüz kimseler... adına krallık, padişahlık, şehinşahlık, imparatorluk denen yönetimlerin başına getirilen, babadan oğula geçen, geçmese de geçtirilen, daha akıl çağına varmamış tıfılların öne sürülerek, arka planda iş çeviren, papazı, hacısı, hocasıyla bir sürü çanak yalayıcı, çanak yaratıcı kimselerin çıkarları ağır basmıştır hep.

Elimde, Romalı tarihçi **Suetonius**'un (MS 69-122) *De Vitae Caesarum* (Sezarların Yaşamları) adlı yapıtının ikinci bölümü var, nicedir Fransızca çevirisiyle, kitaplığımda uyuyakalan. Yapıtın bu ikinci bölümünde, dokuz Sezar'ın yaşam öyküsü var. Yazarın bu çok ünlü yapıtı için, çoğu yan tutan düşsel yargılarla bezelidir diyenler varsa da, gerçeği olduğu gibi gün ışığına çıkarıyor diyenler de çoğunlukta.

Peki, kim bu Suetonius? Romalı bir yurttaş! Roma senatosu'ndaki soylulardan yana çıktığı için *"senato'ya cephe alan imparatorları kötülemekten çekinmemiştir"* diyenler de var. Bu yapıtta ele alınan Roma imparatorlarının, çoğunlukla, aşağılık yanları dile getiriliyor. Hele hele, **Neron** gibi, çılgın, hırslı, anasıyla yatan, kölelerinin kucağında kadınlık ve erkeklik girişimlerinde bulunan iğrenç bir adamın yaşamı dile getiriliyor bu yapıtta, Caligula denen ve daha başka imparatorlar dizisinde.

Bu saptamalarla nereye varıyorum dersiniz? Şuna: Eline iktidar denen gücü geçiren her yaratık, ister genç, ister yaşlı olsun, bir süre sonra, yani keyfi yönetime el attığı andan başlayarak, akla hayale gelmez kötülüklere, çılgınlıklara, akıl dışı eylemlere pupa yelken başvuruyor. Örneğin, Neron adlı çılgın, acımasız,

insana saygı diye bir şey tanımayan bir imparator... onu gölgede bırakan nice nice örnekler yok değil.

Küçükken tahta çıkıp, ana sultanların yönetiminde padişah tahtına oturan nice padişah var ki, çevresinin oyuncağı olmaktan öte bir yaşam sürmüş değiller. Fatih Kanunnamesi'ne bakıyorum ve aklım duruyor: **Fatih**'ten çok önceleri, saltanatını sağlama bağlamak amacıyla, tüm yakını erkekleri kılıçtan geçiren başbuğlar çıkmış ortaya. Fatih onlara öykünen kannunamesiyle, kardeş katilliğini yasallaştırmıştır. Yasalı yasasız nice böylesi eylemler var ki dünya tarihinde, insan sevgisini ve saygısını ilke bilen kimseleri tedirgin etmekle kalmayıp, içlerine nefret tohumları ekmektedir.

Ben, yönetim denen iktidar doruğunda taht kurmuş, aslında acınası küçük insanların yaşam öykülerini okurken, kahroluyorum. Babadan oğula geçen iktidar rezilliğinin yanı sıra, gerek silahlı bir eylemle başa geçen, gerek seçimle de olsa ön plana çıkan yeteneksiz politikacıları göz önüne alınca ne diyeceğimi bilemiyorum. Gerek babadan oğula aktarılan, gerek uydurmaca seçimle milletvekilliğine ve yüksek yönetim basamaklarına ulaşan, ülküsüz, salt adlarını duyurmakla böbürlenen kimseler karşısında insanın dili tutulmaz da ne olur.

Türkiye, **Atatürk**'ten sonra ne tür kötülüklere uğradıysa, hep politikaya soyunan yeteneksiz, demokrasi ve insanlık düşmanı kimselerce uğradı. Bunu görmek için, yetmiş yılın Millet Meclisi tutanaklarına bakmak yeter de artar bile.

23.11.94

Çağdaşlığa Özlem

İki yüzyıl öncelerden, aydınlanma öncüsü Voltaire, çok gecikmiş bir çağdaşlığa çağırıyor bizi, biz geri kalmış büyük Atatürk'e karşın-geri kalmaya itilen, itilmekte olan Türkleri, daha doğrusu Türk gençlerini. Bir başka yaman aydınlanma öncüsü Diderot'dan (Didro) yola çıkarak, Voltaire gibi büyük bir aydınlık kafayı Atatürk gençlerine tanıtma işini oldum bittim görev bilen Server Tanilli adlı yiğit bir düşünce adamımız **Voltaire Aydınlanma** adlı (Cem Yayınları) nefis yapıtından sonra yine aynı yayınevinden Turhan Selçuk'un olağanüstü güzellikteki karikatürsel desenleriyle süslü eşsiz bir armağan olarak gençlere sunulan **Kandid ya da İyimserlik** adlı düşsel öyküde, çağının Fransa'sını ve de dünyasını, amansız bir eleştiri yağmuruna tutan Voltaire'in kabına sığmaz, taşkın zekasıyla karşı karşıya geliyoruz.

Tanilli, yapıtı şöyle tanımlıyor:

"Voltaire deyince, akla **Kandid'i** gelir başta. 17. yüzyılda yaşamış Alman filozofu Leibnitz'in insanı gerçekten güldüren bir düşüncesi vardır; "Olabilecek dünyaların en yetkininde yaşıyoruz; dünyamızda her şey en iyidir" der bu filozof. Voltaire **Kandid'**de, hemen bütün dünyayı dolaştırarak, insanoğluna acı çektiren tüm kötülükleri sergiler birer birer."

Tanilli, ayrıca yazdığı önsözde, "Okuyucular, gitgide aptallaşan bir dünya ortamında okuyacaklar **Kandid**'i. Kim bilir, belki bugünleri de düşünerek yazdı Voltaire bunu." diyor.

Voltaire, hiç kuşkusuz, bugünleri ve de gelecek günleri, insanların aptallıktan kurtulamayacakları, insanlık adına yüzkarası günleri düşünerek, ileriyi gören gerçek bir peygamber kişiliği ile yazdı diyebiliriz bu yapıtı.

Yapıtın her hangi bir yerini açıyorum. Sayfa 169.

"Fransa kıyıları göründü sonunda.

Kandid:

- Mösyö Martin, Fransa'da bulundunuz mu hiç? dedi.

Martin:

Evet, birçok bölgesini dolaştım. Ahalisinin yarısı deli olan bölgeleri var; kimisinde insanlar çok kurnaz, kimisinde pek yumuşak ve avanak, kimisinde de, aklı başında kişiler. Ve hepsinde başta gelen uğraş, aşktır; ikincisi başkalarını çekiştirmek, üçüncüsü de aptal aptal konuşmaktır, dedi.

Hadi gelin de, bu tanımlamada, sevgili dostum Aziz Nesin'in: "Türk halkının yüzde altmışı aptaldır" yollu saptamasında iki yüzyıl öncesinin bu esintisini bulmayın. Olacak şey mi.

Biz bugün, Fransa'nın 18. yüzyılını yaşıyoruz, geri kafalılık, aptallık bağnazlık, kör inançlara batmış toplumsal yaşantı çıkmazında.

Bugün, Diderot'yu, Voltaire'i okurken, bu aydınlanma havarilerinin düşüncelerini özümsemiş, onları eyleme geçirme yolunda, kelle koltukta, öne atılmış bir büyük önderi nasıl hiçe sayabiliriz. Bu büyük önder, Atatürk, Türk ulusunu, uygarlık onuruna kavuşturmada gösterdiği insanlıküstü bir özveri Türk tarihinde eşi görülmemiş bir örnek değil midir?

28.11.1990

Robot Gerçeği

Dünya kuruldu kurulalı robotluk, bir güncel olgu niteliğinde ortaya çıkmış, insan topluluklarını yönetme ayrıcalığına -hile hurdayla, yalan dolanla, kandırma kandırmacayla- ulaşmış hinoğlu hin, ağası, paşası, şahı şahbazı ile birtakım insanların buyruğunda, yönetiminde, keyfe bağlı, kullanıla gelen bir araç, bir insan potansiyeli olarak sürüp gitmiş, çağları aşa aşa.

Robot sözcüğünü, bir insan gerçeği, yüzkarası gerçeği olarak ilk kez kullanan Çek yazarı Karel Çapek, ünlü bir yapıtında dile getirmiştir. Ona göre robot, belli bir otoritenin, bir kodamanın-iserseniz bir padişahın, bir kralın, bir imparatorun buyruğunda, beyni yıkanmış, vur deyince vuran, kır deyince kıran zavallı yaratıklardır.

Robot gerçeği, şu körolası dünyamızda, **devlet** adı altında kurulan, Bertrand Russell'in tanımına göre, düşmanları yok etme amacıyla gerçekleştirilen bir örgüt niteliğindeki **devlet**'in ortaya çıkmasıyla her çağda, her dönemde, güncellik kazanmış durumdadır.

Demek, robot gerçeği, insanlığın daha ilk çağlarında ortaya çıkmıştır. Her inanış, her din ancak robotlar yaratarak varlığını sürdürme olanağı bulmuştur. Hıristiyanlık olsun, Müslümanlık olsun, beyni yıkanmış robotların yaratılmasıyla ayakta durmayı başarmışlardır.

Yakın tarihimizde, Abdülhamit II'ye karşı başkaldıran, Vatan Şairi diye andığımız Namık Kemal bile, yurt savunmasında robotlar yaratma çabasına girmemiş miydi. Ne diyordu Namık Kemal:

Altı da birdir üstü de birdir yerin
Arş yiğitler vatan imdadına.

Arş buyruğu verenler, arşa uyup savaş cephelerine gitmişler midir? Tarihte, Fatih gibi, İskender gibi, Yavuz gibi büyük bü-

yük adlar geçer, şunu bunu yaptılar diye. Oysa şunu bunu yapan onlar değil, robotlaştırılmış gencecik insanlardır, elleri ayakları öpülesi, gençliklerinin, tazeliklerinin tadını çıkarma fırsatı bulamayan insanlar. Bu insanlar saldırganların, "fetih"çilerin robotlarıdır. Bir de, yurdunu, bağımsızlığını koruma uğruna, bilinçle savaşanlar var. Onlara robot demek hainliktir. Kurtuluş Savaşımızın kahramanları bu bilinçli tutumun en güzel örneğidir.

Robotlaşma konusunda, insanlar bir ölçüde olumlu diyebileceğimiz yaşam çizgisinde bir çeşit rahatlığa ermiş durumdalar. örneğin, Avrupa'da özellikle de Almanya'da, insanlar, trafik kurallarına kılı kılına robotça koşullandırılmışlar, yeşil ve kırmızı ışık, kutsal bir buyruk niteliğinde. Bunlar, robotluğun güzel yanları. Yıllarca önce, çok sevgili dostum Tütengil, Paris'te geçirdiği bir yıllık konukluğunda, insanların zararlı zararsız karşılaşmalarında birbirine **Pardon** deyip temize çıkma alışkanlıklarına değinirken, kafasını bulmuş bir Parislinin çarptığı bir telefon direğine **pardon** demesini yadırgamıştı. Bense buna, bir uygarca robotluk örneği olarak değinmiş ve Tütengil'i -bağrıma basıp- eleştirmiştim.

Şimdi gelelim, robotçuluk tutumuna.

Bundan nice nice yıl önceleri, çok sevdiğim bir şairin şu dizelerine karşı çıkmıştım. Şöyle diyordu şair:

O köy bizim köyümüzdür
Gitmesek de görmesek de o köy bizim köyümüzdür.

Daha önce de vurguladığım gibi, bu bir aldatmacaydı. Ne demek, gitmesek de görmesek de o köy bizim köyümüzdür. İşte, bütün aymazlık burdan kaynaklanıyor. Güneydoğunun kürt köylerini, nasıl görmesek de gitmesek de o yöreler bizim yörelerimiz denebilir. Bu, içeriğinde temiz bir özlemle dile getirilmiş olsa da, gerçek dışı bir oluşumu dile getiriyor.

Konuyu uzunlamasına, geliştirilmesine sürdürüp gitme niye-

tinde değilim. Ama şunu söylemek istiyorum ki, gerçeklere yaklaşım pek de kolay olmuyor. Demokratikleşme özlemi çabasında bizim de tuzumuz olsun istiyorum. Ne var ki, 200 milyon nüfuslu Müslüman Doğu ülke insanları, robotlaştırılma tehlikesi ile karşı karşıya bugün. Kanlı, yalan dolanlı şeriat düzeni adı altında, özgür düşünce, uygarlık, demokrasi düşmanlığı başını almış gidiyor. Türkiyemiz'de kancayı atmakta olan bu akımı başını çeken, çıkarcı, yalancı, hırsız bir avuç rezilin rezili insan, dış kaynaklı paralarla, eğitimsiz ve yoksul insanlarımızın oylarıyla devlet yönetimine el atmada başarıya ulaştıkları gün buyurun Laik Türkiye'nin cenaze namazına.

23.12.1994

Kalanlara Selam Olsun

"Bu dünyadan gider olduk/ Kalanlara selam olsun" demiş koca Yunus, ardında kalanlara merhaba çakarak, ölüm denen o insan özgürlüğüne gölge düşüren acımasız kadere kafa tutarak.

Bütün bu sözleri neden ettim dersiniz, hayıflanmalara kendimi kaptırarak? Şundan:

Elimin altında, hayır hayır, başımın üstünde bir eşsiz fotoğraf albümü var, 1945-1960 arasındaki sanat dünyamızda iz bırakmış on kişinin görsel yaşamını sergileyen.

Fotoğraf ustası, bana kalırsa (küçük harfle) fotoğraf tanrısı, dostum, gönüldeşim Ara Güler'in:

Bir devir böyle geçti
Kalanlara selam olsun

başlığıyla, ANA YAYINCILIK'ın eşsiz bir özen ve titizlikle bizlere sunduğu, daha hakcası armağan ettiği bu albümden sözetmek istiyorum:

Albümde yer alan, çağımıza damgasını vurmuş on sanatçı şunlar: **Orhan Veli Kanık, Sait Faik Abasıyanık, Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyuboğlu, Orhan Kemal, Aşık Veysel Şatıroğlu, Kemal Tahir, Aliye Berger, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Cemal Reşit Rey.**

Sanat dünyamızın, bir kesitinde varlıklarıyla onur duyduğumuz bu on insanın, dizi dizi, çeşit çeşit görüntüleriyle karşımızda olması, benim gibi, hepsini (Cemal Reşit Rey dışında) yakından tanımış bir insan için bulunmaz bir nimet.

Sevgili Ara, sayısız fotoğrafına beni de konuk etmişti. Düşünüyorum ve kendi kendime diyorum ki, ulan Vedat yaşamda olma şansım, o on güzel insanın arasına katılamamış olma talihsizliğini ödetiyor bana.

Neyse bırakalım bunları, dönelim o güzelim albümün içeriğine. Bu yapıta, yazdığı nefis önsöz ile büyük ressam ve yazı us-

tası Abidin Dino, Ara Güler'i bize tanıtırken, uğraşına olan tutkusu kadar, insan sıcaklığını ele alarak şunları yazıyor:

"Ara Güler'i fotoğraf çekerken hiç gördünüz mü? Ara acayip hallere düşer, eli ayağı dolanır, sözden anlamaz, seçtiği kişinin imgesini tuzağa düşürmek için bir bilgisayar hızı ile gerekli parametreleri devreye sokar, modelin değişken görüntüleri karşısında deliye döner. İnanın doğru söylüyorum -kulakları bıyıkları sarkar, iki büklüm kamburlaşır, gözleri baygınlaşır, inler, sızlar, belini tutar, çapraz renkli kravatı ile terini siler, topallar, burnundan acayip sesler çıkarır, yere yatar, iskemlelere tırmanır...her an değişen modelinin yapaylığına çıldırır, kamerasının düğmesine bin kez basar, bin kez yeni filmler takar, yıldırımlar yağdırırcasına flaşlar patlatır, sonunda fotoğrafı icat edenlere lanet eder....."

Ara Güler için, bütün sorun seçtiği kişinin imgesini yakalamaktır. Ona göre, ereği, ileriye tanıklar bırakmaktır. Dino'ya bakılırsa fotoğraf hem tarih, hem şiirdir. Ona göre, Foto Cemal'in Kurtuluş Savaşı fotoğrafları olmasaydı, nice olurdu halimiz? Nazım Hikmet yazabilir miydi o ölümsüz dizelerini (Kurtuluş Savaşı ile ilgili dizelerini?).

Ara Güler, bu albümde, on sanatçıyı tanıtan yazılarında, o tadına doyulmaz taptaze üslubuyla, yıllarca öncenin bir öykü yarışmasında elde ettiği başarının imrenilesi rahatlığına sarılarak, çaktırmadan kendi kişiliğinin de ipuçlarını veriyor.

Nedir Ara Güler'in kişiliği? Ara'ya Ermeni kökenli diyorlar. Hayır, hayır, İNSAN kökenli bir adamdır Ara. İnsanın soyu sopu kime ne, kimin nesine ne? Ara'nın insana vurgun kişiliği yetiyor da artıyor bile. Ben onu değerlendiriyor değilim bu yazımda. Ben sadece, onun kazanılmış değerini dile getiriyorum, getirmeye çalışıyorum.

Onu, insan yönüyle tanıyalım isterseniz. Cumhuriyet Gazetesinin 20 Ağustos 1989 tarihli **Dergi** ekindeki anket defterin-

de sorulan sorulara verdiği yanıtlar içinde, beni yüreğimden vuran bir iki yanıtını aktarayım size:

- **Sizin için mutluluk nedir?** Başkalarının muvaffakiyeti bana mutluluk verir.

- **Kızınız ya da oğlunuz birden size gelse ve eşcinsel olduğunu söylese tepkiniz ne olurdu?** Her şeyden önce içimden 'Allah belanı versin" derdim. Sonra da katlanırdım; çünkü zaten yapacak bir şey yoktur.

- **17 yaşındaki kızınızın kürtaj olduğunu duysanız ne yapardınız?** Benim çocuğum yok. Ama çocuğum olsaydı, bu hale düşmezdi. Ayrıca düşse de kendi problemidir. Ama yardım etmeye çalışırdım.

- **Aşk mı para mı?** Tabii ki, hiç şüphesiz aşk. Ama aşk deyince, mutlaka karşı cinse duyulan sevgi değil. Ağacı sevmek de bir aşktır. Bir felsefeyi sevmek de aşktır. İnsan onun için feda olabilir.

Ara, insan Ara bu işte. Uğraşı ile yaşam düzeyi atbaşı beraber giden az, ama çok insandan biridir Ara'cık, Nice yetenekli yazar tanıdım şu kısacık (!) ömrümde. Ama insanlık açısından beş para etmediklerine de tanık oldum, oluyorum da.

Sen kaç paralık adamsın diye sormayın bana. Beş para etmezin biriyim, der çıkarım işin içinden. Doğruya doğru, eğriye eğri.

(Varlık) 17.2.1995

Sabiha Sertel'in Kıyıcığında

Türk düşün tarihinde, Atatürk'ün başlattığı mucize denecek Aydınlanmada yaşayan kadın düşünürlerimizin arasında, daha doğrusu başında Sabiha Sertel gelir, aklın egemenliğine gönül vermişliği, gericiliğe savaş açmışlığı ile. Dönemin Halide Edip gibi, başlangıçta sanatla politikayı özdeşleştirmeye çalışmış ama, sesini duyuramamış birçok kadın sanatçı ve düşünür Türkiye'ye onur kazandırmıştır.

Sabiha Sertel'in yaşam serüvenini arkadaşlar anlatacaklardır. Ben, daha çok, onun eski bir okuru, yazılarını coşkuyla izlemiş bir okuru olarak, sadece, düşünce yapısına, düşüncesi uğruna çektiklerine şöyle bir dokunmak istiyorum.

Sabiha Sertel, unutulmamalı ki, aydın kafalı kadınlarımızın daha devlet düzeni ya da düzensizliği, devlet yönetimi üzerine oluşturduğu düşüncelerini yılgısızca dile getirme gözüpekliğini, ataklığını dile getiremedikleri bir dönemde, yazıları yüzünden mahkemelerde hesap verme zorunda kalan ilk kadın düşünür ve yazardır. Bu bakımdan gerek tutuklanmalar gerek yargılanmalar sırasında ödün vermez tutumu ile övünülesi örnek bir düşünür, dürüst bir düşünür kişiliği sergilemiştir. Bu tutumunu ve kişiliğini belgeleyen sorgulanmalarından bir örnek vereyim.

Yıl 1924. Sabiha Z. Sertel, Cumhuriyet gazetesinde "Çocuğunu yangın yerine atan ana" başlıklı yazısı yüzünden yargıç önüne çıkarılır. Yargıç ona, bu yazıyı ne amaçla yazdığını sorar. Yanıt şöyledir:

"Yazı ne maksatla yazıldığını zangır zangır bağırıyor. Bu anayı cürüm işlemeye sevk eden zorlukları dile getiriyor. Bunun nedenlerini ortaya koymak, bu gibi olayları önlemek, hiç değilse azaltmak için çareler aramak, tedbirler tavsiye etmek bir suç mudur? Siz kanun hükümlerini yerine getirmek zorundasınız. Ben sosyal konuları inceleyen bir yazarım. Toplumda gördü-

ğüm düzensizlikleri, adaletsizlikleri incelemek benim ödevimdir. İşçilerin sendikalarda, yoksul halkın toplum teşkilatlarında korunması en büyük adalettir. Adalet terazisi, sosyal olayları bu bakımdan tartmalıdır. Bunun üzerine savcı yerinden fırlar; "Bu yazıda işçileri patron aleyhine kışkırtma vardır" der.. Yanıt şöyledir: "Ben rejimi tenkit etmiyorum. Cumhuriyet rejimi içinde sosyal adalet istiyorum. Bu bir suçsa, bu suçu kabul ediyorum." Sonunda, mahkeme yazıda kötü bir niyet olmadığını ileri sürerek Sabiha Sertel'i aklandırır.

Bir başka örnek: "Dört aylık nedensiz mahkumiyet sonunda Sabiha Sertel yine kendini mahkemede bulur. Bu kez suçlu bulunan yazı, **Tan** gazetesinin 3 Eylül 1945 tarihinde "Muvafakatın Feryadı" başlıklı yazıdır. Yine aklanmayla sonuçlanan. İddianamede Meclis ve hükümetin manevi kişiliğinin tahkir edildiği iddiasıdır. Sabiha Sartel mahkemede şöyle konuşur: **"Muvafakatın Feryadı** başlıklı yazım, meclis ve başındaki muvafakatla muhalefetin mücadelesi üzerinedir. Meclis ve hükümetin manevi şahsiyetine hakaret yoktur. Yazımın özü Mecliste muhalif partiye, basında muhalif pazarlara karşı Halk Partisinin yaptığı baskıdır..Savcı iddiasında Halk Partisini savunuyor....Savcı Halk partisinin mi, ammenin mi vekilidir?."

Bu ara sağdan soldan, dosttan arkadaştan, parti sekreterinden Sabiha Sertel'e savunmasını yumuşak bir dille yapması öneriliyor. Yanıt şöyle: "Mahkum olmak bana bir şey kaybettirmez. Boyun eğmek karakterime uymaz. Sekreter beye selam söyleyiniz. Haklı bir davayı savunanlar, mahkum olmaktan korkmazlar." Çünkü "Ben kendimi sadece mahkemeye karşı değil, aynı zamanda halka karşı savunuyorum. Onun vereceği hüküm, benim için mahkemenin hükmünden daha önemlidir" diye ekliyor.

Görüyorsunuz, Sabiha Sertel (soyadının da gereği olarak) düşünce ve tutumundan ödün vermeyen kılıçsız bir silahşördür.

Kocası Zekeriya Sertel ondan şöyle söz ediyor: "Sabiha Sertel bütün gazetecilik hayatında, bir kavga adamı gibi dövüştü. Kavgasında cesur ve fedakârdı, dalkavukluktan, iki yüzlülükten nefret ederdi."

Sabiha Sertel, sorgulandığı mahkemelerde, savcıların, tepelerdeki politika adamlarına yaranmakla suçladığı savcıların karşısında sert tepkisi ile de ün kazanmış bir düşünürümüzdür. Yazımı burada noktalarken, onun korkak, korkak olduğu için de acımasız olan savcıları düşünerek söylediği şu sözle bitirmek istiyorum:

"Bir memlekette hakikati müdafaa edenler, hakikati maskelemeye çalışmak isteyenler kadar cesur olmadıkça, bir milletin yaşamasına ve hakikatin anlaşılmasına imkan yoktur.'

Mektup(lar)

Mektup, kafalar ve yürekler arasında buluşmanın en kestirme aracıdır bence, birbirini anlama ve değerlendirme yolunda. Sahibini bulmamış nice mektuplarım var dosyamda. Akraba yakınlığında, dost yakınlığında, ten yakınlığında kaleme alıp da göndermediğim, ama yırtıp atmaya da kıyamadığım, arada bir, fırsatını bulup, okuyup okuyup duygulandığım mektuplarım, yerine göre baştacım benim.

Çoğunlukla mektup yazıldığı anın hemen ardından, sahibini bulmadı mı, hiçbir değeri kalmıyor.

Atatürk döneminin posta işleri öylesine tıkırında idi ki, mektuplar gününde, saatinde ulaşırdı gidecekleri yere. Ama şimdi öyle mi? İzmir'den atılan bir dost mektubu yirmi yirmi beş günden önce ulaşmıyor elime. Ulaştığı da olmuyor. Artık laçka olan posta işlerine güvenemez oldum nicedir. Bu nedenle, **Varlık** sayfalarında okuyacağınız bu mektup, namusuyla sahibini bulur ve bugün açık bir mektup niteliğini taşımaz olurdu. Ne var ki, bu mektubu zamanında gideceği yere ulaştırmanın süresini kısıtlamak benim için kaçınılmaz oldu. Çok saydığım Prof. Sevda Şener'e sunduğum bu mektup, eline biraz önce varsın istedim. Biraz da ele aldığım konuyu kişisellikten çıkarıp, hepimizin ortak malı ve derdi yapmanın domuzluğuna sığındım.

Bağışlanması dileğiyle,

12.4.1995

Vedat Günyol
Çatalçeşme, A. Cevdetpaşa 80.11/21
Suadiye-İstanbul

Sayın Prof. Sevda Şener,

Bilmem beni anımsayacak mısınız? Yanılmıyorsam yıllarca önce, Ergin Orbey'in Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü günlerinde, Cevat Çapan'la birlikte edebi kurulda bir buçuk yıl kadar bir süre birlikte çalışmıştık.

Size bu soruyu niçin yönelttiğimi merak edersiniz elbet. Anlatayım: **Cadı Kazanı** oyunu dolayısıyla Cüneyt Gökçer Beyin 50. sanat yılını kutlamak amacıyla yayınlanan tanıtıcı broşürde, oyuna ilişkin yazınız şöyle: "...Ülkemizde ilk kez 1958'de Ankara Devlet Tiyatrosu'nda Sabahattin Eyuboğlu çevirisi ile sahnelenen **Cadı Kazanı** büyük ilgi gördü."

Bu oyunun çevirisinde benim de, karınca kararınca, payım olduğunu unutmuş olabilir misiniz? Adım gözünüzden kaçmış olabilir ama, Ankara'daki çalışma arkadaşlığımızdan sonra, gönlünüzden olsun kaçmış olmak istemem.

Siz beni unuttuğunuza göre, Cüneyt Beyin unutmuş olması ya da hiçe sayması hadi hadi çok normal. **Cadı Kazanı**'nın yeniden sahneye konduğunu gazeteden öğrendim. Oysa, Cüneyt Beyin lütfedip bana bir selam çakması, "metinde kimi değişiklikler yapmak ister misiniz? diye sorması gerekmez miydi dersiniz?

Neyse, bırakalım bunları. Oyunun galasına çağrıldım nasıl olduysa. Oyunu büyük bir hayranlıkla seyrettim. Gerçekten büyük bir başarı ile karşı karşıyaydım. Oyunun bitiminde sahneye oyuncular geldi bir bir. Alkışlandılar. Ayrıca, suflöründen, dekorcusuna, makyaj ustalarına kadar, oyuna katkısı olan kimseler seyircilere tanıtıldı. Ama, oyunu çevirenlere bir merhaba olsun çakılmadı. Sabahattin ustanın adı anılmadı. O gün gala günüymüş. Oyunun bitiminde, Cüneyt Beyin 50. sanat yılı o-

nuruna kokteyl veriliyordu. Küçük düşmemek için kokteyle katılmadım.

Bundan bir hafta sonra, Kadıköy'de Haldun Taner Tiyatrosunda bir oyuna çağrılmıştım. Şimdi anımsayamadığım oyun sona erdiğinde, sahneye çağrılan oyuncuların yanı sıra, çevirmenin de boy göstermesine tanık oldum. Demek tiyatromuzda böyle bir gelenek vardı. Çevirmenlere merhaba deniliyordu.

Ben, oldum olası yaşamımda birinci plana çıkmaktan hep kaçınmışımdır. Oyunun bitiminde Sabahattin Eyuboğlu'nun olsun adının anılmaması beni çok üzdü. Bilmem benim yerimde siz olsanız üzülmez miydiniz?

Ayrıca şu da var: Oyunun gazetelere yansıyan onu aşkın ilanında, Sabahattin Eyuboğlu ile benim adım sadece iki kez yer aldı. Oysa Cüneyt Beyin adı, tek başına, yönetici olarak (aslında haklı olarak) yayınlandı durdu. Cüneyt Beyin, sanatını yücelere çıkarırken **Cadı Kazanı** adlı oyunun ortaklaşa bir çaba ürünü olduğunu anımsamış olmasını beklerdim.

Saygılarımla

15.3.1995

Başucu Kitaplar Konusunda

Benim başucu kitaplarım yok, baş tacı kitaplarım var. Bunlar kafamda, gönlümde, her an el atıp yutarcasına okuduğum, okuyup okuyup doyamadığım, içime sindirerek, önüne geçilmez bir iştahla yine yineleyip baştacı ettiğim yapıtlardır. Yapıt derken, onları yaratanları düşünüyorum ilkten. Kim benim baştacı yazarlarım? Söyleyeyim mi? Önce Montaigne'in **Denemeler'i** ile, hele Sabahattin Eyuboğlu gibi eşine az rastlanır bir Türk dili ustasının çevirisiyle bin kez okunsa, insanın bin kez daha okuyası gelen bir yazar. Sonra, insancalığına, düşünce namusuna, insan sevgisine hayran olduğum Albert Camus, tüm yapıtlarıyla benim baştacım, yürek tacım. Daha sonra Bertrand Russell yolumu kesiyor tüm yapıtlarıyla, içime laik düşüncenin, özgür düşüncenin tohumlarını serperek. Hele Einstein'in, her çeşit bağnazlığın üstüne üstüne giderek aklın egemenliğini savunması yüreğime su serpiyor.

Baştacım edebileceğim, kendi öz yurdumun yazarlarını ele almam gerekirse, bana ilk ağızda örnek olanların başında, Hüseyin Rahmi'nin şakacı kalemi yanında, toplumsal eleştiri deryasına var saflığı, var güzelliği ile dalışı, beni Ahmet Rasim'in, Osmanlıca kırması bir dili Türkçenin güzel olanaklarına doğru yol alışı çok etkiledi. Bunların yanı sıra, Falih Rıfkı'nın arı duru dilinin büyüsüne kendimi kaptırdığım oldu.

Evrensel bir kültür susuzluğu içinde beni tutsak yapan yazarların sadece adlarını anarak yazıma son vermek istiyorum:

Tolstoy, Stendhal, Balzac, Dostoyevski, Kafka, Sartre, Diderot, Voltaire, J.J.Rousseau. Ama Yunus Emre, Karacaoğlan, Pir Sultan gibi elleri ayakları öpülesi ozanlarımızı da bu arada anmak, hem de hayranlıkla anmak isterim, bunlara sevgili dostum Aliyebileceğim Ruhi Su ile Veysel'i de ekleyerek.

Gelişigüzel

İnsanların mutluluk arayışı değil mi, tüm yaşamları boyunca ön planda yer alan? Mutluluğu yeryüzünde, yaşadığı yeryüzü dünyasında arayanların yanı sıra, çoğunluğu oluşturan kesim öbür dünya esenliği peşinde, hacıların hocaların önderliğinde, cennet palavralarıyla besli umutlara bel bağlıyorlar.

Ben, mutluluğu bu dünyada arayan ve kimi kez bulan bir insan olarak, hiç bir şeye kancayı takmıyorum. Ama, hep mutluluğa özlem var içimin derinlerinde. Mutluluk özlemi, insanı, bunalımlara mal olan nice nice aşamalardan geçmeye zorlar.

Kaç gündür, J.J. Rousseau'nun, eskiden *İtiraflar* adıyla dilimize çevrilen ama, bugün benim *İçdökmeler* diye benimsediğim kitabını okuyorum. Bir yerde, Rousseau, bir sevgiliden bir başka sevgiliye giderken, hiçbir zaman doyuma varamayan sevgi, aşk, seks susuzluğunun etkisindeki bunalımını şöyle dile getiriyor: "Bu arada, sağlık, gençlik ve aylaklık, çoğu kez bana körolası huyumu geri getirdi. Tasalı, dalgın, hulyalıydım; ağlıyor, göğüs geçiriyordum. Ne olduğunu bilmediğim ama yokluğunu duyumsadığım bir mutluluk istiyordum."

İşte, benim de, özlediğim birçok genç, yaşlı, sevgiye doymaz insanın duyumsadığı bir yaşam özlemi.

Kırk yaşıma kadar ağzıma içki koymadım. Hele, 1952'de Amerika konukluğumda, Coca Cola düşkünlüğü yüzünden gastrit hastalığına tutulmam, beni o üç yıl içkiden uzaklaştırdı. Sonunda, Sabahattin Eyuboğlu gibi, güzelin güzeli bir insanla ortak çeviri girişimine kulaç atınca, ister istemez, rakı denen güzelim "kafayı bulma" etkenini keşfettim ve sever oldum... Şimdi düşünüyorum; kendime yetmediğim saatlerde, rakıya merhaba diyorum. Beni benden götürdüğü, bir başka benliğe teslim ettiği, biraz sorumsuz, biraz da avare bir benliğe ulaştırdığı için. Eski Yu-

nanlıların Diyonisos, Romalıların Baküs adlı tanrıları boşuna mı boy göstermişler mitolojiye bulaşmış varlıklarıyla? Yahya Kemal, bir dizesinde, "Bir içen bir daha içer, giderek bi-riya içer" derken, çekine çekine başlayan içki safasının, giderek ikiyüzlülükten uzak bir içtenlik havasına girişini dile getirmiyor mu?

Geçen gün, televizyondaki bir toplu söyleşide (ben görmedim) Aziz Nesin'e sormuşlar, halkın yüzde altmışının aptal olduğu konusunda hâlâ diretiyor musunuz diye. "Ne altmışı?" diye yanıt vermiş, "Yüzde doksanı?" Neden? Çünkü "Evren'e oy verenler bunlar" demiş haklı olarak.

Şimdilerde, rastlantı bu ya, Nermi Uygur'un *Yaşama Felsefesi* adlı nefis yapıtını okuyorum. *Halkın çoğu* başlıklı yazısı şöyle başlıyor: "Halkın çoğu doğruyu söyleyeni, kendisini şımartmayanı, ne yazık ki, sevmez: Filozoflara karşı kuşkuludur; din adamlarına süs gözüyle bakar; ressamları ciddiye almaz; onlara gülüp geçer..."

Aziz Nesin'in bugün söylediğini, daha bir tumturaklı, ağır başlı bir saptamayla söyleyerek çıkıyor karşımıza Nermi Uygur. Hoş bu saptama, tüm dünya halkları için de geçerlidir, az çok değişik ölçülerde.

Aynı konuda bir başka kaynağa da göz atalım, dilerseniz.

Ünlü İngiliz (kadın) yazarı George Eliot, ünlü *Silas Marner* adlı romanındaki kişilerden birinin ağzından şunları söylüyor:

"Sadece görgüye dayanarak doğup büyüyen basit halk, hava değişikliklerinin belirtilerini yorumlamak gibi konular dışında, çoğu zaman ne fazla akıllı, ne de fazla zeki idi; sürat ve beceriklik isteyen her iş onlara o kadar yabancıdır ki, onu sihirbazlık gibi bir şey sayarlardı." (A. Bilgi çevirisinden).

Halk, yani eğitilmemiş, hamhalat kalmış insan sürüsü, bir başka deyimle *kitle* her zaman, sağa sola yönelik atılımlarla sömürülüp durmuştur.

Fransız yazar A. De Saint-Exupéry, halk kavramını kendi görüşlerince değerlendiren solculara çatarak şöyle diyor: "O (yani solcu) kitleleri *sevdiği* için solcudur. Ben de, onları sevmediğim için solcuyum, diyor ve ekliyor: Ben insan soyunu seviyorum, onun için solcuyum."

Gelin de bu güzelim yargıya katılmayın. Ben de solcuyum, insan soyunu sevdiğim için solcuyum. Var mı diyeceğiniz?

Abidin Dino'nun Kıyıcığında

Yıl 1939. Yani bundan 55 yıl öncesi. Abidin Dino'yu, ilk kez görüyorum, kim olduğunu bilmeden. O günlerde 28 yaşındayım. İki yıllık Paris konukluğumu böbürlene böbürlene yaşıyorum, o güzelim günlerdeki gürbüzlüğümü sürdürerek. Paris bu! Günlere, aylara, yıllara sığmayan Paris yaşamı var ya, onu 1900 yılının Paris anılarında dipdiri yaşayıp duran babamın Paris tutkusunda sürdürüyorum bıkıp usanmadan.

1900 yılının Paris'ini yaşamış olan babam Ali Fikri, biz çocukların önüne Fransız kültürünün ulaşılmaz güzelliklerini seriyor; iki ciltlik Larus dışında, Sarah Bernhard'lı, Mune Sully'li resimleriyle dolup taşan sanat dünyasını.

Sonradan öğreniyorum, Dino'nun 26 yaşında olduğunu, onu tanıdığım mutlu günümde. Benden 2 yaş küçük olmasına karşın, ona bir ağabey gözüyle baktığımı anımsıyorum, öylesine olgun ve dolgun bir insan kimliğiyle karşıma çıktığı için.

Önce şunu söyleyeyim: Dostluklar, arkadaşlıklar, hep rastlantıyla başlayıp sürer gider, kan kaynaşması, kafa kafaya, yürek yüreğe verip anlaşma, sevişme sıcaklığında.

Abidin Dino ile nasıl ve ne zaman karşılaşıp tanıştığımı sonra anlatacağım. Şimdi onun kişiliği üstünde durmak istiyorum.

Dino büyük adam mıydı? Ona bakalım.

Nâzım Hikmet, oğlu Memet'e yazdığı (tarihsiz) mektubunda (bu tarih 1946 olmalı) büyük adam tanımlamasını şöyle getiriyor dile:

"Büyük adam diye, kendi sahasına akseden tarihin gidişini en önde geçen, tarihin dönemeç noktalarında rehberlik eden insana derler.

"Bu bakımdan ya dünya ölçüsünde, ya kendi memleketi ölçüsünde, her sahada büyük insanlar vardır. Bu ölçüde mesela

Mustafa Kemal, Mimar Sinan, Şeyh Bedrettin, bizim ölçümüzde büyük insanlardır..."

Nâzım Hikmet'in ölçüsüne göre, Abidin Dino'nun yeri nerededir? Bence Dino, her şeyden önce büyük bir sanatçıdır.

"İnsan büyüklüğünü bir uca giderek değil, her iki uca dokunarak gösterir" diyen Pascal'a uyarak Dino'yu değerlendirmek istersek, diyebiliriz ki, Dino, bir yandan büyük sanat yaratıcılığına baş koyarak, bir yandan da eşi bulunmaz bir insanseverlik tutkusuna bağlanarak kişiliğini ortaya koymuş bir deha, bir sanat dehasıdır.

İnsanseverlik tutkusuna en güzel örneğini 1939 yılında bana sundu, akıllara durgunluk veren bir cömertlikle. Anlatayım:

Yıl 1939. Yani bundan 55 yıl önce. Paris'te, hukuk doktorası kurslarını izliyorum. Gelin görün ki, İkinci Dünya Savaşı ha patladı, ha patlayacak. Hitler, dünyaya yıldırılar yağdırıyor. Yapılacak tek şey, pılımızı pırtımızı toplayıp yurda dönmekti. Ben de, aynı güdünün etkisinde yurda dönüyorum, Romanya yoluyla, ucuz olduğu için. Tren yolculuğundan ezile sıkıla geçip Bükreş'e, oradan da Köstence'ye kapağı atıyorum birkaç dostla. Tam anlamıyla meteliksizim. Vapura güverte biletiyle biniyorum. Bir Türk hamal çıkıyor karşıma, ağırca valizimi, şan olsun diye vapura sokuyor.

Benim yerim, vapurda bir ambar kapağı. Aynı yerde bir iki Türk var, böreklerini benimle paylaşan. Gece bastırınca ezilip büzülüp ambar kapağında sereserpe yayılıp uykuya çengel atıyoruz.

Sabah altı sularında uyanıyorum. Ne göreyim: Üstümde bir pardösü. Nereden geldi bu diye kafa yormaya vakit bulmadan, güvertenin bir ucunda, bir tabureye oturmuş, babacan bakışlı genç bir adamın gülümseyen candan çekiciliğiyle karşılaşıyorum. Elinde, o günlerde yutarcasına okuduğum bir kitap var: Roger Martin Du Gar'ın nefis yapıtı: *1914 Yazı.*

Pardösüyü toparlayıp, bana dostça bakan bu adamın yanına gidiyorum. Kuşkusuz, aynı kitapta filizlenen bir yakınlık havası bizi perçinliyor olmalıydı. Bir iki saat konuştuk Paris'ten, edebiyattan, İstanbul'a pupa yelken yol alırken. O, beni söyletti durdu, kendini açığa vurmadan. Ben, her zamanki çekingenliğimle ona sorular soramadım. Ben ona bir ağabey gözüyle bakıyordum. Öylesine yetkin, öylesine olgun bir havası vardı çünkü.

Neyse uzatmayayım, bu güzel adamın kim olduğunu bilemeden vapur Galata rıhtımına yanaşırken, ben diyeyim yirmi, siz deyin otuz kişi onu karşılamaya geldiler. Kimliğini sorup öğrenemediğim bu güzel insanı tanıma olanağını ancak uzunca bir süre sonra buldum.

Yıl, 1939 sonları olmalıydı. Bir gün Beyoğlu'ndaki Mısır apartmanı'nda, uluslararası New York sergisinde yer alacak Türk pavyonu için hazırlıklar yapılan büroda, lise arkadaşım Celal Kunt'u görmeye gittim. Celal en yakın arkadaşımdı, İstanbul Güzel Sanatlar Okulu'nun Mimarlık Bölümü'nü bitirmişti. New York sergisi konusunda konuşurken, birden kapı açıldı ve vapurda tanıştığım adam göründü eşikte. Bir ara gözgöze geldik. Ardından, kollarını açıp, adımı söyleyerek bana doğru seğirtti. Birbirimize sarıldık. Kimliğini öğrenmek için can attığım insanım Abidin Dino'ydu. Buluşmak üzere sözleştik. Onu, birkaç kez Galata Kulesi yakınlarında ünlü Komando Hanı denilen büyük yapıdaki kiralık dairesinde görmeye gittim. Seçkin sanatçılarla dolup taşan dairesinde, ilk kez Sait Faik'le karşılaştım, onun da (henüz tanınmış olduğu için) sadece, ikinci planda kalmayı yeğleyen, babacan bir insan olarak belleğimde özel bir yer aldığını anımsıyorum. Neyse, Dino'yla ahbaplığım uzun sürmedi. Çünkü askere alındım. İstanbul Hukuk Fakültesi'ndeki iki yıllık asistanlığımdan ayrılıp Ankara Yedek Subay Okulu'na gittim. Altı ay sonunda, asteğmen olarak Eskişehir'deki İkmal Alayı'na atandım. Bir yılı aşkın bir süre sonra, savaş dola-

yısıyla Mersin'de bulunan Deniz Harp Okulu'na kapağı attım, deniz hukuku hocalığı ve adli subaylık görevleriyle. Yıl, 1941 olmalıydı. Askerliğimin paşa dönemini yaşıyordum. Bir gün, öğretmen arkadaşlarla, deniz kenarındaki bir gazinoya gittik. Ne göreyim: Dino, bir iki arkadaşıyla bir masada değil mi? Gemlenmez bir coşkuyla, ona doğru seğirttiğimde, beni tanımazlıktan gelerek kafasını çevirdi. Anında anladım: Siyasal nedenlerle, bir çeşit sürgün yaşamı sürdürüyordu Antalya ve Mersin'de, beni tanımaz görünmekle, yüreğine taş bağlayıp dostluğumuza bir ambargo koymaktı niyeti, bana toz kondurulmasını önlemek amacıyla.

İşte, bu davranışı, onun ne denli yüce bir insan olduğunu ortaya koyuyordu.

Askerlik dönüşünde (savaş dolayısıyla tam üç yıl süren bir askerlik dönüşünde), Dino'yla, daha doğrusu Dinolarla (dünya güzeli Güzin Dino'yu da dostluğumuza katarak) birçok kez bir arada olmak mutluluğunu yaşadım. Bir seferinde, İstanbul konukluğunu Caddebostan'da bir köşkün, giriş kapısı yanında, bugünün deyimiyle gecekondu diyebileceğimiz iki odalı bir yayvan kulübede geçirdiler. O günlerde Behçet Kemal'in yönettiği (Ahmet Emin Yalman'ın kayırıcılığında) *Şadırvan* adlı dergide çalışıyordum. Günün, üzerinde en çok söz edilen bir romanı, Peyami Safa'nın *Noralya'nın Koltuğu* adlı romanını eleştiren bir yazı yazmıştım, *Şadırvan*'a vermek üzere. Sonra nasıl oldu bilmiyorum, daha doğrusu biliyorum, Behçet Kemal'in beni aşırı solculukla suçladığını öğrenince, dergiyle ilişkimi kesip yazımı *Varlık*'a verdim. Bu yazım, Dino'yla aramızda ortaklaşa kurduğumuz yakınlığı perçinledi diyebilirim. Bu yakınlık, daha çok uzaktan uzağa, o da onun yapıtları ve yazılarıyla sürüp gitti.

Şimdi gelelim Dino'yu, büyük insanlığı yanında, sanatının içeriği, sanat tutkusunun özü bakımından el atarak tanımaya çalışalım.

Dino, ansiklopedilerden öğrendiğimize göre, ilk çizgi ve yazılarını 1931'de *Artist* dergisinde gün ışığına çıkarmış. İlk önemli sanat uğraşını da, 21 yaşındayken Nâzım Hikmet'in iki kitabının kapak resimlerini kotarmakta göstermiş.

Dino, Robert College'deki öğrenimini yarıda bırakıp, kendini tümden sanat uğraşma verişinde, daha sonra D Grubu'nu kuruşunda gösterdiği çabaların başında, kardeşi (yakından tanımakla onur duyduğum kardeşi) Arif Dino'nun, sanatta yenilenme tutkusuna gönül veriyor.

Sanat coşku ve tutkusunun filizlendiği günlerin öyküsünü Abidin Dino'nun, *Fikret Mualla* adlı eşsiz güzellikteki yapıtından öğreniyoruz. Anlatım ustalığını sergileyen bu başyapıtta (Cem Yayınları), Dino, kardeşi Arif ve ressam arkadaşı Fikret Mualla ile Ayasofya Kahvesi'nde geçirdiği ilk coşku günlerinin bilançosunu verirken şunları söylüyor:

"Nargile tiryakiliğini paylaştığımız için olacak, kahveye gelen üç beş Müslüman kişi yadırgamıyorlardı bizi. Onlara göre bir çeşit dervişlerdik, sebil asa yoktu elimizde, fakat besbelli ki bir 'pirimiz' vardı. *Fikrimiz ve zikrimiz* resim çizmekti."

Evet, fikri ve zikri resim çizmek olan Dino, tıpkı Van Gogh gibi yaşamında ve resminde Allahsız edebilen ama, yaratma gücü olmadan edemeyen bir sanatçı kişiliğine bürünüyor daha başlangıçta.

Dino, yukarda adı geçen eşsiz yapıtında, Fikret Mualla'yı anlatırken, kendi kişiliğini, özlemlerini, sanat anlayışını da dile getiriyor kaşla göz arasında. Sekiz bölümden oluşan bu yapıtında, Dino her bölümün başına Mevlana'nın Mesnevisi'nden özdeyişler alarak, sanat görüşüne destek arıyor.

Alın size Mevlana'nın bir özdeyişini: "Gözler, perdeleri delip hakikati görmeye başladı mı, onun nurudur artık. Bu nura sahip olan dışa bakar içi görür." Dıştan içe giden ressamlığın tılsımı burada değil mi?

Dino için sanat dünyasında iki önemli şey vardır: Göz ve el. Göz gibi el de, insanın (özellikle de sanatçının) kendi varlığının bilincine açılan ilk pencerelerdir. Gözle görülüp elle tutulamayan bir şeyin gerçekliği olabilir mi?

İşte, Abidin Dino dünyaya gözüyle bakıp eliyle çizerken, "elle görmek" yöntemini de, "kendine ayrılan zaman" içinde gerçekleştiren büyük bir ustadır, yaşam ve sanat ustası. Eller, her şeyi gören eller, dostluğu, sevinci, üzüntüyü, umudu, umutsuzluğu yansıtan ellerdir, eller topluluğudur onun için yaşamsal önemi olan.

Eller adlı yapıtındaki (Ada Yayınları) çizimlerinde, Dino'nun ellere yansıyan dünyasının dramatiğini, özünü, özlemlerini birarada görüyoruz. Dino için, parmaklarıyla eller, bir ressamın yeryüzünde iz bırakma özleminin, olmazsa olmaz dürtüsünü yaşatıyor.

"İz bırakmak" diyor Dino. Sonra ekliyor: "Bundan başka, ne ki resim yapma dürtüsü. Her şey ellerle başladı, ellerle bitecek."

Eller, ressamın belleğinin su yüzüne çıkmasını sağlayan biricik aygıt değil mi?

Dino'ya göre resim çizebilmek büyük mutluluktur: "Çizmek, bana ayrılan boyutu *(bir yerde de zamanı* diyor) çizmek."

Eller kitabının bitiş bölümünü buraya aktararak sözlerime son vereyim.

Şöyle diyor Dino:

"Son bir söz. Dört ayaklı bir yaratık olan atın gözlerine dikkatle baktınız mı hiç? Parmaksız bacaklarının küt uçları, ne verecek, ne de bir şey alacak durumda, böylece at ne resim yapabilir, ne de okşayabilir. Gözlerinin sonsuz kederi işte bu yüzden."

Ne mutlu:

Parmaklarını ve ellerini iyiye, doğruya, her şeyden önce de Güzel'e kullanan ve kullanabilenlere!

Kutsal Gerçek Dediğin

Tekniğin, bilimin bunca gelişmiş, ilerlemiş olduğu bir çağda, tepeden inme doğrular, gerçekler diye öne sürülen, insan doğasına aykırı, donmuş kalmışlığı simgeleyen, ama en sudan bir incelemede iler tutar yanı olmayan inanışların, yani boş inançların, eğitilmemiş, kişilikten yoksun insanlara **kutsal** diye yutturulması, geri kalmış ülkelerin yazgısını oluşturur.

Bu konuda, Fransız sosyalist dehası Jean Jeurés, 11 Şubat 1895'te Fransız Ulusal Meclisi'nde **laik öğrenim** üzerine verdiği söylevde, dinsel esinlere olan saygısını da hesaba katarak şunları söylüyor: **"Ama her şeyden önce korunması gereken şey, insanın, tüm önyargılar, tüm acılar ve tüm savaşımlar ortasında kazandığı paha biçilmez iyilik,** kutsal gerçek **diye bir şeyin, üstün** düşünce özgürlüğü **düşüncesidir; iç ve dış hiçbir gücün, hiçbir dogmanın, insan aklının sonsuz çabasını, sonsuz araştırmasını sınırlayamayacağı düşüncesidir; yine bu düşünce, insanlığın evrende, büyük bir** soruşturma komisyonu olduğu, hiçbir yönetimin, hiçbir göksel ve yersel müdahalenin sınırlayamayacağı ya da saptıramayacağı düşüncesidir; yine bu düşünce, bizlerden gelmeyen her gerçeğin bir yalan olduğu düşüncesidir."

Bu güzelin güzeli söylev, uzayıp gidiyor, Jean Jaurés'in dünyaca ünlü konuşma ustalığıyla... Bunca doğruyu, üstün bir söylev becerisiyle dile getiren bu eşi bulunmaz adam da, tıpkı bizim canımız **Uğur Mumcu** gibi **"faili meçhul"** bir kurşunlamanın kurbanı olmuştur.

Biz yine dönelim, **kutsal gerçek** diye bir şey olmadığı düşüncesine: Bir gerçek ya da gerçek diye bellenen, belletilen bir gerçek yoktur aslında, ama bir dönemin gerçeği diye belletilen şey, eğitimsiz halk topluluklarına aşılanınca, ayıkla pirincin taşını durumuyla karşı karşıya kalıyoruz.

Kutsallaştırılmış gerçekler arasında, dinsel alanda sözüm ona din ululârının akıl almazlığında söz sahibi olanlar, adına şeyhülislam denen kimi geri kafalıların fetvaları büyük rol oynamıştır hep.

Bu konuda, ibretlik, bir örnek sunmak istiyorum size, **'kutsal gerçekliğe saplanmışlık'**ın örneği olarak.

Hafız Hızır İlyas Ağa'nın **Tarih-i Enderun, Letaif-i Enderun** adlı yapıtında 1829-30 yılları ile ilgili olaylardan en ilginci şu: **II. Mahmut** dönemini yaşıyoruz. Padişah ilerici bir adam, ama, çevresi bağnazlarla dolu. Şöyle diyor İlyas Ağa: **"bu dönemde büyük kısmı cahil, bir kısmı ise geleneksel bağnazlık ve ikiyüzlülük eğilimini sürdüren Osmanlı ricali, II. Mahmut'a yardımcı olabilecek yetenekte değildiler. Bazıları sınırlardaki yenilgileri zafer diye göstermeye çalışmaktadırlar. Bazıları, doğan prensesler için altın serpilmesine karşı çıkarlar. Sorumlular yıldız falına bakıp savaş planları yapar ya da savaşa girilip girilmeyeceğini şeyhlerden sorarlar. Bir Nakşibendi şeyhi savaşı kazanmak için adı Muhammet olan yetmiş kişiyi bir araya getirip yetmiş bin kez kelimei tevhid okutur.**

Padişaha girişmek istediği reform hareketlerinde yardım edecek olan Husrev Paşa ise gizli bir gericidir. Tarihler bu zatın Bab-ı Ali'ye setre pantolonla geldiğini, konağına döndüğü zaman çakşır, mintan ve kavuk giydiğini anlatmaktadır."

Görüyorsunuz: Osmanlı dönemi, kutsal gerçek adına işlenen sayısız aptalca girişimlerle dolu bir dönemdir, daha önceki ve daha sonraki dönemlerde olduğu gibi...

Ben diyorum ki, **gerçek diye bellenen bir görüş, inanış kutsallaştı mı, ondan hayır gelmez, şer gelir. Atatürk devriminin gerçeği, bir devinim, yenilenip yenilenip tazelenen bir gerçektir. Geleceğe yönelik gerçeklere kulaç atma gerçe-**

ğidir. Tıpkı Einstein'ın sonsuza dek gerçek peşinde, yeni yeni gerçekler peşinde koşmayı insanın kaderi sayan görüşünün kutsallığı gibi. Kutsallık dondurulmuş gerçeklerde değil, durmadan yenilenen, doğup doğup tazelenen gerçeklerdedir.

30 Temmuz 1995 Cumhuriyet

Yaşlılıkla Gelen

Yaşlılığa onarılmaz bir sayrılık gözüyle bakanlar var; onu, doğal bir sürecin doğal sonucu sayanlar var. Her iki görüşte olanların da karşı karşıya kaldıkları katının katısı gerçeğin, iki heceli bir tek sözcüktür adı: Ölüm.

Yaşlılık, ölümle, yani yok olmayla daha bir yakından burun buruna gelinen, kaçsan kaçamazsın, unutmaya çalışsan unutamazsın doğrultusunda, sancısında, kıvrantısında noktalanan bir son aşamadır insan yaşamında, o göz açıp kapayıncaya kadar tükenen yaşamında.

Yaşlılıkla ölümün sarmaş dolaş olduğu, özdeş sayılabildiği bir aşamada insanların tutumu başka başka oluyor. "Ömrü aziz'in sınırını" der hatır eden şair Yahya Kemal, günaha (!) girmeyi göze alarak içki esrikliğinde buluyor kurtuluşu. Gönlünü taze tutmaya çalışan yaşlı Abdülhak Hamit, yaşamın hazlarını tada sömüre, ölüm korkusunu kendinden uzak tuta tuta tüketmeye bakıyor ömrünü. Bir de, ölümü güle oynaya karşılayan, karşılayabilen Yunus Emre'ye bakalım. Bir Tanrı buyruğu saydığı ölüme serinkanla bakarak, son deminde selam çakıyor geride kalanlara, kendisi gibi günün birinde (ister istemez) bu dünyadan ayrılacak olanlara. Budur işte ölümle burun buruna gelmiş yüce ruhlu bir bilgenin, yaşını başını almış bir bilge insanın, din mezhep, görüş anlayış ayrımı yapmadan bütün insanlara sunduğu mesajın güzelliğini yapan.

Elimde üç yaşlı ünlü adamın yapıtı var. Üçü de 70'ten başlayarak 80 yaşın bitiminde dünyamızdan ayrılmış ünlü kişiler. Bu yapıtlardan biri, 88'inde ölen (bu yıl içinde ölen), ünlü Amerikan romancısı Henry Miller'in 80'inde yazdığı bir yapıtı: "Sekseninde Dönemeç" İkinci yapıt, geçenlerde ölen Jean-Paul Sartre'ın "Situtations X" adlı yapıtı. Üçüncüsü de ünlü Fransız romancısı Albert Cohen'in "Carnets 1978" adlı notları.

Yaşama, son aşamadan bakan, yaşamlarının gelmişi geçmişiyle bir bakıma hesaplaşan bu üç yazardan neler öğrenebileceğiz, ona bakalım.

Yurdumuzda "Yengeç Dönencesi", "Sexus", "Plexus" adlı yapıtlarının çevirisiyle tanınan Henry Miller, cinselliği Tanrıya giden bir yol olarak gören Miller, yaşlılığının tadını çıkaran bir insan olarak şunları söylüyor:

"Seksen yaşında, kendimi yirmi ya da otuz yaşındakinden çok daha sevinçli sayıyorum. Yeni yetmelik çağına hiç de dönmeye niyetim yok. Gençlik, belki göz kamaştırıcı bir dönemdir -katlanılması güç bir dönem.- Üstelik, gençlik denen gençlik değil bana kalırsa: Bu daha çok vakitsiz bir yaşlılığa benziyor. İyisi kötüsüyle, uzatmalı bir gençlik çağım oldu. Otuzumu aştığım zaman şöyle böyle bir olgunluğa eriştim. Ancak kırkımda gerçekten kendimi genç duymaya başladım. O günlerde gençliğe hazırdım. (Picasso bir gün şöyle demişti: İnsan kendini altmışında genç duymaya başlar, ama iş işten geçmiştir.) bu ara, birçok kuruntulardan kurtuldum, bereket versin, coşkumu, yaşama sevincimi, doymak bilmez merakımı korudum. Belki de bu merak - her şeye ve herhangi bir şeye olan bu merak - beni bugünkü yazarlığıma adadı. Bu merak beni hiç bırakmadı. En korkunç kafa şişirici insanlar bile ilgimi çekebilirler, onlara kulak verecek olabildiğim sürece."

Yaşlılığa gelince, Miller, hiçbir şeyi gereğinden çok ciddiye almamakta buluyor en büyük rahatlığı. Şöyle diyor: "Başkalarını kendi görüşüme yatkınlaştırmaya çalışmıyorum artık, ne de onları iyileştirmeye." "İnsan kötülüklerle savaşabilir, aptallıklarla savaşabilir, ama eli kolu bağlıdır bu konuda."

"Ne denli acı olursa olsun, şu kanıya vardım ki, insanoğlu, hayvanların yüzünü kızartacak bir davranış biçimine yöneliktir. İşin gülünç yanı, acıklı yanı şu ki, bizler çoğu kez, en soylu nedenler diye nitelediğimiz şeyler uğrunda iğrenç bir biçimde

davranıyoruz. Hayvan avını öldürürken kendini bağışlatmayı düşünmez: İlkel insan, kardeşlerini öldürmek için Tanrının inayetini ileri sürebilmektedir. Şunu unutmaktadır ki, Tanrı ondan yana değil, onun yanındadır sadece."

Yaşlı Miller'in, gençlikle olan ilişkisi şöyle:

"Benim yaşımda ya da yaşıma yakın pek az dostum ve tanışım var. Her ne kadar yaşlı insanlarla bir arada olmaktan hoşlanmıyorsam da, sonsuzcasına genç ve yaratıcı kalabilmiş iki kişiye en büyük saygı ve hayranlık duymaktayım. Bugün doksan yaşını bulmuş olan Pablo Cassals ve Pablo Picasso'dan söz ediyorum. bu doksanlık adamlar gençleri utandıracak kadar gençtirler."

Sartre da, tıpkı bizim Ataç gibi, gençlerle düşüp kalkmaktan hoşlanmaktadır. Gözlerinin görmez olmasına karşın, yaşlılığını duymayan bir insan, "Kendimi kırk beş, elli yaşlarında görüyor ve o yaşlarda bir insan gibi çalışıyorum... tanıdığım bütün insanlar benden genç. Onlarla daha iyi anlaşıyorum: Onların da benim gibi aynı gereksinimleri, aynı bilgisizlikleri, aynı bilgileri var... ben yaşlı adamlar gibi değilim. Yaşlı insanlar, dönüp dönüp hep kendi düşüncelerine gelirler, saplantılar içindedirler. Bugün yazılanlar karşısında rahatsız oluyorlar, kafaşişiricidirler. Birçok hallerde yaş, bir cezadır. Hem sonra böyleleri, içlerinde ne kadar tazelik varsa yitirmişlerdir. Gençken tanıdığım insanları yaşlı halleriyle görmekten hoşlanmıyorum... Normal temasım, otuzundaki insanlarladır."

Yaşlılığın "sessiz ülkesine" giren bu üç düşünür ve sanatçının, geriye bakışlarında, birleştikleri bir nokta var: Dostluk denen nimetin dünyayı yaşanmaya değer kılması.

Miller şöyle yazıyor: "Yaşlılığı düşünürken insanların en çok korktukları şey, yeni dost edinememektir... Aşktan sonra, dostluk, bana göre yaşamın sunabildiği en değerli nimettir."

Aşk ile dostluğu birinci plana alan Sartre, sevginin, gerçek sevginin ancak saygı ile beslendiği zaman bir değeri olabilece-

ğini söylüyor: "Sevmek ve saymak, aynı gerçeğin iki görünümüdür. Bu demek değildir ki saygı sevgiye, sevgi de saygıya ille de gereklidir. Ama, her ikisi bir arada olursa bir insanın bir başkasına karşı gerçek tutumu çıkar ortaya. Henüz bu noktaya varmış değiliz. 'Öznel' bütün bütün bulgulandığı zaman varabiliriz oraya."

Romancı A. Cohen'e gelince, ölümün eşiğinde tutunacak bir şey ararken, annesiyle çocukluk arkadaşı Marcel Pagnol'un sevgisini, dostluğunu belleğinde tazeleyip onların anısına sarılıyor.

Miller gibi Cohen için de dünya yaşamı, ölümle biten yaşam, bir saçmalıktır. "Ölmek için dünyaya geliyoruz," diyor A. Cohen. Sonra ekliyor: "Bir süre, kısa bir süre, kıskançlıklar, çekiştirmeler, kinler, savaşlar ile dolu bir süre yaşamak için şu dünyaya gelişimiz saçma değil mi? Kısa yaşam süresinde, insan insanın baş belasıdır. Her yüzyıl, üç dört savaş olmakta, geleceğin kadavraları birbirlerini öldürmektedirler, karıncalardan ya da sırtlanlardan daha betercesine."

Bu kadarla da kalmıyor A. Cohen, içinin bütün ağusunu döküyor ortaya: "Seksen dört yaşımda gördüm ve yargıladım. Onur denen şeyin sefilliğini, dinlerin zavallılığını gördüm. Hepsi de ölümlü ve kötü birer hayvan olan ulusları gördüm. devrimlerin sefilliğini gördüm. İğrenç birtakım yeni başbuğların, eski tiksinç başbuğların yerini aldığını gördüm. Ün denen şeyin neler pahasına elde edildiğini gördüm, ünlü kişileri gördüm. Politik şefleri gördüm, çoğu kez bana gülünç gelen şefleri... Üzüle üzüle gördüm ki, insanlar, şu köpek dişli ilkel insanlar, kaba gücü saymaktan, ona tapmaktan çekinmiyorlar. O güç ki, fizik olsun toplumsal olsun, son hesaplamada, zarar verme gücüdür, birtakım gizli kılıklar (gençlik, zenginlik, sosyal önem) altında..."

Sartre'ın da, Miller'in de, genellikle kabul etmekten kaçına-

mayacakları bu karamsar görünüm karşısında tutumları nedir, ona bakalım.

Miller, yaşamı çok ciddiye almayalım, diyor: "Sevimli bir yaşlılığın en büyük avuntusu, olup bitenleri ciddiye almama yolunda gittikçe artan bir yetenektir. Gerçek bilge ile öğüt veren kimse arasındaki büyük ayrımlardan biri neşedir." Rabelais'nin babacan neşeciliğinden yola çıkan Miller, "Hitler'i güldürebilen bir tek insan çıksaydı, belki de milyonlarca insanın yaşamı kurtarılırdı," derken, asık suratlı bağnazlığın haklı bir eleştirisini yapmıyor mu dersiniz?

Peki, son demlerinde ne yapmayı salık veriyor Miller? Resim yapmayı: "İnsan, kafasını ruhunu, suluboya bir resim yapmak gibi yalın ve zararsız bir şeye verdi mi, çılgınlaşmış bir dünyaya bağlılığımızdan gelen yürek darlığını biraz olsun unutabilir."

Sartre'a gelince, o, ölüme serinkanla bakabilen korkusuz bir düşünür olarak, "çılgın" dünyamızı açlıklar, yoksulluklar, zulümler, sömürülerle daha da zıvanadan çıkan dünyamızı durmadan bıkmadan aydınlatma yolunda çaba harcamaktan yanadır. Onun için, dünyada önemli olan, insanların ne yaptığıdır. "Yapabileceğimi yaptım," diyebilmenin mutluluğu içinde dünyamızdan göçen Sartre, Pasteur'ün, işgal altındaki 1870 Fransa'sında öğrencilerine "insanım" diyebilmenin anahtarı olarak sunduğu "Önce yurduma, sonra insanlığa yapabileceğimi yaptım" yollu öğütün büyük uygulayıcısı olmuştur.

Albert Cohen'se ununu elemiş, eleğini asmış bir insan olarak, üstelik, "atalarının yüreğinde doğmuş" bir Tanrı'nın yokluğuna inanıp, anasıyla çocukluk arkadaşının anısında kurtuluşu arayan bir insan olarak, insanlara, kendi son gerçeğini şu iki sözcükte özetliyor: Acımaya dayanan sevgi, sevecenlik. "Benim tek gerçeğim, insan sevgisinin tek sahicisi, tek olanaklısıdır bu."

A. Cohen'e göre, biz insanlar "ölmek için dünyaya geliyoruz." "İki bin yıldan beri, insan sevgisinden söz ediyorlar ve bu-

na inandıklarına inanıyorlar. Benzerlerini sevme oyunu oynuyorlar, ama sevmiyorlar." Oysa bütün insanlar günü vakti saati gelince göçüp gidecekler. Onlara acımaktan başka ne yapabiliriz. İyisinden kötüsüne herkes göçüp gidecek. Ne yapabiliriz onlara acımaktan, sevecenlikle besli bir yakınlık, yazgı arkadaşlığı duymaktan başka?

Bakıyorum da, bana hiç de aykırı gelmiyor bu tutum. Bugün yurdumuzu kasıp kavuran, adına anarşi dediğimiz kanlı ortamda, birbirini vurup kıran, inanmış inandırılmış, sağlı sollu, öldüren öldürülen insanlarımıza acımaktan, sevgiyle karışık acımaktan başka ne yapabiliriz, kendimize de acıma, acınma, acındırma payı ayırarak.

Milliyet Sanat
Ağustos 1980

Bir Soruşturmaya Yanıt

Yıl 1968 **Yeni Ufuklar** adlı aylık sanat ve düşünce dergisini çıkarmaktayım. Samsun- Çarşamba adresli bir zarf getirdi postacı. Zarfın içinden Ferhan Şensoy imzalı iki öykü çıktı. Öyküleri bir yana koydum sonra okumak amacıyla. Ama, o an şeytan dürttü sanki beni, bir öyküye bir göz atacak oldum ustalığa varan, daha doğrusu ustalıklı bir anlatımla karşılaştım. Daha 18 yaşının eşiğindeki bir lise öğrencisinin yazarlık yeteneğini müjdeliyordu bu. Öyküyü geciktirmeden dergiye koydum. Şensoy yazarlığa ilk adımını atıyordu böylece.

İlk yazılar, anısı unutulmaz bir coşku kaynağıdır her yazar için. Hele bir de, yazının, az buçuk da olsa, telif hakkı adı altında para ile değerlendirilmesine diyecek yoktur. Şensoy, bunu sonradan yazılarında dile getirerek, beni gönendirmiştir, o her zamanki kadirbilirliği ve inceliğiyle.

Şensoy'la Yeni Ufuklar'ın yönetim yerinde karşılaştığımda, gözlerindeki zeka pırıltıları, geleceğin yetenekli sanatçısını sezdiriyordu bana. Daha ilk öyküleri ile özündeki cevheri açığa vuran bu yakışıklı delikanlı, meğer aynı zamanda tiyatro yazarlığı, oyunculuğu ve yönetmenliği gibi yetenekleri de nüve halinde barındırıyormuş içinde.

Çıraklık, kalfalık ve ustalık dönemlerinden geçe geçe olgunlaşan Şensoy, öykülerinde olsun oyunlarında olsun, dünyaya, sevimli bir şaka; uyarıcı, şirin bir mizah gözlüğü ile bakıp, toplumun, gelmiş geçmiş her katmanını eleştirel bir yaklaşımla ele almakta, uyuşuk kafalara bilinç fiskeleri vurmaktadır. Geleneksel Türk tiyatrosundan epik tiyatroya kadar çeşitli üsluplardan izler taşıyan çalışmaları ile, Şensoy bugün eşi bulunmaz bir değerdir bence.

Şensoy, kimi oyunlarında, çıkarlarında somut, görevlerinde

soyut insanlarımızı alaya alırken çarpıcı örneklerle çıkmasını biliyor karşımıza.

Şensoy'la dostluğumuz 24 yaşında bugün. Bu dostluğu, daha çok ben onun yazılarında, oyunlarında; o da benim yazılarımda yaşatarak sürdürüyoruz. Yaşasın dostluğumuz.

7.10.1994

'Eleştirmen dikkatli bir okurdur'

Geçtiğimiz günlerde Türk edebiyatına katkılarından dolayı Varlık Ödülü'nü alan ve uzun bir aradan sonra yeni bir kitabı yayınlanan eleştirmen, çevirmen, eğitmen yazar, Vedat Günyol'la eleştiri ve 1940'lı 50'li yıllarda yayınladığı Yücel ve Yeni Ufuklar dergileri üzerine konuştuk.

Günyol, ülkemizde eleştirinin dününü ve bugününü değerlendirirken dergilerinin işlevini de şöyle anlattı:

Eleştiri, Türkiye'de Cumhuriyet öncesinde eski deyimle tenkit, yani muaheze anlamını taşıyordu. Muaheze, yermek, kınamak, kusurları bulup çıkarmak anlamına geliyordu. Eleştiri, yani bir yapıtın iyi kötü yanlarıyla değerlendirilmesi, bir ölçüde yansız, hatta hatta nesnel olarak değerlendirilmesi söz konusu değildi önceleri. Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar durum böyleydi.

Eleştiri, Cumhuriyet'e dek, bir düşünceye, bir tutuma karşı çıkma, onu didikleyip kusurlarını ortaya koyma yolunda bir savaşımdı diyebilirim. Bizde ilk eleştiri atılımı Şinasi'den geldi. O da, Tanzimat döneminde, şiir dışındaki yazılarda gösterdi kendini. Düz yazıda düşünce ön plana alınırken, halkın anlayacağı bir dil kullanılmalıydı. İşte, Şinasi bu yolda bir atılımın öncüsü oldu. Halkın anlayacağı bir dil kullanma kaygısı Şinasi'nin başlıca ereğiydi.

Ama, muaheze anlamında ilk eleştiriler, Namık Kemal'le başladı. Namık Kemal'e göre, halkı bilinçlendirmede edebiyata büyük iş düşüyordu. O, bu yolda ilk olarak Divan Edebiyatı'na cephe almakla başladı işe. Ziya Paşa ile birlikte Divan Edebiyatı, Türkçenin beline kazmayı vurup, Arap ve Acem etkisinde dilde yozlaşmış bir düzeydeydi. İlk olarak Şinasi, kaleme sarılıp halkın anlayacağı bir dil örneği vermeye çalıştı. Buna, eleştiriden çok, dil konusunda bir yol gösterme diyebiliriz. Daha son-

raları Muallim Naci ve Recaizade Ekrem, belirli bir yönteme bağlanmadan, dil, "nesir ve nazım" üstüne yazılarıyla, Servetifünun'a eleştiri konusunda önderlik ettiler. Eski-yeni tartışması, çağdaş eleştiri anlayışına yol açmış oluyordu. Eleştirinin, belli bir yapı ile bir edebiyat türü olması için 1940'ları beklemek gerekiyordu. O tarihe dek, karşıt görüşlerin çatışması yörüngesinde gelişiyordu eleştiri. Yalnız Ahmet Şuayip, Fransız etkisinde, Batı sanatçılarını örnek alarak edebiyat yapıtlarına bilimsel yöntemlerle yaklaşmaya çalışıyordu.

Çağdaş eleştiri anlayışına yaklaşan eleştiri, bizde 1940'lardan sonra gelişmeye başladı. Ataç'ın öncülüğünde ilk eleştiri türü çıktı gün ışığına, daha çok şiir konusunda, "beğendim beğenmedim" ekseninde gelişen. Bu alanda Peyami Safa da, sağa kaymadan ve sol kesim "mahutlar" diye diline dolamadan önce, yeterince etkili oldu, özellikle Nazım Ustayı, Dağlarca'yı ve Cahit Sıtkı'yı değerlendirerek tanıtmada.

Cevdet Kudret, Örneklerle Edebiyat Bilgileri adlı yapıtının 2. cildinde, Cumhuriyet dönemi eleştirmenlerini şöyle sıralıyor: Nurullah Ataç, (affedersiniz) Vedat Günyol, Tahir Alangu, Asım Bezirci, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Konur Ertop vb. Bu adlara, son yılların yetkili eleştirmeni felsefeci Füsun Akatlı'yı da eklemek gerek.

Eleştirinin gelişmesi için düşündüklerimi soruyorsunuz. Söyleyeyim: eleştirmen, her şeyden önce dikkatli bir okurdur, sanatçıya yaklaşmayı kafasına koyan. Asım Bezirci, eleştiride şu dört nokta üzerinde duruyor: Yargılama, çözümleme, karşılaştırma ve örnekleme. Bu dört aşamadan geçmek için, "temelde eleştiri araştırmaya dayanır" diyen Cemal Süreya'nın sözlerine kulak verelim ve onunla birlikte "Eleştiri, edebiyatı açımlayıcı ve zenginleştirici bir işlev"dir diyelim ve araştırma konusunda "geriye doğru atılmış sağlam köprüler" kurma çabasına gönül bağlayalım.

Yücel ve Yeni Ufuklar'ın işlevine gelince. Yüksel çıktığında, bir amatör, yani hevesliler dergisiydi, Atatürkçülük ekseninde, sağı solu bir arada, bir yamalı bohça tıkışlığında bir dergi. 1940'lardan sonra Orhan Burian'ın etkisiyle hümanizmaya yöneldi. Onun bir uzantısı olan Yeni Ufuklar da, daha çok cumhuriyet rejimine bağlı, özgür düşünce tutkusunda, demokrasi gönüldeşliğinde, insan hakları doğrultusunda bir çizgi üzerinde sürdürdü yayınını. Bu konuda ne denli başarılı oldu, onu söylemek, o dönemin aydın okurlarına düşer.

Milliyet 25 Mayıs 1988

Anadolu Kentlerinde Edebiyat

Cumhuriyet kuşağı Anadolu'ya yoğun biçimde Reşat Nuri'yle açılmıştır, denebilir mi? Reşat Nuri'nin romanlarında taşra kentleri, sokaklar, evler her akşam ölgün ışıklarla alaca aydınlanır, daima bir yurtsama uyandırır. Öyle bir yurtsama ki, kitapların kişileri büyük kent özlemiyle dolup taşarlar, okurlar ise ölgün ışıklı akşamlarda tuhaf, sıtmalı bir şiirsellik duyarak, o an orada olmak isterler.

Sabahattin Ali'nin dile getirdiği Anadolu, birdenbire portreyi ve duygulanımı değiştirir: Şimdi yalçın bir edebiyat konuşmakta, yakınmakta, hatta isyan etmektedir. Bununla birlikte sözlerinde yine hep iki yönlü özlem, yurtsama sezinlenir.

İstanbul, oldum olasıya edebiyatın başkentiydi. Gerçi şimdi edebiyatın bir ülkesi kalmadı ama, iyi kötü ne yayımlanıyorsa, yine İstanbul başı çekiyor. Yetiştiğim yılların Yeni Ufuklar'ına, Yeni Dergi'sine, Papirüs'üne benzer pek edebiyat dergisi kalmadı. Belki bir ölçüde Varlık, Dergah, Adam Sanat. Öte yandan o renkli, her konudan, her türden söz açar görünen dergilerin de büyük çoğunluğu İstanbul'da yayımlanıyor.

Oysa, yetiştiğim yıllarda, bir Behçet Necatigil'in, bir Cemal Süreya'nın ilgisini çeken, onlara zaman zaman yazılar yazdırtan taşra dergileri vardı. Cemal Süreya, "taşra" sözcüğünden kaçındığı için mi bilmiyorum, bu dergilere "anadolu dergileri" diyordu. Necatigil; konuşmalarında, söyleşilerinde taşra dergileri dediği gibi, taşra sözcüğünde galiba bir yücelik de duyumsardı.

Bu iki usta şairimiz Anadolu'da gelişen ve gelişecek olan edebiyattan önemle söz açarlar, büyük beklentilerini yansıtırlardı. Heyecan duymamak elde değildi. Necatigil, bir sözlük çalışması olan Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü'nde bile Anadolu dergilerini öne çıkarmış, Anadolu dergilerinde yazan şairlere, edebiyatçılara değer vermiştir.

Cemal Süreya zaten bir dergi tutkunuydu. Yeni Ufuklar'ı yöneten Vedat Günyol düşüncenin gelişmesini öngörüyor. Memet Fuat Yeni Dergi'de Türk edebiyatının verimleriyle birlikte dünya edebiyatının, özellikle de Batı edebiyatının ustalıklı örneklerine sayfalarını açıyordu. Cemal Süreya'nın duyarlıklı Papirüs'ü çok başka bir çizgide, Türk edebiyatının Doğu ve Batı yönsemelerinde bir sentez arayışı içinde yol almıştır.

Cemal Süreya, aylık, üç aylık dergilerin edebiyatımızın atardamarı olduğuna inanırdı. Onun, Papirüs'ün küçük yazıhanesinde böyle etkileyici, böyle umutlu pek çok dergi söyleşisini hatırlıyorum. Bütün dergilere tutkundu. Sağın dergilerini okurdu. Taşradan gelen dergileri okurdu. Her birinde güzellikler bulur; yurdun insanında okuma ve yazma arzusunun sağlayacağı ruh iklimine umut bağlardı.

Sonra, Türkiye'nin yıkımlara uğradığı siyasal çalkantılar içinde dergiler de sönüp gitti. 12 Eylül döneminde yeni dergiler çıkarmak başlı başına bir yasak konusuydu; bu yüzden de uzun süre kitap kılıklı dergiler ortalarda göründü. Atatürk televizyon ekranlarımızda seyrettiklerimizi andırır dergiler dönemi başlamak üzereydi.

Genelde sanat, tikelde edebiyat kendi olanakları içinde düşünülmeyecekti bundan böyle. 1980 sonrasının romanı, söylediğimin ilginç bir göstergesidir; Güney Amerika romanı taklidi bütün romanlar gözde olmuş, yeni yeni romancı liderler türemiş, asıl Türk romanıysa onca büyük mirasına karşın göz ardı edilmiş, hatta kapının önüne konulmuştur.

Anadolu edebiyat dergileri, Anadolu'da yaşayan bir avuç edebiyat adamının, edebiyatseverin sesiydi. Onların bu tuhaf gelişmeleri nasıl alımladıklarını yazık ki öğrenemedik. Balıkesir'de yayınına başlayan *Yaklaşım* dergisinin Mart 1995 tarihli birinci sayısını biraz da bu açıdan okumak istedim.

Hepi topu on sayfalık dergi, belki de zorunlulukla, yaratıcı

verimlere ağırlık vermiş. Bununla birlikte Yaklaşım'ın Yazıişleri Müdürü İbrahim Oluklu'nun başlangıç yazısında, adları günün şöhretler listesinden çoktan silinmiş birtakım değerli edebiyatçılarımıza yer verilmesi bana bir umut gibi göründü: Mustafa Seyit Sutüven, Sabri Altınel, İsmail Habib Sevük, vb... Demek ki Anadolu dergileri, gelgeç modalardan uzak, kadirbilir bir tutumla asıl Türk edebiyatına hâlâ bağlılar, diye düşündüm. İbrahim Oluklu yazısının sonunda, taşrada edebiyatın ne pahasına hayat bulabildiğini dile getirmek istercesine, şöyle diyor:

"Yaklaşım, bu çaba içinde kendisine destek veren yazınerlerine; 12 sayı boyunca dizgi, baskı, kâğıt vb. giderlerini hiçbir parasal kaygı gütmeksizin karşılayacak olan Balıkesir Postası Matbaası sahibi Sn. Rafet Onur'a duyduğu gönül borcunu, ülkemizin yazın ortamına katacağı yeni güzelliklerle ödeyecektir."

Hemen bu sayısında, çok sessiz bir ustanın, **Nahit Ulvi Akgün**'ün o kadar duru şiiri *"Açıl Susam Açıl"* zaman, değişim ve toplumbilim konusunda sayısız çağrışımla yüklü: *"Elimde babamın eli/Yol şose yolu/ Bayramlığım kadifeden/ Kunduram yandan düğmeli/ Hisarbaşı'nda konaklar/ İçlerinde kimler konaklar/ Bir ses gelir oralardan/ Çınlar sokaklar/ Güneş göksel değnekte macun/ Ben sırtında tahta atın/ Dönüyorum bayram yerinde/ Toplar atın."*

Kendi köşesinde, örnek alınacak bir sessizlikle şiirini örmüş Nahit Ulvi Akgün'e nasıl saygı duymayız?

Yazı Odası
Selim İleri

Saint Exupéry'nin Havasında ya da Havalarında

Havalarında diyorum, çünkü Saint-Exupéry, aslında havada, daha doğrusu havacılıkta gözünü açmış, havacılıkta kapamış büyük bir yazar, öykü, roman, felsefe, yaşam felsefesi alanlarında, eşine az raslanır, belki de raslanmaz bir doruk **İnsanların Dünyası** adlı yapıtını dilimize çevirirken, göklerin enginlerinden dünyamızı kuşbakışı izlenimlerle algılayıp anlamlandıran ve de değerlendiren bir yaman gözlemci ile karşı karşıya geldiğim o günden bu yana, gerek **Gece Uçuşu, Savaş Pilotu** olsun, gerek Not Defterinde (**Carnets**), gerek annesine seslenen **Mektuplar**'ında, sımsıcak bir insan yüreği, yalansız dolansız bir bakış yansıyor biz okuyuculara. Saint-Exupéry, tüm yapıtlarında, Hıristiyanlığa sırt çevirmeyen ama, daha çok, insancı bir yaklaşımla dünyayı kucaklamaya çalışıyor.

İşte size, onun bize yansıyan nefis düşüncelerinden kırpıntılar:

Eğer senden bambaşkaysam, seni incitmiyor, seni çoğaltıyorum demektir.

- Ben insan için savaşacağım. Onun düşmanlarıyla savaşacağım. Ama kendimle de savaşacağım.

Bir Nazi yalnız kendine saygı, inancına saygı duyuyorsa, kendinden başkasına saygı duymuyor demektir. O, yaratıcı çelişkileri kabul etmez, tüm yükselme umudunu yokeder ve bin yıl için, bir insan yerine, karınca yuvalarının robotunu koyar. Düzen için düzen, insanı temel gücünden eder. Bu güç, dünyayı ve kendini değiştirmektir. Yaşam düzen yaratır, ama düzen yaşam yaratmaz.

İnsanı değiştirmeli ve tek yöntem olarak ona önce boş vakit sağlamalıdır. On iki saat çalışmaya koşullandırılmış adamın boş vakti, tembellik ve hiçliktir.

Yazmadan önce yaşamak gerek. Yazmak bir sonuçtur.

- Adalet, bir uygarlıkta bir insan tipini sonsuza dek sürdüren kuralların tümüdür.
- Bir insanın düşünceleri ötesinde saygı görmesi. İşte benim uygarlığım.
- Akıllı bir insanın birinci niteliği, başkalarının söylediklerini anlamak ve o dil ile onlara seslenmektir.
- Sınıf kavramının eskimesinin nedenlerinden biri de, ekonomik görüş açısından, işçi sınıfının bir kapitalistin rolünü oynadığıdır.

Saint-Exupéry, 23 ile 31 yaş arasında, daha düşünce olgunluğunun vünülesi aşamasında **Gençlik Mektupları** adlı yapıtta öne sürdüğü olgunun olgunu düşüncelerle dikkatimizi çekiyor aslında.

Yazar, Rinette adlı sevdiği kıza yazdığı bu güzel mektuplarda, daha o çağlarda gelişmiş düşüncelerini yansıtıyor ve bir yerde şöyle diyor "Rinette, görüyorsunuz, ancak sürekli bir disiplinle insan, düşüncesinin doğruluğunu kavrayabilir. Düşünce doğruluğu yine de insanın en değerli şeyidir. İnsanın sahip olması gereken en değerli şey. Ama, göreceksiniz ki, insanlar belleklerini, bilgilerini, sözlü becerilerini artırmak istiyorlar da, akıllarını hemen hemen hiç geliştirmek istemiyorlar. Doğru düşünce yürütmek istiyorlarsa da, hiçbir zaman doğru düşünmek istemiyorlar. İşte, bu nedenle insanca bir anlayışa çaba gösteren İbsen'i sevmek istiyorum...."

Saint-Exupéry'nin en güzel yanı nedir derseniz? Anasına olan büyük sevgisidir, derim. Ana sevgisi, birçok yazarda ön planda yer almaktadır. Türk edebiyatında Ahmet Rasim'den başlayıp, Yakup Kadri'de (Anamın Kitabı, 1957), Selim İleri'de sürüp giden bir güzel tutku yer almaktadır. Albert Camus'nün, "Ben önce annemi, sonra vatanımı severim" yollu içten açıkla-

ması, önce vatanımı, sonra anamı yolundaki sahte, çıkar gözeten sözlerine namuslu bir yanıttır bence. Madem ana sevgisinden söz açtık, Saint-Exupéry'nin **MEKTUPLAR**'ından şu alıntıya kulak verelim diyorum.

Yazar bir arkadaşıyla anne evine geliyor: "Gece olurken, giriş aralığında düş görüyorduk. Lambaların geçişini gözlüyorduk: Bir demek çiçek gibi geçiyorlardı. Lambaların herbiri duvara palmiye kadar güzel gölgeler düşürüyordu. Sonra bir aldatıcı görünüş köşeyi dönüyor, ışık demetleriyle koyu renkli palmiyeleri oturma odasına kapatıyorlardı."

"O anda, bizim için gün bitmiş oluyor, bizi görüp minicik yataklarımıza bindiriyor, başka bir güne doğru yola çıkıyorlardı.

"Anneciğim"

"Çünkü analar

Bu satırlardan yansıyan ana sevgisini başka yazarlarda zor bulursunuz.

Arada Bir

Dinli ve Dinci...

Oldum bittim şu seksen yılı aşkın yaşamımı gözden geçirince görüyorum ki ta küçüklükten bu yana, hep boşinanlarla aklın buyruğundaki bilgiler arasında sürüp giden amansız bir uzlaşmazlığın orta yerinde kalakalmışım, İlkokul son sınıfa değin yalpalayıp durmuşum, ta ki ortaokulda, **Atatürk** yanlısı ve canlısı bir eğitimden geçinceye dek.

Babam, anam *"dinli"* insanlardı, ama hiçbiri *(dinci)* değildi. Yani kendi inançları içinde kabuklarına çekilip kimseyi inançlarını paylaşmaya çalışmaz, zorlamazlardı. Hoşgörülü bir insan olan babam, biz dört kardeşi inanç konusunda özgür bırakmıştı. Öyle olmasaydı, biz tepeden inme boşinançlara sırt çevirip laikliğe gönül verebilir miydik?

Laikliği soyuttan somuta geçiren Atatürk oldu, cumhuriyetin vazgeçilmez bir ilkesi olarak... Ne var ki **İskender Özturanlı**'nın dediği gibi, Atatürk yalnız devleti laikleştirmiş, ama halkı laikleştirememişti.

Atatürk dine, dinlilere değil; sadece dincilere, yani din sömürüsü yapanlara karşıydı.

Gelin de dinli-dinci kavramlarının içeriğini **İ.H. Baltacıoğlu**'nun yetenekli kaleminden okuyalım. 16 Şubat 1954 tarihli *Hürses* gazetesinde *Din Üzerine Düşünceler* adlı yazısının bence önemli olan bir bölümünü size aktarıyorum: *"Din kişiliği, millet kişiliği dışında mıdır"* sorusunu şöyle yanıtlıyor: *"Meşrutiyet'ten önceki devir* 'insan kişiliği, kişilik' *deyince* yalnız *'din kişiliği'ni anlıyordu. Onun için din kişiliği dışında, ondan ayrı olarak, kendi başına bir 'millet kişiliği'ni anlayamıyordu. Meşrutiyet, gerçi bu kişiliğin var olduğunu ileri sürdü. Ancak, Meşrutiyetçiler din kişiliğini dışarıda bırakan bir milli kişiliğin eksik kalacağını anlayamadılar. Din konusunu, kurcalanmaması gereken bir konu*

olarak anladılar. Bu problem bugüne kadar çözülmüş değildir. Gözler, Ankara İlahiyat Fakültesi'nin çalışmaları üzerine çevrilmiştir. Bu fakültenin ne ışıklar saçacağını biz de merak ediyoruz. İşin hükümetlikçe ilgisi yoktur. Konu tarih, sosyoloji konusu, çünkü kültür konusudur."

Bu yazının asıl önemli bölümü, *dinli* insanlarla *dinci* insanlar arasındaki ayrımı belirleyen bölümdür. Şöyle diyor yazar bu bölümde büyük bir yetenekle: *"Dinli insanlar, dini yaşayan insanlardır. Dinci insanlar, dini sömüren insanlardır. Dinin bütün soyluluğu, din olarak kalmasında, din olarak yaşanmasındadır. Din, din olmaktan çıkıp da ilim, ticaret, politika oldu mu, ister istemez, kendini, görevini kaybedecektir. Dinciye gelince, onun gözünde din, kendine yetici bir ülkü değil, başka kazançlar elde etmek için kullanılacak bir araçtır. Dinci, -bu kimse ister dinli olsun, ister dinsiz olsun- dini bir kazandırıcı olarak kullanandır.*

Dinin kutluluğu gibi korkunçluğu da kuvvetinden ileri gelir. Din, gücünü doğrudan doğruya benliğin şuursuz, aydınsız katlarından alır. Din, insanın teknik gibi yalnız aklını, sanat gibi yalnız gönlünü saran bir şuur değil, bütün benliğini kaplayan bir şuurdur. Kansız yaşanamayacağı gibi, dinsiz de yaşanamaz. Ancak kan damarlarda kalmalıdır, dışarı dökülmemelidir. Din de böyle! Din, kendi yatağından çıkmamalıdır. Din, politika topraklarına girmemelidir!"

Bildiğiniz gibi Atatürk, dincilere karşı, toplumun esenliğini ve onurunu korumak amacıyla laiklik ilkesini Türk insanına bir uygarlık armağanı olarak sundu. Bu ilke, Latin harflerinin kabulü, eğitim birliği, kadın-erkek eşitliği vb. gibi bir reform atılımıydı.

Günümüzde bir sonuca varmak gerekirse denilebilir ki, dincilere, din sömürücülerine karşı bir panzehir olan laiklik, insanları hem doğaüstü güçlere kulluk etmekten kurtarmakta hem de akıllarını kullananların kişilik sahibi olmalarını sağlamakta-

dır. Her ne olursa olsun, tüm ulusa mal olmasa bile laiklik, bugün sağduyulu, gerek üniversite içi, gerek üniversite dışı, erdemli aydın çevrelerin düşünce yaşamına girmiştir bir kere. Onu oradan kimse çıkaramaz!

15.10.1995

İnsan Hakları Üzerine

İnsan hakları düşüncesi, dünya kuruldu kurulalı, çağ çağ, dönem dönem, filozofların ve düşünürlerin üstünde durdukları bir yaşamsal sorundur. Bu düşüncenin temelinde, insan teklerinin ya da büyük küçük topluluklarının, Aziz Nesin'in "Enbaş" diye adlandırdığı her çeşidinden yöneticilere karşı korunma, ezilmeme kaygısı yatmaktadır.

bu düşünce, alasıyla valasıyla onsekizinci yılın aydınlanma öncüleri, Voltaire, Rousseau, Diderot gibi büyük insanlarca kotarılıp geliştirildi. Bütün batı dünyasını etkileyerek.

Eski çağlarda insan hakları diye bir şey yoktu. Derebeylik, krallık, padişahlık, dönemlerinde, insanların kaderi, yaşamı bu bir avuç insanların keyfine bağlıydı. Padişahlar (bizde olduğu gibi) önceleri değer verdikleri, baştacı ettikleri vezirleri, ufak bir eleştiri yüzünden darağacına gönderiyorlardı. İnsan, onların gözünde neydi ki? Bir hiç. Bunun tarihimizde o kadar örnekleri var ki, saymakla bitmez.

Neyse biz dönelim insan haklarının filizlendiği on sekizinci yüzyıl Fransa'sının aydınlanmacılarına. Aydınlanmacıların soyutta geliştirdikleri düşünceler 1789 Fransız Devriminde soyutlandı diyebiliriz. Hoş bu tarihten önce de, bu konuda atılımlar olmadı değil. Örneğin İngiltere'de daha 1215'te yaşama giren **Magna Charta,** ardından **Habaas Corpus** senetleri (1679), İngiltere **İnsan Hakları Bildirisi** (1689), daha sonra Amerika'nın Birleşik 13 devletinin oybirliği ile kabul edilen **Birleşik Devletlerin Bağımsızlık Bildirisi** (1776) gün ışığına çıkmış. Magna Charta'ya bakarsak, o bir insan hakları bildirisi olmaktan çok, baronlarla kilise adamlarının ayrıcalık sağlamaları yönünde kralla bir çeşit zorlama anlaşmasıydı.

Diyeceğim şu: İnsan hakları, ancak 1789 Fransız Devriminde buldu özünü ve içeriğini. **İnsan ve Yurttaş Hakları bildiri-**

si'nin birinci maddesinde şöyle deniyordu: "insanlar hukuk bakımından özgür ve eşit doğar ve öyle kalırlar; toplumsal ayrılıklar ancak ortak yarara dayanabilir." Aynı Bildirinin ikinci maddesi daha bir açıklık getiriyor. Şöyle ki: "Her politik toplumun amacı insanın doğal ve zaman aşımına uğramaz haklarının korunmasıdır. Bunlar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya direnme haklarıdır."

Görülüyor: İnsanın insan olma bilincine varması, Avrupa'da din kavgalarından, engizisyon canavarlığından geçe geçe, kanlı savaşımlardan sonra somut bir dayanak ve güvence ortamında yerli yerine oturabilmiştir.

İnsan haklarının evrensel bir boyut kazanması için, İkinci Dünya Savaşını, tüyler ürpertici serüveninden geçmek gerekmiştir. Savaş sonrası, Birleşmiş Milletler kurumunun oluşmasıyla gündeme tüm ağırlığıyla gelen insan hakları sorunu **Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirisi**'nde özünü, içeriğini bulmuştur. 1948'de Genel Kurulca benimsenen bildiride, artık, şu bu ulus yok, renk, ırk ayrımı dışında, **insan, insanlık** diye bir gerçek çıkmıştır ortaya, somut bir gerçek, kökünü hümanist düşünceden alan bir görüşle.

Türkiye'de insan hakları ne durumdadır, ona bakalım. Avrupa'da onüçüncü yüzyıldan başlayarak, kanlı kansız girişimlerle sürüp giden ve krallara karşı başlatılan hak arayışları, Türkiyemiz'de ancak 1836 Tanzimat Fermanı ile, şöyle ucundan kıyısından, o da azınlıklara tanınan haklarla gündeme giriyor. 2. Meşrutiyetle yapılan anayasa değişiklikleri ile ancak devede kulak kimi haklar güvence altına alınır oldu. Ama, Cumhuriyet'in kurulmasıyla gün ışığına giren 1921 Anayasası'nda hak ve özgürlüklerle ilgili hükümlere rastlanmıyor. Ancak, 1924 Anayasası, doğal haklar anlayış ve düşüncesinden esinlenerek kimi temel hak ve özgürlükler gündeme getirmişti.

27 Mayıs 1960 atılımından sonra oluşturulan 1961 Anaya-

sasının getirdiği insanca hükümler, 12 Eylül faşizmi ile ortadan kaldırılarak, onların yerine 1980 tarihli gerinin gerisi bir anayasa ile hiçe indirildi. Bugün Türkiyemiz, bu gerici anayasa ile yönetilmekte, düşünce özgürlüğü hiçe sayılmakta ve çağdışı uygulamalarla çağdaş uygarlığın çok gerisinde kala kalmaktadır.

Atatürk'ün izinde, bilime, eleştirel aklı gönül bağlamış bir aydınlık Türkiye özlemini yaşatmak, aydınlıkçı insanlarımızın tek ereğidir. Bu ereği yaşatmak, biz Atatürkçü aydınların başta gelen görevidir. İnsan hakları kavramı bizde henüz tomurcuk halinde. Ama yine de ben namuslu, haksever, bilime gönül vermiş bir Türkiye özlemine merhaba, diyorum.

Düşünce Özgürlüğü Üzerine

Konumuz düşünce özgürlüğü. Önce, düşünce deyince neyi anlıyoruz, ona bakalım. Bence düşünmek, insanın kafasını işletip, sağına soluna eleştirel gözle bakarak bir değer ölçüsüne varma, böylece kişiliğini bulma ve dünyaya o kişilik açısından bakabilme yeteneğidir.

Antikçağ filozofları, insanı düşünen hayvan diye tanımlamışlar. Aslında doğru bir tanım bu. Canlı varlıklar arasında düşünme yetisi yalnız insanlarda var. Fransız filozof René Descartes (1596-1650), "Düşünüyorum öyleyse varım" derken, insan varlığının, her şeyden önce düşünme yetisiyle tanımlanabileceğini anlatmak istiyor.

Düşünce tek tek insanlara özgü bir veridir. "Yalnız tek insan düşünebilir, toplum için yeni değerler oluşturabilir" diyor Einstein. Ne var ki, düşünce kabuğundan sıyrılıp başkalarına aktarılmadıkça hiçbir değer taşımaz. Bu bakımdan düşüncesini açıklamak sorunu çıkıyor ortaya. Düşünceyi açıklamaksa, belli bir ortamda, özgür bir ortamda gerçekleşebilir ancak.

Bilindiği gibi, tarihte düşünce aktarımı, düşünce açıklaması devlet gücünü ellerinde tutanlarca yasaklanmıştır hep. Her devlet kendi politikasına ters düşen düşünceleri yaşatmaz. Hiçbir yeniliği hoşgörü ile karşılamaz. Oysa hoşgörüdür düşünce özgürlüğünün dayanağı. Bu konuda Voltaire'in şu ünlü sözünü anımsayalım derim. Şöyle diyor Voltaire: "Söylediklerinizin hiçbirinde sizinle aynı düşüncede değilim; ancak onları söyleme hakkınızı ölünceye değin savunacağım."

Söz özgürlüğü deyince, ilkten akla Devlet geliyor, bütün görkemi, bastırıcı gücü, bağışlamaz tutumu ile. Mussolini, 1927'de Millet Meclisinde: "Devlet her şeydir, devlete karşı hiçbir şey, devlet dışında hiçbir şey yoktur" diyordu. Reformcu Calvin de, kurmak istediği düzende Devlet gücünü, karşı dü-

şünceye ezdirmek istemiyor. Öyle olmasa "Vebaların en kötüsü insan aklıdır" der miydi?

İnsan aklı, yani kabına sığmayan insan düşüncesi, dünya kuruldu kurulalı, kurulu düzen ağaları, paşaları için vebaların en kötüsü sayılmıştır. Platon tasarladığı Devlet'te şairlere yer vermiyor. Muhammed Peygamber de şairleri saf dışı ediyor. Neden? Çünkü şair, diline gem vurmaz, coşup taştı mı, gözü hiçbir şeyi görmez, eleştirir, yakar yıkar.

*

Bertrand Russell'a bakılırsa Devlet, insanların düşmana karşı kurduğu bir kurumdur. Kim ola bu düşman? Başlangıçta dış düşman ama zamanla, dış düşman bir de iç düşman çıkıyor ortaya. İç düşman, devletin kendi uyrukları arasında, kendine cephe alan kişilerden oluşuyor. Bunların başında, elbette ki, aydınlar geliyor, şairi, yazarı, sanatçısı ile aydınlar.

Bu konuda, bir de Diderot'ya kulak verelim. Ona göre, toplum insanların gereksinmelerinden, hükümet de kötülüklerinden doğmuştur. Kötülükler dediği ne olabilir ki, kendine cephe alan düşünce ve eylemlerden başka?

Devlet deyince, kurulu düzen bekçiliği geliyor akla. Hükümet de bu bekçiliği üstlenmiş bir kuruluştur. Her toplumda kurulu düzene dil uzatan kişi karşısında, her zaman devlet adına hükümeti bulur. Hükümet, kurulu düzen bekçiliğini sarsacak düşünce ve eylemlere karşı önlemler alır. Her eylem, aslında bir düşünceden yola çıkar. Düşünceden yola çıkmayan eylemse her zaman korkunç sonuçlara varır. Goethe'ye bakılırsa, eyleme geçen cahillik (yani düşüncesizlik) kadar korkunç bir şey olamaz. Nitekim Atatürk de en büyük tehlikenin cahillikten geldiğini ileri sürmüştür.

Devlet'le muhalefetteki aydın karşı karşıya geldiği zaman, eskiden olduğu gibi, bugün de, kurulu düzene karşı çıkan dü-

şüncenin doğruluğuna ya da yanlışlığına bakılmıyor. Sadece tehlikeli olup olmadığı üzerinde duruluyor. Bu bakımdan Devlet, her türlü özgür düşünceyi, kendine yönelik tehlikeli bulmakta ve onu bir eylem başlangıcı sayarak boğmaya çalışmaktadır.

"Devlet var oldukça, özgürlük olmaz; özgürlük var olunca da devlet olmaz" diyor Lenin. Gelin çıkın işin içinden.

Özgürlüğün yalnız dili mi var? Hayır. Elleri de var, sanata, emeğe o hak arayan emeğe uzanan elleri. Birinci sınıf şair Oktay Rıfat **Elleri Var Özgürlüğün** adlı yapıtında, şu güzelim dizelerle dile getiriyor bunu:

Elleri var özgürlüğün
Gözleri, ayakları;
Silmek için kanlı teri,
Bakmak için yarınlara,
Eşitliğe doğru giden.

24.10.1995

ANNE Kucağıdır Tek Sığınak

Ben annemi, on dört on beş yaşımda buldum diyebilirim, bilinçle. On dört yaşıma kadar, Çerkez asıllı, paşa karısı büyükannem Melekber'in yatağında, koyun koyuna, büyükanne -torun sevgisinde, kayırmasında, korunmasında yaşadım. Ne kadar seviyordum büyükannemi. Babamın kaymakam olduğu Diyarbakır'ın Lice kazasında, abdest alıp namaz kılmaya, sureler öğrenip okumaya özendirir, camiye gönderirdi beni, hiçbir zaman yürekten bağlanamadığım yatkalk düzenine.

Namaz niyazla ilk kopuşum, Diyarbakır Lisesinin ilkokul yaşamı günlerinde, Cahit Sıtkıyla dostluğumun başladığı sevecen anılarla yüklü günlerde başladı. Şeyh Sait İsyanından kısa bir süre önce, babamın kaymakamlıktan istifasını basıp (ki bu, sık sık olmuştur), dedemin ölümü üzerine İstanbul'a ayak atmamızla annemin etkinliği, hatırı sayılır bir ölçüde kendini göstermeye başladı. Üçü erkek, biri kız dört çocuk annesi olmanın bilincinde, belki de kıvancında, annem otoriter bir sevecenlik tutumuyla kendini göstermeye başladı. Büyükannemin etkisinden sıyrılıp annemin kuluçka içgüdüsüyle üzerimize eğilişiyle yeni bir döneme girdik, yarı kıvanç yarı ürküntüyle. Çünkü annem buyurgan bir düzen güdücülüğünü üstlenmişti.

Cahit Sıtkı'nın da sık sık onurlandırdığı Beşiktaş Abbasağa sırtlarındaki evimizde annemle ben evin geçim yükünü üstlenmiştik. Babam Anadolu'nun şurasında burasında kaymakam olarak bulunur ve eline geçen paranın yüzde seksenini bize yollardı, özverinin anlatılmaz bir örneğini vererek. Annemle, sıkıfıkılığım, asıl bu günlerde oluşup gelişti. Altı kişilik bir ailenin yiyip içme sorununu birlikte düşünüyor, birlikte önlemlerini alıyor, birlikte çözümlemeye çalışıyorduk. Kısacası, ben anemin yarısıydım, o da benim yarım.

Bugün annemi düşünüyorum da, bakıyorum, hep onun di-

zindeki çocuk gibiyim. Ben annemi andıkça (ki hep ama hep anıyorum) büyüyemiyorum, hep çocuk kalıyorum. Bu da benim büyük mutluluğum. Büyüyemiyorum, büyüyemiyorum, büyüyemiyorum be!

Annem bir ara bir rahim kanaması geçirdi, tıp dilinde menopoz denilen bir sayrılık. Doktor üstüne doktor, kan kaybı önlenemedi. Sonunda Yunan kökenli bir aile dostu doktor kanı durdurdu ama, hastanın kan kaybını önleyecek önlemlerin tümünü bana yükledi. Hastaya, günde üç kez kanlı dalak kebabı yedirilecekti. Ben o günlerde Saint-Benoit'da öğrenciydim. Öğle tatilimiz bir buçuk saatti. Annem, benim şaklabanlıklar yapıp güldüre oynaya girişimim olmadan kanlı dalakları yiyemiyordu. Bana ne düşüyordu bu ara. Öğle tatilinde, okuldan çıkıp Abbasağa Yokuşunu tırmanıp, anneme, ateşte pişirilen kanlı dalakları yedirmek... Bu iş iki ay sürdü ve annem kendine geldi. İşte, annemle tekbeden olmamın, mutluluklarla dolu başlangıcı. Sonra ömür boyu (ki onun ki seksenlerinde son buldu) hep sürdü dostluğumuz.

Eskiden "anne gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar bulunmaz" derlerdi ya, Bağdat artık özlenir bir diyar olmaktan çıktı ama, anneler her zaman aranılır bir sevgi odağı olarak yaşayıp durmakta.

İki gün önce, bir yıldır Güney Afrika'da Durban kentinde yaşayan sevgili yeğenim Zerrin, üç yaşındaki oğlu Sinan'la aramıza katıldı. Ne var ki, küçük Sinan bizleri yadırgadı ve annesine kenetlenip durdu ağlaya sızlaya, hepimizi yadırgayarak. O zaman anne kucağı sıcaklığının, güvenirliğinin ne denli güçlü olduğunu anladım.

Küçük Sinan'ın annesine tutkallaşmış gibi sıkı sıkıya yapışması karşısında, doğa yasasına hayran olmayın da göreyim sizi.

Ben anne sevgisinden yola çıkmış bir insan olarak diyorum ki, "anne sevgisi imiş her ne var âlemde, ilim milim bir kilükal imiş ancak."

Atatürk Müjdecisi

Şu dünya yuvarlağında, beyazından, sarısına, siyahına dek sürü sepet insan türleri yaşayıp duruyor, gerek kendi içlerinde, gerek kendi dışlarında birbirini kıyasıya yok etmeye çalışarak. Hayvanlar dünyası da aynı yolda. Büyük balıklar küçüklerle beslenirken, karalarda güçlü hayvanlar güçsüzleri avlayıp sürdürüyorlar yaşamlarını. Bütün bu sözlerle anlatmak istediğim şu: İnsan toplumları, güçlü-güçsüz çatışması içinde sürdürüyor yaşamlarını. Bir akla-kara çatışmasıdır sürüp giden.

İnsan kafası, iyiye, doğruya, güzele yönelince, ortaya, barış içinde insanca yaşama sorunu çıkıyor. İnsanca, insan gibi yaşama sorununu çözen toplumlar yanında, bu sorunu çözemeyen toplumlar var. Biz, bunlara, sağımıza solumuza bakarak Batılılar, Doğulular diye bir ad takıyoruz. Buna göre, dünyamızın bir bölümü sağa, yani paraya pula dayalı bir düzen kurarken, bir bölümü de, her an sömürülmeye elverişli, alın teriyle yaşamını sürdürmeye çalışan dünya nüfusunun yüzde doksanını oluşturan bir çoğunluğu çıkarıyor karşımıza.

Bireylerden toplumlara, toplumlardan toplumlara yansıyan kıyasıya savaşımdır sürüp giden. Bu savaşımı ulus kavramına indirgersek, görürüz ki, dünya egemenliği diye bir saplantı çıkar ortaya. Roma İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Britanya İmparatorluğu, insan sömürüsünde, insan köleliğinde yüz karası bir eylem sürdürmüşlerdir.

Bütün bunları niye söylüyorum derseniz, yanıtım şu: Bizler, yani biz Türkler, nereden nereye gelmiş bulunuyoruz. Osmanlı toplumundan kopup, yüzde yüz Türk (ya da karma Türk) ırklarıyla, onurlu bir yaşam çizgisine varmak istiyoruz.

Osmanlıdan kopan Türk toplumunun alınyazısı üstünde düşünürken elime güzel bir yapıt geçti. Louis Lambert adlı yazarın *Gizli Notlar*'ı bu. (N.A. Banoğlu çevirisi) Tercüman Ga-

zetesi'nin 1001 Temel Eserler dizisinde çıkan bu yapıtın yazarı Osmanlı Türkiyesi'nin yaşamında Batılılara aktarılacak ilginç gözlemler sunuyor. İstanbul yaşamının, özellikle Beyoğlu dolayının girdisi çıktısını dile getiren yazar, gevelemeden, Türkiye'nin kurtuluşu üzerine eğilip şunları söylüyor:

"Eğer iyi bir hükümetleri olsa medeni milletlerle aralarındaki mesafe farkını pek çabuk kaparlardı. Fakat bunun için Türklere büyük bir ihtilalci, bir kurtarıcı gelmeli. Hazreti Peygamber'in bir Peygamberi zişan olduğunu, fakat softalarla sofilerin Kuran'ı yanlış tefsir ederek saçma fikirleri ortaya çıkardıkları anlatılmalı. Softa akidesinin riyaziyat, ilm-i nücum gibi füsn-ü katiye ile olsun ve ihtiyaca-i iktisadiye ile olsun taban tabana zıt olduğunu izah eylemeli. Kendilerini bedebiyetten kurtaracak medeniyet nuru ile gözlerini ışıklandırmalıdır. Türkiye'nin âtisi ancak böyle bir kurtarıcı zuhuriyle emniyet altına alınabilir."

Bu kurtarıcı, Atatürk adlı nefis bir adamın adıdır. Yüzlerce yıl önce adı konmuştur Atatürk'ün, bir yabancı gözlemci ve Türk dostunca.

Osmanlı İmparatorluğu buyruğundaki yakın doğu ülkelerini de gezen yazar, notlarının büyükçe bir bölümünü İstanbul yaşamından kesitlere ayırmış. Bir Türk dostu olduğunu gösterme çabası içinde de, kimi kez "dost acı söyler" atasözü doğrultusunda, toplum yaşamımızda, özellikle yönetim açısından aksayan yanlarımıza dokunuyor. Bu bakımdan ilgimi çeken bir iki görüş ve gözlemini buraya aktarıyorum:

*23 Nisan

Bugün sabahleyin açık denizde uyandık. Anlaşılan uyuduğumuz sırada Kıbrıs Adası'nı boyladık. Ada artık görünmüyor. Yolcular arasında Matmazel Lapella isminde bir de güzel İtalyan kız var. Osmanlı hükümetinin Şam'dan Mekke'ye doğru yaptırdığı şimendifer hattında memur olan babasını ziyarete gidiyormuş, yanında annesi de var. Bu şimendifer hattı İslam âle-

mi tarafından yaptırılmaktadır. İane suretiyle birkaç yüz bin lira toplandı. Fakat şimdi eskisi kadr iane toplanamıyor. Din kuvveti insanlara cami ve kiliseler yaptırmıştır. Fakat iki yüz kilometrelik bir şimendifer hattı inşası için büyük sermayeye ihtiyaç vardır. Sermayeden başka ayrıca sebat, irade kuvveti ve fenni bilgi de ister. (Burada, Atatürk'ün demiryolu politikasına bir özlem merhabası çakalım.)

*8 Ekim

"Bu sabah her gün şehre inerken bindiğim şirket vapurunda Bab-ı Âli Hukuk müşavirlerinden bir dostuma tesadüf ettim. Bu zat dairesine hemen hemen uğramadığı için devamlılığından bahsederek kendisi ile daima alay ederdim. Bab-ı Âli'de Gabriel Noradokyan efendinin emri altında böyle 30-35 kadar müşavir vardır. Yalnız dördü beşi çalışır. Ötekileri bazan aylarca Bab-ı Âli'ye adım atmazlar. Nasıl olup da bu kadar erken şehre indiğini dostuma sordum. Kulağıma yavaşça: 'Bugün maaş verecekler' dedi. Hakikaten şehre vardığım zaman bu büyük haberin doğru olduğunu öğrendim. Padişah, Hazine-i Hassanın mevcudundan memurlara bir aylık maaş verebilmesi için Maliye Nezaretine para avansı vermiş." (Türkiye'mizde, kimi devlet kesiminde böyle bir durum yaşanabilir mi dersiniz?) Bütün Müslümanlara Türk dediklerini görüyoruz. İtalyanlar, Doğu kavramını ve Arap kavramını Türk kavramı içinde eritmişler. Önemli Türk imgeleri şöyle sıralanıyor: "Türk gibi küfretmek", "Türk gibi (çok) sigara içmek", ve "Türkler haşhaş içerler"

Belki de Eco, gizemli estetik amaçlarla değil de, İtalyan toplumundaki ve edebiyatındaki yüzeysel, oryantalist bakışı benimsediği için "Haşhaşinler Türk'tür" diyor.

Ruanda'da öldürülen milyona yakın insan nedensizce birbirini yiyen yamyam kabileleri gibi gösterildi. (Ne Almanlar ne de Yahudiler kabileydiler!..) Birbirlerini ne kadar ilkel metotlar-

la (adam kesmek) öldürdükleri anlatıldı. (Modernizm ve gaz ocakları) Bosna?.. Sivas?..

Cabrera Infante'nin *Tropiklerde Şafak Görünümü,* kitabındaki "Küba'dan başka hangi ülkede adı Matanzas, 'Kıyım' demek olan bir şehir vardır?" (s.15) cümlesini okuyunca aklıma Sivas geldi.

Ey üçüncü dünya ülkeleri! Ey üçüncü dünya!

Üçüncü deyince; Meryem'in üçüncü kadın olması üç'ün dini bir sayı olmasıyla ve Meryem'in sağdan girince bulunabilmesi sağcılar/din/dolayısıyla Kudüs'le ilişkilendirilebilir.

Meryem'in Kudüs'ten beri ağzında tuttuğu sigara, Cemal Süreya'nın "sigara çaresizliğin silahıdır" dediği sigara olsa gerek. Zaten *Gül Yordamı* vesikalık fotoğraf çektirmeye giderken *Üvercinka*'nın kravatını ödünç almıştı.

Böylece şiirin sonuç bölümüne geldik. Meryem; gölgesi suya inen, merdiveni ve balkonu Kudüs yönlü bir ev hayal ediyor. Hayal kurmak da sigara içmek gibi bir fahişelik 'tik'i olarak kullanılmış.

Meryem'in; İstanbul'da, Boğaz'da, akşamüstleri suya gölgesi inen, balkonu güneydoğuya, Kudüs'e bakan (ki güneydoğuya bakan balkonlar akşamüstleri serindir, güzeldir.) bir evi olacak.

Balkonda otururken, bahçede (Romeo ve Jülyet'in balkon sahnesindeymişçesine) bir Romeo belirecek. Kudüs'ten gelme bir Romeo. Yine Kudüs'e bakan merdivenlerle yukarı, Meryem'in yanına çıkacak. Meryem; ağzındaki ateşi, evin gölge bıraktığı yerde, suda söndürecek.

Giriş ve sonuç bölümlerinde eylem yok, -içten içe yanan bir yaprak varsa da- yaprak kımıldamıyor. Şiir, Kudüs'te doğup Kudüs'te ölen bir hayal gibi.

"İyi de Kemal Özer'in yarası neredeymiş?" diye sorulabilir. Yaşayan Kemal Özer yok bu şiirde, güzel şiir yazan şair Kemal Özer var. Kanama yok. Üstünüze kan sıçramıyor, şiir sıçrıyor.

İçimden, Romeo rolünü Kemal Özer'e veriyorum ve hem içimden hem dışımdan, "Yaşasın Gül Yordamı!" diye mırıldanıyorum... (yoksa bağırıyor muyum?)

Varlık Ekim 1994

Kaynaklar:

1) ÖZER, Kemal; Gül Yordamı. İst.: Yeditepe Yay., 1959. 48.;

2) ECO, Umberto; Foucault Sarkacı/çev: Şadan Karadeniz. İst.: Can Yay., 1993, 652 s.

3) GÜROL, Ümit; İtalyan Edebiyatında Türkler (Başlangıcından 1982'ye). Ankara: İmge Kitabevi, 1987. 208 s.

4) INFANTE, G. Cabrera; Tropiklerde Şafak Görünümü/çev: Seçkin Selvi. İst.: Can Yay., 1992. 187 s.

Eylül İzlenimleri ya da Kösnü üzerine

Aziz Nesin, Kösnü (şehvet) üzerine çok yazı yazdı, üzerinde durarak. Şimdi diyorum ki, kösnü yalnız bel altında değil, bel üstünde, kafada, düşlerde yaşayıp durur, durmaktadır da.

Bir kez şöyle bir düşünelim: İnsan bedeni, hele hele kızlı erkekli gençlerde olağanüstü bir güzelliktedir, neresinden bakarsanız bakın, olağanüstü.

İnsan bedeninin dörtte üçü su. Bu dörtte üçün dörtte üçü de seks dürtüsünde. Sağa sola bakıyorum da, 17,19 yaş çılgınlığını, sekseninde yaşayanlar var. Helal olsun diyorum onlara. Yaşama bağlanmanın bundan daha iyisi olamaz diyesim geliyor. Yaş ne olursa olsun, sevme dürtüsü yokolmadıkça, insan yaş alıyor sadece, ama yaşlanmıyor, yaşlanamıyor içinde sevme, sevdalanma ateşi sönmedikçe.

Sevdalanmanın yaşı var mı? Hem var, hem yok. Kendini yaşlı sayıp tasını tarağını toplayanlara sözüm yok. Toplamayanlar beri gelsin derim.

Eskiden, kırkından sonra azanları teneşir paklar, derlerdi. Peki, Goethe'ye ne demeli? Adam sekseninde onsekizli bir kıza sevdalanmadı mı?

Sevdalanmanın yaşı yoktur. Kızdırmayın kafamı, seksendördümde bile sevdalanabilirim inan olsun, tabii kendi kendime gelin güvey olarak.

Kızlı erkekli gençlerden, güzelin güzeli gençlerden (ki onlara toptan delikanlı diyorum) söz edince, şu özelliklerini içtenlikle belirtmek istiyorum: Genç kızlarımızın alımından çalımından geçilmiyor son zamanlarda. Hele, bir Bostancı'dan kalkıp, yavaş yavaş Bağdat caddesinden yürüye yürüye, Kızıltoprak'a kadar şöyle bir uzanın, bakın ne afet kızlar göreceksiniz, gerek tek

başlarına, gerek erkek arkadaşlarıyla sarmaş dolaş gezinen.... Bir yıl öncesine kadar böylesi gençler yoktu ortalarda. Şimdilerdeyse, hele o kot pantolon ve daracıcık buluzlarla bedenlerinin yandım allah güzelliğini, rahatın rahatı, şeriatçıları çileden çıkaracak kadar (köftehorlar çileden çıkmaz, akıllarını yitirirler) sergilemeleri yok mu, başörtülü, kara çarşaflı sürü sepet zavallı kızlarımızı imrendiriyorlar gibime geliyor nedense.

Sanki güzellik yarışmalarından, podyumlardan kopup gelmiş bu genç kızların beden güzelliğini görüp kıvandığım şu günlerde Lady Montegu'nün **Doğu Mektupları** adlı yapıtında, Türk kadın hamamlarıyla ilgili yazısının şu bölümünü anımsadım birden:

"Hepsi de güzellik perilerini andırıyor. Burada, ötedenberi düşündüğüm şeyin doğruluğuna inandım. O da şu ki, insanların çırılçıplak gezmeleri adet olsa, yüze pek az önem verilecek. Ben bile bedeni orantılı, tenleri çok latif kadınları, yüzleri olağanüstü olanlardan daha çok bir zevkle seyrediyorum."

Şimdi, diyorum, bu soylu İngiliz kadını yaşamış olsaydı, bugün bedenleri kadar yüzleri de güzel olan kızlarımızı (çıplak olmasalar da, çıplaklıklarını düşleten kızlarımızı) görseydi, inanın küçük dilini yutardı.

Şimdi düşünüyorum da, köktendinci ve şeriatçılar bu durum karşısında ahlak adına yaygarayı koparmazlar mıydı? Gelin, bir düşünelim. Doğa'da ahlak diye bir şey var mı? Kedi ve köpek dünyasına bir bakalım. Onlarda seks ahlakı diye bir şey yok. O azgınlık, o kırnavlık günlerinde, kediler arasında, yandım allah bir azgınlık var ki, bir dişi kediye on onbeş erkek kedi birden saldırılıyor, üstün çıkan, sürüsepet kedinin babası oluyor. Köpekler dünyasında da aynı kural geçerli.

Ahlak, özellikle dinsel ahlak, doğaya inat, insan buluşu, insan yapısı bir şey. Gece gündüz, sokaklarda, bahçelerde, olur olmaz yerlerde, kediler arası çiftleşmelerde, çığlık çığlığa sevişme-

lerde, cıyak cıyak bağrışmaların bir zevk belirtisi olduğunu söylüyorlar. Olabilir. Sevişmelerde, aşırı haz duyguları içinde, doğal ahlak dediğin ne ki?

Hıristiyan ahlakı, Budist ahlakı, Müslüman ahlakı, hep insan yapısı. Kutsal kitaplara bakarsak, insan soyu, kardeş çiftleşmesinden türemiş. Buna göre, tüm dünyadaki insanlar zina ürünü, yani, eski deyimle veledi zina'dırlar. Ama, gel de o yobaz, yobazın yobazı şeriatçılara anlat bunu. Anlasalar da, çıkarlarına ters düşeceği için, yaygarayı basarlar, olmaz böyle şey diyerek.

Bence doğa ahlakı deyince, akla, ilkten, şu geliyor: Doğa aşırılığı bağışlamıyor. Ne yapacaksan yap ama aşırıya kaçma, işte, kural. İşte size, doğa ahlakı.

Varlık 15 Ağustos 1995

Ölüme Yalnız Gidilir

Yalnızlık bir burjuva uydurmasıdır, diyorlar. Oysa, yalnızlık bir doğa yasasıdır, diyeceğim geliyor. Eskiler, yalnızlık Tanrı'ya mahsus, derlerdi. Evet, insan, insanlarla çevrili olduğu sürece yalnız olmayabilir. Ama, öyle mi aslında? İnsan, sağlıklı olduğu, kendini güçlü hissettiği sürece, yalnızlık duygusunu kendinden uzaklaştırabilir, güçlü bir kişiliğe sahip olduğunu sanır. En ufak bir hastalık, başı ucunda ne kadar sevdiği kimseler olursa olsun, yine de insan hastalıkla savaşta kendini yalnız bulur. Doktora olan güven, ona bel bağlama, bir insandan çok, bir uzmana, bir kurtarıcıya duyulan güvenden öteye gidemez. Ölüm döşeğindeki bir hastanın, çevresine ne denli uzaklardan baktığına tanıklık eden bir kimse anlar bunun ne demek olduğunu. Hasta, çaresiz bir hastalığa tutulmuşsa eğer, kendini hiçbir şeyin kurtaramayacağını bilir. Ona uzanan eller, başucundaki insanların yaşlı gözleri onu yere bağlayamaz artık. O bilir ki, hiçbir insan gücü onu amansız hastalığın pençesinden kurtaramayacaktır. Ölürken, tek başına öleceğini bilir çünkü.

Yalnız bir sevgi var, insanı yalnızlıktan kurtaran, kurtarabilen. Sevdiğim insanın gözüne baka baka ölmek isterim.

KENDİMLE BAŞ BAŞA

Kendimle Baş Başa

Günlük tutmayı çok istediğim halde tutamamışımdır bugüne dek. Arada bir daktilo başına geçip bir şeyler yumurtladığım olmadı değil. Ama yine de bunu bir iş edinemedim. 1972'de, bu konuda birkaç denemem oldu olmasına da sonunu getiremedim. Elimde birkaç örneğim var. Onları bu yazıdan sonra yerli yerine oturtmak istiyorum.

Bugün 1995 Temmuzu'nun sonları. İki gün önce Şile'ye götürdüler beni, şile bezi şenliğine. Şile'yi ikinci, belki de üçüncü kez görüyorum. Ama bugüne dek görmemiş sayıyorum kendimi, öylesine kaypak, silik bir gözlem kayrarıcılığında yitirmişim belleğimi. Ama bu kez, gözüm, gönlüm açık dalıverdim, İstanbul'un yanıbaşındaki bu yeşillik cennetine. Yeşilin açıklı koyulu, ver Allah ver cömertliğinde aklımı yitireyazdım neredeyse. ama yalnız yeşillik mi? Denizin mavisinden başımı alıp, renk renk, çeşit çeşit çiçeklere takılınca gözlerim, daha bir sarıldım doğa denen o gizi çözülmeyen, çözülememiş olağanüstü varlığa.

Zaten nicedir, doğa'nın bu olağanüstü ürün bolluğuna, çeşitliliğine taktım kafayı, ağzım açık, aklım sizlere emanet kalakalmaktayım. Bütün bunlar eşsiz bir sanat ürünü. Kim yaratmışsa yaratmış - bilen yok- şu doğa büyük bir sanat ürünü, büyük bir sanatçının elinden çıkma!

Ne var ki insan, bu güzellikle yetinemiyor, yetinememiş de. İnsan, bu alabildiğine zengin doğa ürünleri karşısında yine de doyumsuz kalıyor. Kalınca da, doğa ile güzellik yarışına giriyor, adına sanat dediğimiz büyülü yaratı atılımlarıyla. Albert Camus: "Belki de yaşam ve doğa bize doyum sağlayamadığı için sanata gereksinimimiz var" derken Doğa ile güzellik konusunda yarışa sanat yoluyla girdiğimizi anlatmak istiyor. Dağlarca da, bu yarış girişimini, sanat erlerinin **eline** mal ediyor şu güzelim dizeleriyle:

El
Belki de eşittir
Bütün yaratıcılığına
Doğa'nın.

Kendimi bildim bileli günlük tutma özlemini duymuş, ama her seferinde, vazgeçmişimdir. İyi de etmişimdir sanıyorum. İlk gençlik çağının romantik duygularını düşündükçe gülesim gelir. Bunca yıllık hayatıma yansıyan, büyük ölçüde duygusal izlenimlerimin, bir süre sonra beni bile ilgilendirmez olduğunu görüp, oh ne iyi ettim de, hiçbir şey yazmadım diye için için sevindiğim olmuştur. Bugün bile, duygusallıktan sıyrılamadığımı görüyor, düşünce hayatımın kökeninde hep duyguya dayanan bir yan olduğunu, duygunun hep ağır bastığını, bundan böyle de basacağını biliyor, buna rağmen arada bir duyduklarımı ve düşündüklerimi kâğıda dökmek istiyorum.

İlk günlük denemem otuz otuzbeş yıl öncesine raslar. Kızkardeşim Mihrimah apandisit sancıları çekiyordu. O dönemin, adı ağızlarda dolaşan, genç dinamik, eline çabuk doktoru Kâzım İsmail'e başvurulmuştu. Kâzım İsmail, zührevi hastalıklar uzmanı, aile dostumuz Dr. Kemal'in arkadaşıymış. Onun kanalıyla varabildik yanına. Bize, özel bir klinikte, dost hatırı için, ucuz bir fiyata ameliyat yapmaya razı olmuştu. Taksim'de bir kliniğe yatırdık Mihrimah'ı. Bir iki gün orada dinlenecek, sonra bıçak altına yatacaktı. Babam, sevecenlik sembolü babam, yanılmıyorsam daha yeni emekliye ayrılmıştı kaymakamlıktan. Ama, ameliyat günü ikinci bir kez emekliye ayrılmış gibiydi; eli ayağı titriyor, ameliyat sözünün o günlerdeki ürkütücü havasında eriyor da eriyordu.

Ameliyat günü, anam babam, kardeşlerim yola düzüldük. Beşiktaş sırtlarındaki evimizin o matem havasına bürünmüş çatısından kliniğin kapısına kadarki yolculuğumuzu hiç unutmuyorum. Ağzımızı bıçak açmıyordu. Hepimizin küçüğü, üstünde titrediğimiz Mihrimahçık, sabahın erken saatlerinde bıçağı yemiş olacaktı.

Kliniğin kapısında Dr. Kemal karşıladı bizi. Ameliyat başarıyla sonuçlanmıştı. On dakika içinde bitivermişti. Yukarı kata

Mihrimah'ın odasına çıktık nefes nefese. Yatakta yatıyordu. Eterin etkisi, soluk yüzünde, ölümden dönmüşlüğün bilinçsiz mutluluğu parıldıyordu. Baygın yatıyordu, bir melek gibi. Yatağın başucuna yaklaştık. Biraz sonra gözlerini açtı. Tekrar kapadı. Baygınlıkla ayıklık arasında gidip geliyordu. Süzgün bakışlar arasında, bir bir adımızı saydı. Kurtulmuştu. Kurtulmuştuk.

Klinikten çıktıktan sonra, eve döner dönmez sarıldım kaleme. Ansıdığıma göre şunları yazdım bir kâğıda: "Biz insanlar mutluluğumuzu ancak dertler, onarılmaz acılarla karşılaşınca anlıyoruz. Bugüne kadar, ufak tefek rahatsızlıklar dışında, hiçbir hastalığa tutulmamıştım. Ama anlıyorum ki, hastalık diye bir gerçek vardı ortada. Klinikteki hastalar bana bu gerçeği bütün açıklığıyla gösterdi. Dertli insanların üstüne eğilen nice iyi yürekli hastabakıcılar gördüm. Hiçbir çıkar gözetmeden, sırf insanlık duygusuyla davranan hemşirelerin, o yüzlerinden eksilmeyen gülümseme, sevecenlik belirtileri beni daha bir insan olmaya zorluyor. Hastahaneden içim arınmış olarak ayrılıyorum."

Güncem burda başlamış burda bitmişti. Ama içimde insan acısına karşı derin bir ilgi ve yakınlık duygusu yer etmişti. O gün bugün, insanların acılarına karşı tarafsız kalamayacağımı anlamış ve hayatıma bu yolda bir rota çizmiştim.

Artık benim için bu dünyada tarafsızlık diye bir şey olamazdı. Ya, vicdanımın sesine kulağımı tıkayacak, insan dünyaya bir kez gelir, yaşamaya bakmalı diyecektim ya da, insan tek başına mutlu olamaz, konusuyla komşusuyla, köylüsüyle kentlisiyle birlikte mutlu olabilir diyecek ve buna göre hayatıma bir yön verecektim.

Nitekim öyle bir yön verdim hayatıma. Orta halli, yoksul denecek bir hayatı seçtim kendime. İnsanın değerini hiçe sayan her türlü rejime, her türlü ideolojiye kapadım düşüncemi ve yüreğimi. Benim için dünyada tek değer, insandı ve insanın insan gibi yaşamasına önem veren, insanın insan tarafından sö-

mürülmesine karşı çıkan bir düzendi kurulmasını istediğim ve dilediğim. Bu bakımdan hümanizme bağlandım, zamanla gücünü ve değerini yitirebilecek olan her çeşit **izm**'den sıyırdım kendimi. Ama bütün **izm**'ler içinde sosyalizm benim için bağlanacak, yüreğiyle bağlanacak tek çıkar yoldu yine de. Çünkü sosyalizmdi bana sosyal adalet içinde insanca yaşama güveni verebilen, verebilecek olan.

Benim sosyalizmim, humanizmadan geçen, insan sevgisine, insan saygısına sıkı sıkıya, ölesiye bağlı "insan yüzlü" bir toplum düzeniydi. "İnsan yüzlü", diyorum. Çünkü, dünyada tek gerçek insandır da ondan. Gözümüzü dünyaya açtığımız andan kapayacağımız ana kadar insanlar değil mi görüp göreceğimiz rahmet? Bir dost yüzü, bir ana sıcaklığı, bir kardeş yakınlığı, bir sevgili -hele bir sevgili- bakışı değil mi bizi mutlu kılan, içimize güzellikler, tazelikler, yeşertiler, iyilikler, doğruluklar salan?

Bu dünyayı, hazları, lezzetleri, tatları yanında acılar, yıkımları ile kimin için seviyoruz, insanlar için sevmiyorsak? Vereyim sana hanları hamamları, paraları pulları, görelim bakalım mutlu olabiliyor musun, olabilir misin bir çıkarsız dost bakışından uzaklarda?

Bu dünyayı seninle sevmişim ben
Benim sensiz bu dünya nemdir ey dost

diyor isimsiz bir ozanımız, güzelin güzeli arınmış, kusursuz bir dille. İnsan sevgisini bundan daha güzel, bundan daha kestirme yoldan dile getiren bir ozana zor rastlarsınız. Çünkü sevgisi vurmuş sanatına, iki dizede varmış sanatın doruğuna, en ünlü ozanlara taş çıkarırcasına. Kaynağını insan sevgisinden almayan hangi sanat eseri varmış, varabilmiş yüceliğe? Yoksulluğu, çaresizliği yansıtanlar dışında, o binlerce halk türkülerimiz, o güzelin güzeli türkülerimiz hep insan, hep sevgili özlemini yanık yanık dile getirmiyor mu?

Dost bana nazar kıldı
Taze civan oldum ben

diyor dost canlısı, insan yüzünde mutlulukların en tazesini, en yücesini uydurma ahret mutluluklarına değişmeyen Mevlana. Bu dost yüzüne bu insan yüzüne duyulan özlem değil mi büyük sanat eserlerine can katan? Alın H. Melville'in o yüce eseri **Moby Dick**'i. Bacağını koparan bir Beyaz Balinanın peşinde, öc alma tutkusuyla yanıp tutuşan, bu uğurda bütün tayfalarının hayatını hiçe sayabilen kaptan Ahab'ın, o katının katısı yüreğinin bir çatlağından çağlayanlar gibi gürül gürül bir insan sevgisinin akıp taşacağını düşünebiliyor musunuz? Okyanuslarda aylarca süren araştırmalardan sonra Beyaz Balina'nın izi üstünde tehlikeli bir serüvene atılıyor Ahab'ın gemisi Pequod. İkinci kaptan Starbuck, o yiğidin yiğidi, içi insan sevgisiyle dolu Starbuk, kaptan Ahab'ı uyarmaya çalışıyor, ama boşuna. Ahab vermiştir çoktan kararını. Uzaklarda bıraktığı gencecik karısı, körpecik çocuğu, tayfaların hayatı vız geliyor ona bir noktada. Ama bir de bakıyoruz, yüreğinin bir yerinde, bütün hayatında açmaya yanaşmadığı bir sıcacık bölge açılıveriyor. Ölüme giden ayak alıkoyamıyor kendini, içinin ta derinlerinde yatan o insan özlemini dile getirmekten, saçları ağarmış, kocamış bir insanın ruh haliyle:

"Acı bir alay bu kır saçlar! Hangi sevinçleri tattım da ağardı bu saçlar? Neden böylesine ihtiyarlamış görünüyorum, böylesine ihtiyarlamış buluyorum kendimi? Yaklaş! Yanıma gel Starbuck. Bir insan gözüne baksın gözlerim. Denizi, gökleri seyretmekten daha güzel; Allahı görmekten daha güzel, bir insan gözüne bakmak."

Evet, bir insan gözüne; içinin sıcaklığını, temizliğini, güzelliğini yansıtan bir insan gözüne bakmak Tanrıyı görmekten -kim görmüş ki- daha güzel. Bu dünyada, astronotların yüzbinlerce kilometre uzaklardan gördüğü o boşluklarda fırıl fırıl dönen

portakal büyüklüğünde ve rengindeki küçücük dünyamızda, kaderleri biribirine ve güneşin çekimine bağlı insanlardan başka ne var tutunacak, sarılacak. Bir koptuk mu güneşin çekiminden; o birbirine bağlı olması, birbirini sevmesi, bağrına basması, lokmasını paylaşması gereken biz insanlar, yüzyıllar boyunca kurduğumuz uygarlıkla, rejimler, yaptığımız sanat eserleri ile birlikte yok olup gidiverecek bir çırpıda. Ne izm'ler kalacak ortada, ne çeşitli teoriler, öğretiler, ne dinler, ne bilimler, ne saraylar, ne tapınaklar. Testiler kırıldı mı, sular bir olup akacak.

Böylesine sonu bilinmez bir dünyada, böylesine sınırlı bir yaşamda -var olduğumuz sürece- neye bel bağlayabiliriz insandan başka?

"İnsan her şeyin ölçüsüdür" demiş Protagoras, İsa'dan beş yüzyıl önce. Eski Yunan dünyası, felsefesi, düşüncesi, mitolojisiyle hep insanı, insanın aklını yüceltmiş. Tabiat güçlerini bile insan biçiminde, insan isteminde, duygusunda, özleminde tanrılarla temsil etmemiş mi?

Şandidas adlı bir Hint düşünürü (XV. yy.), "insandan daha büyük gerçek yoktur", diyor. İşte bu büyük gerçek değil mi Sait Faik'e "Bir insanı sevmekle başlar her şey" dedirten ve onu insan sevgisinde eritip yücelten?

Evet, bir insanı sevmekle başlar her şey. Bir insanı sevmekse, çoğalmak, zenginleşmek, giderek bütün insanlara yönelmek, onlarda erimek değil midir? "Aşkı olan insan kendini neyler" demiyor mu koca Yunus?

Peki, adaletsiz bir dünyada sevgi olur mu? Olmaz, tabii. Sevgisiz adalet, adaletsiz sevgi kadar olmayacak bir şey. Bence adalet kurulacaksa, ancak sevgi ile kurulmalı. Benim özlediğim dünya, insan sevgisiyle başlayan, insan sevgisinde kendini bulan bir dünya. Özlediğim düzen, insanların birbirinin yüzüne dostça, çıkarsız, ard niyetsiz, alnı açık bakabildikleri, bakabilecekleri bir düzen. Oysa, sosyal adalete dayanmayan hangi düzende in-

sanlar bakabilir birbirinin yüzüne olduğu gibi görünerek, göründüğü gibi olarak? Temelinde "biri yer biri bakar" gerçeğini yatan bir toplumda, hangi tok insan -vicdanlıysa eğer- bakabilir utanmadan, yerin dibine geçmeden aç insanın yüzüne ve onun gözlerinde kendi dertlerine -onun da dertleri vardır, olacaktır da- bir yakınlık, bir anlayış ışıltısı arayabilir?

15 Nisan 1972

Canım Sabahattin,

Nicedir seni, gerçek anlamda, göremez oldum, görmeye susadığım, susuzluğumu gidermek istediğim halde. Çalışma hayatım elvermediği için, çat kapı gelemiyorum seni görmeye. Sessiz başlayan diyaloğumuzun devam etmediğini, edemediğini görüp hayıflanıyorum.. Senin "arayan" değil, "aranılan", aranılması gereken bir insan olduğunu bilmiyor değilim. Ama yine de, bin de bir de olsa, "arayan" bir insan olmanı istiyorum.

Geçen pazartesi akşamı, Ruhi Su, bir mucize gibi aramıza düşünce, "Benim evde toplanalım" diye araya giriverdim birden. "Senin ev çok uzak, gelemeyiz" diye lafımı ağzıma tıkadın, haklı olarak. Ama, saklamayacağım senden, bu söz beni gerçekten incitti.

Lisede bir arkadaşım vardı. Beşiktaş'ta oturuyorduk o zamanlar. Onun evi kıyı boyundaydı, benimki Yıldız tepelerinde. Hep ben onun evine giderdim. O bana gelmezdi, evim dik bir yokuşun başında olduğu için. Oysa ben, dost için, dağları, bayırları aşmaya, Ferhat gibi dağları delmeye hazır, gönüllü bir insandım. Gel zaman git zaman, o arkadaş beni Paris'e gitmeye kandırdı. Evinde iki yatağı varmış, birinde ben istediğim kadar kalabilirmişim. Sözüne kandım, babamdan, kardeşlerimden birkaç kuruş bulup buluşturarak Paris'e attım kapağı. Ama, bir hafta sonra, arkadaşın anası babası, kardeşleri bir sabah sökün ettiler ve ben pılımı pırtımı toplayıp Fethi Tanalay'ın daracık odasına sığınmak zorunda kaldım. Bir hafta sonra, Collège de France yanında, daracıcık bir otel odasına sığındım.

Niye anlatıyorum bunları? Ben dost canlısı bir insanım. Aradığım kadar aranılmayı da özlerim. Uzaklık yakınlık vız gelir bana. Sen değil Maçka'da, Kaf dağında olsan, gelir bulurum seni. Ama benim Kalamış'taki o çatı katı sana uzak görünebilir buna diyeceğim yok.

Sabahattin'ciğim, ben seninle varım, seninle var olmaya çalı-

şıyorum, çalışacağım. Ne Valéry çevirisi, ne Rabelais çevirisi bana senin yanında, yamacında, yanı başında olmak isteğimi doyurabilir. Ömrümüzün sonuna yaklaştık. Ben **Yeni Ufuklar**'ı yeniden çıkarıyorum, seni ve Azra'yı yanı başımda, dirsek dirseğe yanı başımda görmek istiyorum.

diyeceğim bu kadar. Bağışla beni.

Seni çok, çok seven
Vedat Günyol

20 Eylül 1972

Sabahattin'le Valéry'den çeviri yapıyoruz. Valéry daha 1931'de görmüş 1939-1940'larda olacakları. Tarihin büyüsüne kapılarak dünyayı avucunun içine almak isteyen Hitler'in çılgınlıklarını sezmiş, adını anmadan, -belki adı bile yoktu o tarihlerde Hitler'in - olacakları bir bir görmüş sezgisiyle.

Dünyayı bir aile gibi görmemenin yaratacağı tehlikeler üstünde konuşuyoruz, bir an çeviriden uzaklaşarak. Sabahattin bana Sadi'nin bir şiirini çeviriyor Farsçadan. Babasının çok sevdiği bir şiiri:

İnsanlar birbirinin eli kolu
Çünkü hepsinin mayası bir
Bir uzva bir dert geldiği zaman
Bütün beden onun acısını duyar
Ey başkasının derdi ile dertlenmeyen
İnsan denmeye layık değilsin sen!

Bu bana Camus'nün şu sözlerini ansıttı: "Dünyada her ne zaman bir insanın özgürlüğü elinden alınırsa, aynı zamanda bizim de özgürlüğümüz, elimizden alınmış sayılır. Özgürlük ya herkesin olmalı, ya da hiç kimsenin. Uğrunda fedakârlık etmeye değer demokrasinin tek anlamı bu."

Oysa, Türkiye'mizde bunca yıldır kurulmasına çalışılan demokraside herkes mutluluğunu başkalarının mutsuzluğu üzerine kurma yolunda yarış halinde. Politika adamlarımızın tek amacı, kısa yoldan zengin olmak. Öyle olmasa, iki yılda milyoner olabilen başbakanlar türeyebilir miydi? Amacımız büyük Türk ulusunun esenliğidir teranelerini ağzından eksik etmeyen bir başbakanın kardeşlerine milyonlarca kredi sağlayarak zavallı ulusun sırtından zengin olmalarını sağlaması ibretle üstünde durulması gereken bir gerçektir.

21 Nisan 1972

İsmet Zeki, Meydan-Larous'ta bana Sadi'den bir şiir okudu:

Ânan ki hâkrâ be nazar kimyâ kunend
Âyâ buved ki gûşe-i çeşmi be mâ kunend.

Türkçesi şu:

Onlar ki kara toprağı bakışları ile altına çevirirler
Acaba göz ucuyla bize de bir bakmazlar mı?

Şiirin Türkçesini, Yeni Ufuklar'a gelen üniversiteli öğrencilerime okuyorum.

25 Nisan 1972

CEM Yayınları'na gittim. Dağlarca, Vietnam üzerine yazdığı bir şiiri okudu. "Ben Vietnam bayrağı olmak istiyorum" diye bir dize vardı, sakıncalı mı değil mi diye tartıştık üstünde. Sonra Sabahattin'den söz ettik. Cenaze günü, Merkez Efendi Mezarlığı'nda, o karanlık çukura tabut konurken, Dağlarca, uçaklardan atılan bir bombanın açtığı bir çukur, düşünmüş. O çukur, Sabahattin'in gömüldüğü çukurdu. Sanki bir bomba atılmış, hepimiz şaşkına dönmüşüz, korkudan orada donup kalmışız. O sıra, raslantı ile, bir uçak uçmuştu, gürültüyle. Dağlarca paniğe kapılmış o sıra.

"Ölüm, yarı aydınlıktır" diyor Dağlarca. Sabahattin ölümüyle bir aydınlığa çıktı, diyor. Çünkü onu daha başka bir ışık altında görüyoruz.

26.1.1973

Bugün pazar. Saat 16. Sabahın onundan beri, birikmiş gazeteleri okuyorum. Arada bir karşıdaki arsaya gözüm kayıyor. Bir ay önce, iki katlı nefis bir villa yükseliyordu o arsada. Buldozerlerle yıkıp bir çırpıda düzlüğe çevirdiler her şeyi. Şimdi, iki metre derinlere kadar kazılan arsada, yirmi ile kırk yaş arasında on beş işçi elde kürek, tümsekleri düzletmekle uğraşıyorlar. Arsa sular içinde. İşçilerin ayaklarında lastik çizmeler var. Hepsi de kazaklı. Başlarında yaşlıca, sert suratlı bir gözcü var. Göz açtırmıyor hiçbirine. İşçiler durmadan çalışıyorlar, herkesin sinemalarda, eşiyle dostuyla dirsek dirseğe oturup vakit geçirdiği bu anda, kafalarının ardında binbir çeşit kaygıyla cebelleşe cebelleşe. İki ayı bulmaz, altı yedi katlı, bilmem kaç daireli koca bir yapı yükselecektir, şu yer yer gölcüklerle kaplı, çamura batmış arsada. İki ay sonra, kaloriferli, beyaz duvarlı döşeli dayalı daireleriyle gözalıcı bir yapı çıkınca ortaya, birer yabancı oluverecek bütün bu temel kazıcı, harç kürücü, duvar yapıcı, onlarla birlikte elektrikçisi, dülgeri, marangozu vb. bir sürü işçi. Sonra, çekip gidecekler, gecekondularda, kahve köşelerindeki yoksul yaşamlarını sürdüre sürdüre, başka yapıları temelden başlayıp çatılara kadar yükseltme çabalarına. Oldum olası düşünürüm, şu görkemli yapıların yükselmesinde, ekmek parasına, boğaz tokluğuna dişini tırnağına takarak çalışan, kol güçlerinden başka dayanakları olmayan insanların günün birinde, herhangi bir dairenin zilini çalıp, "Bu yapının temelinde alın terimiz var. Şöyle bir gececiğine konuk oluverelim size, bir sıcak çorbanızı içelim, banyonuzda yıkanıp, kaloriferinizle ısınıp bir kanapenizde tüneyip sabahlayalım" diyebilmelerini, demeye hakları olmasını.

Ne garip, ne rezil bir iştir şu kapitalist dünyanın işi. İnsanın kendi evini değil de başkasının, hem de kendi zararına kazandığı parayla caka satan başkasının evini yapmak, sonra da bir gecekonduda ömür çürütmek zorunda kalması olacak iş mi?

Yıllarca öncesinin Köy Enstitülerindeki imece yapı çabalarını ansıyorum. Her enstitüden, yaz aylarında, öğrenci grupları, önce kendi yapılarını yapar, sonra da başka yerlere gidip evler, işlikler, yatakhaneler vb. yaparlardı. Bir güzel imeceydi bu. Herkes yapılan yapıların normal sahibiydi. Emeği geçen herkes o evlerin normal konuğu olabilirdi. Enstitülü olsun olmasın, herkes, o yapıların her an kapısını çalıp, "Tanrı misafiri" olabilirdi orda. Oysa "kul misafiri" olmalı, insanın Tanrı'dan değil, Kul'dan yani insandan istemeye hakkı olmalıydı böylesi bir konukluğu.

Daktilonun tuşlarına kaptırmışım kendimi. Kafamı arsadan yana çeviriyorum. Boşalmış birden. Koca arsa bir çöle dönmüş. İnsansız bir arsa. Hüzün verici bir görünüme bürünmüş. İnsansız, konuksuz ev mi, arsa mı. Sizin olsun. Gecekonduya razıyım, elverir ki, içinde insan olsun, ekmeğini namusuyla kazanan, pabucu donu gömleği yırtık, ama yüreği sağlam, sıcak insan.

Ne işkencedir, şu zavallı insanlarımızın, hele yapı işçilerimizin- şimdilik onlar var gözümün önünde ve yüreğimin tâ içinde - geçkitleri. Oysa, iki ay öncesinin sıkı yönetim görevlisi, şimdinin "sokak adamı" emekli generali F. Türün'ün itiraf zorunda kaldığı işkenceler, küçüğünden büyüğüne kadar solcu aydınlara çektirilen işkenceler hiç kalır bunun yanında. Bu bozuk düzen, sermaye güçlerinin yararına işleyen bu düzen sürdüğü, haklı bir düzen yaratılmadığı sürece, kendi kaderlerine bırakılan milyonlarca insanımızı, işkencenin en sinsisi olan böylesi bir sömürü kasıp kavuracaktır.

Nezaret'lerde, Emniyet binalarında, falakalı, elektrikli, zincirli, gözbağlı, ırza susamış coplu işkencelere mertçe katlanan bunca insanın çilesi neyin bedelidir, milyonlarca zavallı insanımızın hakkını koruma çabasının bedeli değilse?

Göztepe, 10 Şubat 1974

Ayrıcalık

Tek parti döneminin, genellikle, İnönü'nün egemen olduğu günlerin (İkinci Dünya Savaşı günleriydi bunlar) solcu çevrelerinde, hapislere girmemiş, tabutluklarda ölüm kalım saatleri, günleri, haftaları ayları geçirmemiş olmak bir çeşit aşağılık duygusu yaratıyordu, biz kendilerini halkın esenliğine adamış olanlarda. İşkenceden geçmiş olanlar, geçmemişlere üstten bakarlardı. Tırnakları sökülmüş, bu yüzden, bir ara akıl dengesini yitirmiş olan ünlü bir ressamımızın, adı solcuya çıkmakla birlikte, yüksek devlet katlarında görevini sürdüren, sürdürebilen Sabahattin Eyuboğlu'na diş bileyen, her fırsatta onu, gerek arkadaş gerek yüzüne karşı, suçlamayı kendine iş edinen ressamımızın tutumunu ansıyorum. Ressam Aliye Berger'in bir dost toplantısında **Bu Melek Satılık Değildir** adlı bir çeviri dolayısıyla Eyuboğlu'nu ve beni, bir Amerikan ailesinin kokuşmuş hayatını dile getiren bir oyunu sahneye aktarıp, sol eylemi amacından saptırmakla suçlamıştı. Haklı mıydı, değil miydi, bilemiyorum.

Bugün, solcularımız, Türkiye'nin esenliğine kafalarını koymuş solcularımız bunca deneylerden ders alması gereken solcularımız, yoldaşlarımız, kardeşlerimiz yine de bizleri eylem düşmanı olarak suçlamaya kalkışıyorlar. Ne hazin, değil mi?

Adlarını **eski tüfekçi**'ye çıkarıp, üstünlük iddiaları ile, yurdun esenliğine gönül vermiş insanlara dil uzatmayı kendi açılarından erdem sayan, ama punduna getirip postlarını yurt dışına kaçmakla kurtaran kimselerin etkisindeki zavallı, iyi niyetli insanlarımızın şaşkınlığını, yılgınlığını yine de hoş karşılıyoruz. Hapislere düşmek, işkencelere uğramak bir ayrıcalık sağlar mı insanlara?

Hapise girmek bir ayrıcalık sağlar mı insana? 12 Mart sonrasındaki tutuklamalara bir bakalım. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Magdi Rufer, Tilda Gökçeli ve ben Türkiye Komünist

partisini kurmakla suçlanıp, dört ay Maltepe'de yattık. Var mıydı böyle bir parti? Yoktu. Olamazdı da. Şimdi, bizler hapislerde yattık diye, yatmayanlara karşı bir ayrıcalıklı üstünlük kompleksine kapılabilir miyiz?

Ne münasebet! Ama bu dönemde hapislere girmek bir şanstı bizim için, bir onurdu. Biz, Türkiye'nin esenliğine yüzde yüz iyi niyetle inanmış, bu uğurda canlarını ortaya koymuş insanlarla dirsek dirseğe yaşadık dört ay. Ne güzel bir fırsattı bu bizim için. Maltepe'de nice nice iyi niyetli, yürekli, kahraman insanlarla karşılaştık.

Bir Necmi Demir'le karşılaştım bodrum katında. Elrom'un öldürülmesiyle suç alan Necmi ne güzel bir insandı.

Bir gün, otuz kişilik bodrum katında, pencereye vuran bir serçe yavrusunu, kartondan bir kutu içinde barındırıp, gece gündüz onu beslemeyi kendine bir ödev sayan, Necmi Demir'i anıyorum sevgiyle, saygıyla. Necmi Demir öldürebilir miydi Elrom'u, o bir serçe yavrusuna karşı yüreği titreyen Necmi Onur?

O Necmi Demir'in karısı, bir serçe kuşunun hayatına bunca önem veren Necmi Demir'in o güzelim karısı İlkay türkiye'nin kuyusunu kazmak isteyebilir miydi?

Düşünüyorum da, bir türlü inanamıyorum bu güzelim insanların yurt düşmanı olabileceklerine.

Göztepe, 12 Şubat 1974

Bugün pazar. Yine yalnızım evde. Nice zaman önce Dr. Erdal Atabek'ten aldığım mektup karşımda, beni "Düşünce sağlığı" üstünde düşünmeye çağırıyor. Bu konu, nicedir kafamın bir yerinde, belirsiz bir köşesinde, alttan alttan dürtüşlemelerle ön plana çıkmaya çalışıyor, geri tepme, uyutma çabalarıma kafa tutarcasına. Güç bir konu. Ne denli kaçmaya, kaytarmaya çalışsam da olmuyor. Elimin altında birçok kitap var. Kitaptan kitaba atlıyor, bana ışık tutacak bir cümleye, bir sözcüğe rastlarım umuduyla oyalanıyorum. Bir yandan da dışarıya bakıyorum. Yağmur yağıyor, durup dinlenmeden. Sabahtan beri göz açtırmamacasına yağıyor mübarek, hafiften hafife, kimi zaman da sağanaklaşarak. Pencereden dışarı kayıyor gözüm hep. Yandaki arsada beton temeller yerli yerine oturmuş, üstlerindeki demir çubuklar, birinci katın duvarlarını müjdeliyor şimdiden. Bahçedeki ağaçlar, yapraklarından soyunmuş, incecik dallarıyla kımıltısız duruyorlar. Ufacık yatay kollarda yağmur damlaları saydam boncuklar gibi yan yana duruyor, dizi dizi. Yüz metre ileride Bağdat Caddesi uzanıyor. Otomobiller, kamyonlar, otobüsler, karşılıklı seyirip duruyorlar. Korkunç bir devinim. Birden yalnızlığımı düşünüyorum, bütün korkunçluğuyla. Hayat, düşünceden ağır basıyor. Bir zil sesi bekliyorum. Kapıyı açınca, nicedir özlemini çektiğim insanı, eşikte, çekingen, ama sıcağın sıcağı yüzüyle karşımda bulmak istiyorum.

Gerçekleşmeyen bir özlem bu. Gerçekleşen, gerçekleşebilen nice özlemlerin yanında, berisinde, uzağında bir özlem.

Neyse bırakalım bunu. Özlemin özlem olarak kalmasında da bir güzellik var. Yaşam ne ki aslında, bir özlem bir bekleyiş susuzluğu değil mi?

Dr. Erdal Atabek'in 11 Ağustos 1973 günlü mektubunu yeniden okuyorum. İyi niyetli bir insan örneği şu Dr. Atabek. Düşüncenin, bağımsız düşüncenin suç sayıldığı bir toplumun adamı. Onuruna yediremiyor bir türlü düşüncenin suç sayılma-

sını, sayılabilmesini bütün iyi niyetli, yurtsever aydınlar gibi.

Şöyle diyor Dr. E. Atabek mektubunda:

"Çevresiyle uyuşan kişi genellikle ruhsal dengede sayılıyor. Bunda, temel bir yanlışlık var. Çağının gerisinde kalmış bir çevreyle uyuşmayan kişi, bu uyuşmamanın kutsal ateşiyle yanan kişi, daha sağlıklı olmalı. Toplumların hoşgörüsüzlüğü ile karşılaştığı için ruhsal dengesinin sarsılması, yeni bir dengeye kişiyi ulaştıracak yol. Toplumumuzda 'düşünce sağlığı' incelenmedi. Eğitimsizlik yüzünden, pek çok yanlışlığa inanan köylü, toplum şartlanmalarıyla yanıltılan kişi, nasıl sağlıklı olabilir? Gününü, ülkesini doğru söyleyebiliyor diye bu kişileri 'düşünce sağlığı' içinde sayabilir miyiz? Çarpıtılmış politika, yozlaştırılmış kültür, ezberletilmiş bir bilgi aynı sonuçlara varmıyor mu?"

Nedir, ne olabilir 'düşünce sağlığı'? Bütün kalıp düşüncelerden, dogma'lardan uzakta, aklın, salt aklın mantığın, sağduyunun ışığında varılan düşünce değil mi?

Topluma malolmuş, donmuş, kalıplaşmış düşüncelere körü körüne bağlılık değil mi, yüzyıllardır, 'düşünce sağlığı' olarak kabullenen, kabullendirilen? Batı'da Hıristiyanlığın, Doğuda' Müslümanlığın koyduğu kurallar tartışılmaz bir kesinlikle, tepeden inme bir buyruk gücüyle, milyonlarca insana -kafasını işletmeden, işletmeye gerek duyulmadan- benimsetilmiş.

24 Şubat 1974

Saat üçten beri evdeyim. Notlarımı düzene koymaya çalışıyorum güya. Ne mümkün. Öylesine dağınık ki her şey, aylar ister kâğıtlarımı, konulara göre dosyalara koyma işi. Hem doğrusu, için için kaçınıyorum bu düzen işinden. Zavallı Orhan Burian, kanser teşhisiyle hastahanelere düşmeden önce, sayısız zarflar içine koymuştu notlarını. Bir iki bavul dolusu notlarını bana gösterdiği zaman, içimi inanılmaz bir rahatlık duygusu kaplamıştı. İmrenmiştim Orhan'a, benim gibi dağınık bir insanın ulaşamayacağı böylesi bir düzen inanılır şey değildi. Ama, her şey yoluna girmişken, tam verimli bir çalışma ortamı hazırlanmışken, her şey altüst oldu, o körolası hastalık yüzünden.

Şimdi bir yıl oluyor, şu Göztepe'deki eve taşınalı. Bir süre, bir yıllık kontratın bitiminde evden çıkmaya zorlanabilirim kaygısıyla, kitaplarımı notlarımı hiç bir düzene sokmadım. Bile bile. Kiracı olmanın kaçınılmaz cilvesi bu. Belli olmaz. Ev sahibi, çık deyiverir. Nitekim, Tevfikpaşa sokağındaki o güzelim çatı katından, ev sahibinin bin dereden su getiren nazik isteği üzerine ayrıldım. İnsan, istenmediği bir yerde kalabilir mi? Mahkemelik olmak, işi inada bindirmek de var işin içinde. Ama, ben böylesi iğrenç durumlara girmek istemem.

Tevfikpaşa sokağındaki çatı katı, iki kez, kapısı ustaca kırılarak, polisçe aranıp taranmıştı gece yarıları, ben evde yokken. Ev sahibi tedirgin olmuştu. Evin üstüne kat çıkacağım diye, benim o evde oturamayacağımı bana anlatmıştı, iri yarılığından beklenmeyecek bir incelikle.

İşte, bir yıldır Okullar sokağındayım. Bu evi Aziz Nesin buldu bana. Sonra da, beni buraya bağlamak için evi satın almaya zorladı beni. Ev sahibi olmak mı, bütün hayatımda kaçındığım bir şeydi bu. Mal mülk sahibi olmaktan nefret ettim bütün ömrüm boyunca, hâlâ da nefret etmekteyim. Belki doğru bir şey değil bu. İnsanın, günün birinde kovulmayacağı bir evi, iki

gözlük bir evi olmalı. Vazgeçemeyeceği kitaplarıyla başbaşa kalabileceği bir evi olmalı.

On yıldır, baba evi satılalı beri, üç ev değiştirmek zorunda kaldım. Bir göçebe hayatı ki sormayın. Her seferinde, o yedi sekiz bini bulan kitaplarla yollara düşmek, konu komşunun kuşkulu gözleri önünde, bunca kitapla bir yerlerden ayrılıp, bir yerlere varmak kolay şey değil. Bunun acısını, ancak çekenler bilir.

Neyse, şimdilik bu evde, hiç olmazsa, üç yıl kalabileceğim. Aziz Nesin evi kızı adına satın aldı. Ben onun belalı kiracısı oldum. Atamayacağı, savamayacağı bir kiracı.

Ama, yine de kitaplarıma, notlarıma bir düzen veremiyorum. Verirsem, her şey bitmiş olacak sanıyorum. Orhan Burian, her şeyi düzene koymuş, verimli bir çalışma ortamı hazırlamıştı kendine. Ama sonu gelmedi.

Hiçbir şeyi düzene koymak istemiyorum. Koymayacağım da. Önce kitaplarımı dağıtacağım, yakın dostum öğrencilerime. Geri kalanları da, bir kitaplığa vereceğim. Başka türlü rahat edemeyeceğim, biliyorum.

Ama, ben bugün bütün bu kaygıların dışındayım. Hayatımın kaydığını, kaymakta olduğunu iyiden iyiye biliyor ve aslını ararsanız, hiç de hayıflanmıyorum. Öylesine güzel günler yaşadım ki, gözüm arkada kalmış değil. Sevmenin ve sevilmenin -bugün hepsi hayal olsa da- anlatılmaz mutluluğunu yaşadım. bugün, beklediğim insan kapımı çalmadı. Çalmak istemedi belki. Helal olsun. Günümün geçtiğini biliyorum ya. Yaş altmış iki. Artık burada durmam gerek. Bütün duygusal coşkulara kapımı kapamalıyım. Kapamasam da, kapatırlar. Bunun şaka götürür yanı yok. İnsanın, bir yerde hizaya gelmesi gerek.

Ben hizadayım şimdi. Birazdan, çıkıp sinemaya gideceğim. Bilet aldım önceden. **Köpekleri** göreceğim. Altı yedi aydır, ilk

kez sinemaya gidiyorum. Bugüne kadar kendimi umutsuz bir sevdaya köle etmiştim. Artık etmeyeceğim. Üç beş günlük ömrüm kaldı.

Yaşasın, özgürlük!

26 Haziran 1974
Akşamı Göztepe

Bugün Amerikan hastahanesine gittim, H. ile birlikte. F. korkunç bir teşhisten habersiz yatıyor yatağında. İki üç gündür fizik tedavi altında. Fizik tedavi değil, ışın tedavisi. Bunun anlamını gözden kaçırmış, o cin gibi akıllı, bilgili zeki insan. Hastalar hep böyle oluyorlar. Kendilerine hiçbir kötü hastalığı yakıştırmıyorlar, en akıllısından en uyanığına kadar. Zavallı dostum F. Ne kadar da umutlu geleceğinden. Oysa, doktorlar bir aylık bir süre tanıyorlar ona. Yakında eve döneceğine, Ruhi Su'yu çağırıp, bir dost toplantısında hayata yeniden dönmenin mutluluğunu yaşayacağına inanıyor. Belki de, birkaç gün içinde evine dönecek. Ruhi Su, o güzel insan, sazını sesini cömertçe sunacak. Sonra, korkunç akıbet dikilecek karşımıza. Daha altmış yedisindeki F., belki de kısa bir süre sonra, dönecek hastahaneye, oradan da, mezarlığa, o önü sonu belli olmayan karanlık dünyaya. Ah benim sevgili F.ciğim, nasıl da yok olup gidebilirsin o karanlık dünyaya? Yıllarca önce, köpek balıklarına yem olan biricik oğlun Dr. Güngör'ün ölümüne akıl almaz bir sabırla katlanan, katlanmakla da kalmayıp, onu yüreğinde yaşatma pahasına yüreğini yanında yöresindeki insanlara cömertçe açan F.cik, sen şimdi ne çetin sınavlar geçirmektesin, farkında olmadan, olmaya yanaşmadan. Hi'cığımın verem olup hastahanelere düştüğünü söylediğim zaman, ne kadar da içlendin. Hi. daha çok genç. Kurtulacak. Aklını kullanırsa iyileşecek. Ama sen, o şifa bulmaz hastalıktan kurtulabilecek misin? Ne kadar da istiyorum kurtulmanı.

İki gün önce Koşuyolu'na gittim. Hi.'nin durumu iyiye doğru gidiyor. O güzel, o temiz insan kurtulacak nasıl olsa. Ama, sonra aklını kullanıp kendini koruyabilecek mi?

Son bir ay içinde ne büyük değerleri kaybettik Ulvi Uraz göçüp gitti. Onarılmaz acılara sokarak bizleri.

Doğal bir gelişim bu. Yaşlılar gidiyor, gidecek de. Taş çatlasa on onbeş yıl var önümde. Belki o kadar da yok. Gideceğim, gideceğiz.

Bugün Mehmet Bilgin geldi Mersin'den. Taptaze bir delikanlı. Üniversite sınavlarına girecek. Ölüm ne kadar uzak ondan ve onun gibilerden. Ama, ona onun gibilere geleceğin ölümlü insanı olarak bakmak durumunda olmanın ayıbını duyuyorum içimde, iliklerimde.

Bugün pazar. Evde yalnızım, her zamanki gibi. Nicedir Oğuz dışında kapımı çalan olmuyor. Hoş kimsenin çalmasına da açık kapı bırakmadım ya. Belki böyle daha iyi. Yalnızlığımı daha bir acıyla duyabiliyorum böylece.

Hiçbir şeyde gözüm yok, ne giyimde ne kuşamda, ne evde ne barkta. Bu bakımdan çok özgürüm. Bağlı bulunduğum dört jüri üyeliğinden de ayrılıyorum. Jüri başkanlarına mektuplar yazdım, hepsiyle ilişiğimi kestim. Üstüme düşmanlıklar çekmekten başka bir işe yaramayan bu kurullardan iki yıldır ayrılmak istiyordum. Kimseyi incitmeden ayrılmanın formülünü ancak şimdi buldum. Hepsine mektup yazıp, kopardım bağlarımı. Rahat bir nefes aldım nihayet.

Hiç kimseye büyük ilgi duymuyorum artık. Orhan Burian derdi hep, vazgeç şu kaşa göze tutulmaktan. Ama, bugüne kadar yaşadımsa, hep kaşa göze tutularak yaşadım. Pişman da değilim. Bir şey mi yitirdim tutulmakla. Tam tersine, çok şeyler kazandım. Sevmeden yaşanacağına inanmıyorum. Şimdi sevmiyor muyum kimseyi? Nasıl sevmem, nasıl sevemem. Ama artık o delifişeklik halim kalmadı. Bana ilgi duymayan kimseye tutulmayacak kadar akıllandım. Nerede o üç yıldır, delicesine tutulduğum insan? Silindi gitti, sadece anısı kaldı, bir özlem olarak. Onu her gördüğümde özlemim gideriliyor, tazeleniyordu. Şimdi tazelenmek şöyle kalsın, giderilmiyor bile. Nasıl da yabancısı oldum onun. Kurtuldum kölelikten.

Kölelikten korkunç bir şey var mı bilmem şu dünyada. Bütün yaşantımda kimseyi kendime kölecesine bağlamak istemedim. Bana bağlanan kimselerde hep özgürlük, bağımsızlık özle-

mi uyandırdım, bile bile. Köle etmektense, köle olmaya çalıştım.

Dünyada en tiksindiğim şey, başkalarına zahmet vermek eziyet etmek. Elli küsur yıldır hiç ayrılmadığım, çoluğu çocuğuyla birlikte bütün dertlerini paylaştığım kızkardeşim armağanların en büyüğünü verdi bir yıl önce "zahmet vermeyen adam" diye nitelendirerek beni.

Düşünüyorum da, haklı mı kızkardeşim diye. Onu haksız çıkaracak bir neden de bulamıyorum doğrusu. Zahmetsiz adam olabildiysem, olabiliyorsam gerçekten, dünyanın en mutlu adamı sayarım kendimi.

Zahmetsiz adam olmak, insanın gerek özel hayatında, gerek toplum hayatında başlıca ereği olmalı bence. Politika hayatımıza bakıyorum, dört bir yanımızı partileri martileriyle, örgütleri mörgütleriyle, zahmet veren adamlar kaplamış. Kendi özel çıkarları uğrunda, insanlara yapmayacakları zahmet yok. Hükümet bunalımı yaratmak, seçimlere gitmeyi engellemek, halka zahmet etmek değilse nedir? Çağın gerisinde kalmış sapık düşünceli ve de davranışlı birtakım adamların iktidar yarışı içinde, Milli Cephe adı altında kurdukları çıkar ortaklığının adına zahmet ortaklığından başka ne denebilir? Her düşünen, her sağduyu sahibi insanın gözünde sıfırın altında olan birtakım politikacıların, ulusun kaderi üzerinde söz sahibi olabilmeleri, halkın zahmet kavramını değerlendirmekten uzak olmasından başka neyle açıklanabilir?

Zahmet vermek ne demektir, bir düşünelim? Bir insana yük olma değil mi? Şu piyasayı, politika piyasasını yıllardır elinde tutan kokmuş, kokuşmuş, beşpara etmez sahte şöhretlerin, her seferinde seçim kütüklerinde boy göstermeleri ve de yetmiş bin yalan dolanla kendilerini seçtirmeleri, aslında halka yapılan, yapılabilen zahmetlerin en büyüğü değil mi? Ulan şiş göbekli, kalın enseli adam; ulan sıskası çıkmış, gözlüklü gözlüksüz, kaz ka-

falı, kurt suratlı, yılışık gülüşlü, mendebur herifler sizi. Çekilin şu politika arenasından, halka zahmet vermekten vazgeçin diyesi geliyor insanın. Ama nerede. Zahmet vermek onların tek varlık nedenleri.

3 Temmuz 1974

VEDAT GÜNYOL ÜZERİNE YAZILANLAR

Vedat Hoca'ya Öğrenci Olmak...

Bir aydın kıyımı boy veriyor. **Vedat Günyol** Hoca da kıyılanlardan. İkinci Ankara Kitap Fuarı Vedat Günyol'u kapak yapmış. Bundan önce **Aziz Nesin, Yaşar Kemal** vardı.

Yaşar Kemal'in Alman dergisi Der Spiegel'de yayımlanan yazılarından ötürü başı ağrıyor. İkide bir bilgisine başvuruyorlar. Buna:

"Demokrasi yalanı söylüyorlar" diyor. *"Bu en kötü diktatörlüklerden daha kötü."*

Aydınlarımız çoktandır düşünce suçlamasından acı çekiyor. Eskiden *"komünistlikle"* suçlarlardı, şimdi bölücülükle üstüne basıyorlar. Aydınlar, sanatçılarla öğünecek yerde onu yalanlar seferine çıkarıyorlar. Bir dönem Aziz Nesin'le uğraşıldı, şimdi sıra Yaşar Kemal'de mi? Bir toplum sanatçısını, yazarını sevse onu düşünce suçlamasıyla karalar mı? Bir düşünce suçu icat eder mi?

Cumhuriyet Dergi son sayısında Vedat Günyol'u kapak yaptı. Günyol'un kapak olması değerbilmedir. Sevilen aydının sergilenmesidir.

Vedat Günyol'u ben *"Yücel"* dergisinden tanırım. Yücel bir aydınlar dergisiydi. Bu dergide **Orhan Burian**'la Vedat Günyol ikiz kardeş gibiydiler. Başka arkadaşları varsa da öne çıkan ikisiydi. Zamanına göre cesaretle, çekinmeden yazarlardı. Bir çevre edinmişler, doğru bildikleri bir yolda gidiyorlardı.

Derginin bir özelliği vardı, her sayıda *"ayın şiiri"*ni seçerdi.

Bir kurulca bütün dergiler taranır, içlerinden biri seçilirdi.

Hiç unutmam **Fethi Giray, Suat Taşer,** benim şiirim arasında bir seçme yapılmış, Suat Taşer'in şiiri ayın şiiri olmuştu. Öteki şairler yaya kalmıştı. Çok sevinmiştik.

Tek parti döneminin dergisi birkaç kez kapatılmıştı. **Behçet Kemal**'in aracılığıyla açıldığı söylenir. O yıllarda **Nâzım Hikmet**'in adı anılmazken Orhan Burian hem adını anmış, hem de

"Mütarekeden Sonrakiler" adlı ünlü antolojisinde yer vermişti. O yıllarda Nâzım Hikmet'ten söz etmek kolay değildi.

Vedat Günyol, Diyarbakır kökenlidir. 1911 yılında Fatih, Çırçır mahallesinde doğmuştur. Dedesi Adliye Müsteşarı **Ahmet Şükrü Efendi**'dir. Üç katlı konakta dünyaya gelir. Baba yanından Arnavut, ana yanından Kürttür. **Cahit Sıtkı Tarancı**'yla ilkokuldan arkadaş.

Yetişkin hale geldikten sonra pek çok kitap çevirmiş, yazmış, derlemiştir. Cem Yayınevi'nin yayımladığı listeye göre 50'yi aşkın kitabı vardır.

Halide Edip Adıvar'la tanışmaları bu sırada olmuştur. **Adnan Adıvar**'ı da tanımıştır. İslam Ansiklopedisi'ne girmiştir. 13 yıl bu ansiklopedide çalışmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı iki ansiklopedi yayınlar, biri bu İslam, öteki de İnönü'dür.

Yücel kapanır.

Yerine Yeni Ufuklar çıkar.

12 Mart faşizmi, Eyuboğlu ile birlikte yakalarına yapışır. Günyol'un öğrencisi olmak kolay değildir. Bunlar her yıl toplanırlar.

Bundan birkaç yıl önce Vedat Günyol, Bostancılı **Nuri Bey,** Bostancı'da ayın belli günleri buluşur, öğle rakıları içerdik. Vedat Günyol o sırada Bostancı'da düzayak bir evde otururdu. Bizim toplandığımızı bilenler çatkapı gelirlerdi. Şair Mehmet Başaran ve yakınları sık sık.

Vedat Hoca 84'üne bastı, nice yıllara...

Hoca'ya öğrenci olmak kolay mı?

24 Nisan 1995

Bilinç Yolunda

"Bilinç Yolunda", Vedat Günyol'un 80'li yıllarda yazmış olduğu 17 denemesini içeriyor. Günyol, 1912'de doğmuş olduğuna göre en kıdemli yazarlarımızdan biri. Yarım yüzyılı aşkın bir süredir yazıyor, yazmanın ne nankör, ne belalı bir iş olduğunu bile bile...

1950'lerde çıkardığı Ufuklar dergisi (sonradan Yeni Ufuklar adını almıştır) benim kuşağımın üstünde çok etkili olmuş fikir dergilerinin başında gelir. Ufuklar'ın ilk sayısı Şubat 1952'de yayımlandı, Yeni Ufuklar 1976 sonunda yayın yaşamından çekildi. Demek ki bizden sonraki kuşağı da yetiştirmiş!

Nurullah Ataç ve Suut Kemal Yetkin'in eleştiri anlayışına karşın Günyol, çözümleyici, temeli irdeleyici bir yöntemi benimsemiştir. Şükran Kurdakul'un belirttiği gibi, yeni edebiyat hareketinin toplum yaşamında daha geniş alanları kapsama sürecindeki özelliklerini çabucak yakalayabildi. 60'lı yılların ortalarında yayımlanan "Dile Gelseler" ve "Yeni Türkiye Ardında" adlı kitaplarını "Devlet İnsan mı?", "Bu Cennet Bu Cehennem", "Çalakalem", "Orman Işırsa", "Daldan Dala" vb. yapıtları izledi. Ne yazık ki, birçok değerli inceleme yazısı henüz kitaplaşamamıştır.

"Bilinç Yolunda"yı okuyup notlarımı aldıktan sonra kaldırmıştım. Yaz okumaları için kitapları ayırırken, bu yapıtı da yeniden okumam gerektiğini düşünerek yanıma aldım.

Hemen şunu belirteyim ki, bazı yazarlar vardır, ne denli bilgili olduklarını göstermek için okuru adeta yaylım ateşine tutarlar. Belki gerçekten çok güzel, çok doğru şeyler yazmışlardır ama, okurken bir rahatsızlık hissedersiniz, aşağılanıyormuş gibi bir duyguya kapılırsınız.

Vedat Günyol ise, "bilge kişi" nitelemesini hak etmiş bir yazar, ama onun yazılarını okurken rahatsız olmazsınız, eziklik

duymazsınız. Uzun yıllar öğretmenlik yaptığı halde, öğretmen edasıyla konuşan birinden çok, arkadaşça, dostça sohbet eden biri karşısında bulursunuz kendinizi.

Türk edebiyatını olduğu kadar Batı edebiyatını, klasik düşünce akımları kadar çağdaş düşünce akımlarını da derinliğine bilir. 15.-16. yüzyılların büyük hümanisti Erasmus için de, Ahmet Rasim'in "Fuhş-i Atik" romanı için de Günyol'a güvenle başvurabiliriz. Türk ulusçuluğunun gelişme evlerine ilişkin ipuçlarını da alabiliriz ondan, İtalyan sosyalisti Gramsci'nin ideolojik ve siyasal kimliğini de öğrenebiliriz.

"Bilinç Yolunda"yı şimdi yeniden okurken, 10 yıl önce yitirdiğimiz pırıl pırıl bir başka düşünce adamı -Sabahattin Eyuboğlu- için söylediklerinin biraz da kendi portresini yansıttığını düşünmeden edemiyorum.

"Paraya dayanan bir çaba, onun gözünde aşağılık bir şeydi. Ona göre, sanatı ve geniş anlamıyla güzel, iyi ve doğru diye nitelendirdiğimiz her türlü insan davranışını paranın kulluğundan kurtarmamız gerekmektedir."

"Sabahattin Eyuboğlu biliyordu ki, işte, eylemde beraberlik olmadı mı, kolay kolay kurulamazdı, kurulsa da uzun ömürlü olmazdı hiçbir dostluk, yani uygarlık."

Türkiye'nin en ak yürekli, en büyük denemecisi, Türk dilini en iyi kullanan insan..."

Günyol, bu satırları elbette ki kendisini düşünerek yazmış değil. Ne var ki, benden Günyol'u tanımlamamı isteselerdi, yukardaki cümleleri aynen kullanmakta hiç tereddüt etmezdim.

Günyol, Batılı bir yazar olsaydı, bir Batı dilinde yazsaydı, herhalde devlet başkanları onunla yan yana fotoğraf çektirmeye can atarlardı...

Tahir Özçelik

Vedat Günyol

Günyol hoca bir kültür işçisiydi. Cezaevinde de gündemini dürüstçe çizmiş, işine koyulmuştu. Ülkede kimi aydınlar en azından onun kadar kendi uzmanlık alanına giren işlere soyunmuş olsaydı ne güzel olurdu; demekten insan kendini alamıyordu.

Oysa bizdeki aydın malzemesi ve ille de ilerici-devrimci olmaya özenenler hep öne fırlamak ve baş olmak sevdasına tutulmuştu. Bu türden benci ve bireyci tutkularıyla ne baş olabilmişler ne de aydın olmanın saygın işlevini yerine getirebilmişlerdi. Aksine dar ve kötürüm bakış açılarıyla ilerici gelişmeleri kösteklemişlerdi.

Bu açıdan da onu daha çok beğeniyor, çalışkanlığına saygı duyuyorduk. 1950 öncesi MEB yayınları arasında yayınlanmış çevirilerini, ayrıca tek başına oluşturduğu ÇAN yayınları arasında çıkan kimi kitaplarını, dergi ve gazetelerdeki yazılarını severek okumuştum.

Onunla da ilk kez cezaevinde karşılaşıyorduk; B Koğuşunda kalıyordu. Ara bahçede su bidonlarını dolduruyordum; o da kahvesini içmiş, fincanını yıkamak için benim su doldurmamı bekliyordu. Hortumu uzattım, fincanını yıkadı. Güler yüzüyle teşekkür etmiş ve bana da bir kahve ikram edebileceğini duyurmuştu. B Koğuşunun aksine bizim A Koğuşunda böylesine lüks sayılabilecek tutkularımız yoktu. Onların bu lükslerine ne karışıyor, ne de imreniyorduk. Sanırım hakkımızdaki ilk bilgileri o da davranışlarımızı izleyerek edinmişti.

Şakacı, ince ruhlu ve geniş kültürlü biriydi. O da ünlü "TKP Davası" sanıkları arasındaydı. Sanırım böyle bir davada sanık olarak yargılanmak onu da kahrediyordu. Hiçbir kuşkuya yer vermeden her namuslu insan rahatlıkla onun böyle bir "kadro" arasında bulunması olayını iradesiyle seçmediğini söyleyebilirdi. Fakat 12 Mart faşizmi artı Misis Selma Eşfort artı

Aydın Engin -ve herkimseler- aktörlerini harmanlayarak böyle bir davanın açılmasını sağlamış bulunuyordu. Günyol hoca için böyle bir davada sanık rolünü biçen savcı ancak ard niyetli ve önyargılı olabilirdi.

Aklı başında bir hukukçu ilkin Günyol hocanın eserlerini bir yol incelemek zahmetine katlanmış olsaydı, onun açık kimliğini zahmetsiz görür ve öğrenebilirdi. Savcıların bu kadarcık kusurları gene de hoştu; ama ya bu TKP adına (!) açılan davanın tezgâhlanmasında baş rollere soyunan aktörlere ne denilmeliydi?

Belki de hocanın hesapsız dürüstlüğünden yüz bulan bu "garip" insanlar onun başını belaya sokmak becerisini göstermiş olabilirdi...

Günyol hoca düşünce planındaki eylemini yıllardır namusluca eğip büğmeden ortaya koymuştu. Fikir ve sanat alanında sayısız kültürel katkılarda bulunmuş, bu işin çilesini çekmiş ve aydın onurunu hakkedip korumuştu. Onu yargılamak yerine ödüllendirmek gerekiyordu. Şüphesiz böylesine saygın bir kültür işçisinin ödüllendirilmesi devrimcilerin yapacağı bir işti; faşist bozuntularının değil...

Onunla da bir süre hapis yatmayı ve en azından bilgi dağarcığımızı tartışarak elden geçirmeyi çok isterdim. Hele lisan konusundaki eksikliğimizi giderme konusunda bizlere iyi bir hoca olacağını düşündükçe yakınırdım ama hocaya bu özlemimizi söyleyemezdim. Ayıp kaçardı. Çünkü o buraya günübirliğine gelmiş gibiydi. Bizim ise uzun yıllar cezaevinde kalacağımız biliniyordu.

Bazı ziyaretlerde birlikte görüş yapardık. Öğrencileri ellerinde dosyalarla gelirdi ve ona lisan konusunda karşılaştıkları problemlerini iletirlerdi. Hoca özel işlerini bir yana kor, gençlerin susuzluğunu giderecek bilgileri sabırla, titizlikle aktarırdı. bu telörgü arkası dersanesindeki öğrenci-öğretmen ilişkisini gördükçe yüreğimin yağı erir, devrimci saflardaki eksikliklerimizin acısını duyardım.

Vedat hoca toplumdaki her olaya ve kişilere öyle bir gözle bakardı ki, onun yazılarında çok raslandığı gibi, değindiği konularda bir bombadan daha etkili olurdu. Benci, bireyci, barbar, bağnaz ve yozluklar içinde çırpınanlar ona ters düşüyordu. Şüphesiz böyleleri de onun işlediği konulara aynı gözle bakamıyordu.

En kirli ve alçak olayları sergilerken bile efendiliğini, yüksek insanlık sevgisini, barış ve kardeşlik duygularını hemen ortaya koyardı. Çok büyük incelik ve kültür isteyen kimi konulara değinirken çok rahat yazdığını, fakat yüreğinin nasıl da incindiğini insan güçlük çekmeden görüyordu. Bizlerin hümanizm konusundaki görüşümüzle hocanın görüşü farklıydı. Hepimiz hocanın Marksist-Leninist olmadığını biliyorduk. Konuşmak dostluk edebilmek için böylesine bir önşart da yoktu. Çoğumuz bu ilkelliklerden arınma sürecini yaşamaktaydık. Ve biliyorduk ki, ülkede yetkin bir DPP oluşturulmuş olsaydı, hoca bu harekete asla düşman olmazdı. Asıl olan bilgi ve bilinçli olmak, dalında uzmanlaşmak ve iyi yürekli, erdemli, yüksek karakterli ADAM olmaktı. Önüne başarabileceği bir işi-gündemi koyabilmekti. İşte Vedat Günyol birçok yeteneğini kimliğinde yoğurmuş bir cezaevi arkadaşımızdı.

Bugün ülkemizde ilerici fikirler fışkırıp gelişiyorsa, bunda onun gibi yürekli ve ilerici aydınların büyük rolünü baş köşelere koymak bir hakbilirliktir; dahası savsaklanamaz bir görevdir.

Vedat Günyol gibi aydınlara binlerce saygı, onları çelmelemeye kalkan ve gerici güçlere malzeme olanlara da yüzlerine gül suyu...

(Sırrı Öztürk)
"12 Mart 1971'den Portreler"

Vedat Günyol'la Bir Akşamüstü

Vedat Günyol'la söyleşmek için yola koyulduğumuz zaman içimizde, karşımızda nasıl bir kişilik bulacağımıza dair bir takım endişeler taşımıyor değildik. Buna Bostancı vapurunu kaçırmak korkusu da eklenince sahil boyundaki yürüyüşümüz hızlandı. Denizi rahatça salınır görünce biz de deniz gibi umarsız olmaya ve bugünü mutlu bir şekilde başlatmaya karar verdik. Vapura bindik ve Bostancı'ya doğru yol aldık bizi Vedat Günyol'a götürecek dostumuzla birlikte.

Deniz bizi büyük bir aceleyle karşı kıyıya bıraktığında uzun çınarlarla çevrilmiş yolda ilerlerken başladı heyecanımız. Çünkü edebiyat ve sanat dünyasında önemli bir birikimi ve yeri olan eleştirmen, denemeci ve çevirmen olan bir kişiyle görüşmeye gidiyorduk. Kitaplarını okuyup ufkumuzu genişlettiğimiz birçok şair ve yazarla ahbaplık kurmuş, onlara bir eleştirmen gözüyle bakmış, duygularını en yalın dille anlatarak denemelerini oluşturmuş bir kişiyle; Vedat Günyol'la söyleşecektik.

Yüzünde sevecen bir gülümseyişle karşıladı bizi kapıda. İçeriye girdiğimizde yazarlara özgü bir başka dünyanın, sıcak bir dünyanın içinde bulduk kendimizi. Tanışma bölümünden sonra acemiliğimizi tavırlarımızla fazlasıyla belli ederek yönelttik ilk sorumuzu. Yaşamak dediğimizde neyi anlıyordu Vedat Günyol, ne zaman yaşadığını hissederdi?

"Zatürre olduğum için hastaneye gitmiştim. Çeşitli ilaçlarla öksürüğümü dindirmeye çalıştılar ve iyileştim. Sonra anladım ki ben öksürdüğüm zaman hissediyordum yaşadığımı. Yaşamak bilinçli bir insanın devinimi, dostları, kısacası bir süreç. Yalnızlığa gelince hiçbir zaman kendimi insanlardan soyutlanmış yani yalnız hissetmedim. Dostlarım vardı kafa ve düşünceleri paylaştığımız."

Bir yazısında gençliğin amacının "mutlu olmak" olduğunu söylüyordu Vedat Günyol. Mutluluk kavramı neydi ona göre bunu söylerken?

"Mutluluk, her insana göre değişir. Hayvanlar için yeme, içme, uyuma. Ama biz insanlar için farklı olmalı. İnsan içindekileri yaşayabildiği sürece mutludur bana göre."

Okul hayatı boyunca tüm yaşadıklarımızı hemen hemen kapsayan eğitimin temeli neydi, neyi hedeflemeliydi onun fikrince?

"Eğitim, insanın düşünüş hali. Özgür olarak, bağımsız olarak düşünüp kendi kendine karar verebilme yetisi. Kültürle de bağlantılı bu. "Kültür, insanın bütün öğrendiklerinin unutulmuş halidir' diyor bir yazar. Bana göre de çok doğru bu. Bilgileri içine sindirebilme, özümseyebilme halidir kültür sahibi olmak."

Vedat Bey, yazmanın hayatındaki anlamını iki cümleyle açıklıyor:

"Yazmak, kendimi dile getirmek. Okuyucuyla diyalog kurmak. Düşünüşün aktif hale getirilmesi ve yazmak bir zorunluluk benim için, bir dönüşüm."

"Herkesin ve her şeyin bir ilki vardır. Sizde nasıl başladı bu serüven? diye seslendik örnek alabilme umuduyla. Önce bir başlangıcı sonra da dahası olmalıydı yazarlık tutkusunun."

"Yazıya çeviriyle başladım. İlk olarak beni ve dostlarımı, eleştiri çevremi tatmin eden yapıtım geldi sonra. bu, Halide Edip'le Yakup Kadri'nin özelliklerinin karşılaştırdığım bir yapıttı. Sonra denemeye döndüm. Denemeyi sevmemin nedeni özgür bir yazı biçimi olması, iddiasının olmaması ve duyumsadıklarımı kısa yoldan anlatması. Tabii bu sırada etkilendiğim yazarlar oldu. Örneğin, Yakup Kadri, Halide Edip, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Sonra Boudelaire, Sartre, Bertrand, Russell."

Bütün bunlar nasıl çıkıyordu ortaya. Hangi zamanlar ve me-

kanlarda oluşuyordu eserleri, seçici miydi ortam konusunda?

"Benim için zaman önemli değil. Ama çalıştığım yer, yazılarımı oluşturmamda etkendir. Çünkü atmosfer çok önemli. Yaşadığım yer ve bu masayla hissedip özümsüyorum olayları, bir yandan da kâğıdıma dökerken."

Bütün bunları söylerken içinde bulunduğumuz odadan sözediyordu. Yaşanası bir şiirin anlamı gibiydi her şey. Dizeler, dizi dizi kitaplardan oluşuyordu görkemli bir alçak gönüllülükle. Etrafımız kitaplarla, eski fotoğraflarla, Bedri Rahmi'nin, Picasso'nun resimleriyle ve uzak ülkelerden unutulmaz anılarla süslüydü. Kimbilir kaç güzel insanı barındıran bu küçük oda, içinde yaşananların şiirselliği ve güzelliğini anlatıyordu sade bir hoşlukla.

Türkiye'de deneme yazımının nasıl bir yöneliş gösterdiğini sorduk sonra.

"Geçmişten beri önemli denemecilerimiz var. Bir Falih Rıfkı, bir Nermi Uygur çok yetenekliler. Bugünün deneme yazımı ise geçmişe göre daha çağdaş, özgür, geleneklere saplanıp kalmamış, dün ile bugün arasında köprüler kurabilen bir yazım anlayışı."

"Dile özen ve saygı yazarlığın, dolayısıyla yurtseverliğin ilk koşuludur. Aslında yurtseverlik dilde başlar, dilde gelişir, dilde bulur doruğunu" diyen Vedat Günyol, yurtseverlik ve dile verilmesi gereken önemi özdeşleştiriyor bir bağlamda. Ondan yurtseverlik kavramını, buna bağlı olarak dilin kendisi için, bir sanatçı olarak önemini açıklamasını istediğimizde:

"Benim yurdum Türkiye değil, Türkçe'dir. Birçok yer gezdim, ama kendi dilimde yaşadım ve yazdım. Fransız kültürü ile yetiştim, hukuk dili okudum. Edebiyata meraklı olduğum için yazmayı tercih ettim. Bazı Fransızca yazılar yazdım; ama Türkçe'den asla kopamadım. Orada yaşamımı sürdürseydim ister istemez atmosfere uyardım. Sanırım kendimi ülke koşullarında o

ülkenin vatandaşı gibi düşünürdüm" diyor.Melisa Gürpınar'ın "Özlemek unutmanın yarısıdır" sözü geldi aklımıza birden. Gerçekten özlemek unutmanın yarısı mıydı?

"Özlemek uzakta kalmış, unutulmuş bir insanı kendinde tekrar yaşamaktır. Güzel bir söz. Sanki "Yarı yarıya unuttum seni gel görüşelim artık" diyorsunuz."

Bu sırada böylesine bir nostaljiyle içiçe olan ortamda Edith Piaf'ın ezgilerini dinledik. Beethoven'ın 9. senfonisi ile coşarken duvarları süsleyen, resimlerde, tablolarda, birçok ünlü ile (Nazım Hikmet'ten, Halikarnas Balıkçısı'ndan, Bedri Rahmi'sine, Yılmaz Güney'ine kadar) çekilmiş fotoğraflarda gezindi gözlerimiz. Birden ayaklanıverdik ve hüzünle, tebessümle, yakın bir sevgiyle andık 1930'ları, 1940'ları duvarlarda. Kitaplar, üst üste yığılmış kitaplar onlardı; yüzlerdi belki de odaya sinmiş, eskiye ait her şeyde andık bir önceyi, daha önceyi. Hatta Greta Garbo'nun güzel gözlerini bile.

Ve ekliyoruz, okumaya, öğrenmeye ve düşünmeye yönelik uğraşılar pek fazla kişinin hayatında yer etmiyor bugün, diye. Hele bugünün gençliğinde sadece küçük bir topluluğun bu yönde eğilim göstermesinin bizi üzdüğünü belli ederek. Peki insan bu fikir kısırdöngüsü içine girmişken ne derece ilerlenebilir toplumca, hep beraber ne kadar yol katedilebilir diye soruyoruz Vedat Günyol'a.

Son tebessümleriyle cevap veriyor:

"Altmış milyon insan var ülkemizde, aydın denilen kişi sayısı bir milyonu geçmez, hiç kimse okumuyor. Biz yakın çevremizle uğraşıp onları yetiştirme çabası içine girmeliyiz. Herkesle ahbap olmak gerekmez; çünkü ben, iyi insanları severim diyorum. Ama durmayı asla düşünmemeli; devam etmeli umutla..."

Bu da Vedat Günyol'casıydı umudun...

Başlarken mutlu başlamaya söz vermiştik içimizde. Şimdiyse mutlulukla bitiriyorduk günü. Belki güzelliklerden pay çıkarırız

kendimize diye seviniyorduk çocukça. Teşekkürler Vedat Günyol, her şey için, sarı tebessümleriniz için...

Mimoza
Çemberlitaş Kız Lisesi
1995 Sayı: 3
Emine Benekçi-Gülçin Tuncel 4-C

İnsanlarımız Işıklanacak Elbet

Halkının derdini etinde kemiğinde duyan, insan sıcaklığıyla yuğrulup, pişerek yetişmiş gerçek aydın, çevresine insan sıcaklığı yayan bir yaşam öğretmenidir bir bakıma. Bilgisi, düşüncesi, kişiliği, yaşamıyla örnek olandır yani. Yaşam öğretmeninin eğitimi. İçinden uyandırır kafayı, yüreği... Yunuslar, Pir Sultanlar, Mevlanalar bu tür öğretmenleri değil miydiler halkın... Bizi "biz" yapan ekinimizin mayasında onların soluğu, sıcaklığı yok mu?

Ben ORMAN IŞIRSA'nın(*) yazarı eleştirmen, denemeci, çevirmen, has insan Vedat Günyol'u bir yaşam öğretmeni olarak tanıdım. Kendisini sağlam bir sanat yapıtı gibi kurup geliştirmiş, her yönüyle tam, tanıdığım üç adamdan biriydi: Orhan Burian, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol... Diyebilirim ki: Doğu, Batı ekinine insan aklının, yüreğinin onurunu katanlar, sürüp gidiyordu onlarda. Orhan Burian'ı çok genç yaşta yitirdiğimizde, değerli bilim adamımız Adnan Adıvar: "onun ölümüyle genç ilim ve genç fazilet, büyük bir kayba uğramıştır" diyordu. Eyüboğlu'nun ölümüyle bu kayıp daha da büyümüştü. Öz kardeşleri gibiydi, can dostlarıydı, çalışma arkadaşlarıydı Vedat Günyol onların. Elbette "genç ilmin ve faziletin temsilcisi" şimdi o...

1944'lerde, akşam alacasında dört gözle beklediğimiz Kırıkkale treninden inen içi dışı aydınlık kişiler arasında, Günyol da vardı. Gencecik, güler yüzlü, tığ gibi biriydi. Eyüboğlular Saffet Korkutlarla, birer kümenin ortasında Enstitüye doğru yürüyordu. Orhan Burianlarla çıkardıkları YÜCEL dergisinde yazılarını okuyorduk. Tercüme bürosunda çalışıyordu. Gönüllü olarak kabullenmişti Yüksek Köy Enstitüsünün Fransızca öğretmenliğini. Cavit Orhan Tütengil'in deyimiyle enstitülerin "Türk toplumunun temelinde bir rönesans havası" estirdikleri yıllardı. O yıllara insancıl coşkusunu, çağdaş özünü anlamını katanlar-

dan biri de, Günyol öğretmenimizdi. Nasıl da, kaynaşıvermişti köy çocuklarıyle. Çağdaş Yayınları arasında çıkan son yapıtı orman Işırsa'da o yılları bir mutluluk gibi anımsar: "Anlatılmaz bir öğrenme susuzluğuyla karşılaştım. Burası bir bilim tapınağıydı sanki.. Lise disiplininin sahte düzeni birden yıkılmış, yerini içten, sıcak bir öğretmen öğrenci, öğretmen - arkadaş, öğretmen - kardeş ilişkisine bırakmıştı." (Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek romanıyle Enstitülere yönelttiği saldırıyı özüyle biçimiyle ele alıp, bir eleştirmen olarak layık olduğu yere kaldırdığını nasıl anımsamam burada...)

Çok sonraları, öbür okullardaki öğrencileriyle de tanıştım. Yeni Ufuklar Dergisi'nin yönetim yeri, tekke gibiydi; öğrencileri, dostlarıyla dolup dolup taşıyordu. Her meslekten kişiler vardı aralarında. Sanat, düşün, insanlık dünyasına onunla açılmışlardı. Ta başta da dediğim gibi, dersliğinde, çevirmenliğinde, yayımcılığında, özel yaşantısında da, çevresine sevgi, insan sıcaklığı yayan, çağdaş bir humanist. Bir yaşam öğretmeniydi o. Burian'la çıkarmaya başladıkları UFUKLAR dergisiyle: "güzel"in, "yeni"nin "doğru"nun yeni ufuklarına açmaya çalışıyordu okurlarını. Eyüboğlu'yla kurdukları ÇAN Yayınlarıyla insanlığın temel yapıtlarını, aydınlık düşüncenin kaynaklarını tanıtma çabasındaydılar Türk okurlarına. Köy Enstitülerinde olduğu gibi, bir düşünce krizmasıydı bu: İnsanca bir yaşamı gerçekleştirecek bilincin, sevginin, hoşgörünün derin işlenmiş topraklarda gövereceğine, boy atacağına inanıyorlardı.

Orman Işırsa'nın yazarı: Eleştirileri, çevirileri, denemeleri, yaşamıyla çevresine insan sıcaklığı yaymayı sürdürüyor bu gün. Kimilerinin adını bile anlamaktan çekindiği yıllarda Sabahattin Ali'yi, Nazım'ı, gerçekçi sanatçıları en iyi değerlendiren oydu. "DİLE GELSELER" de, "ÇALAKALEM"de topladığı eleştiri yazıları, bugün de taptazedir. Ama o "Eleştirmen olabilmek için insanın engin bir kültürü, sanat eğitimi olması gerekir. Oysa,

ben kendimi alaydan yetişenler arasında görmekteyim" diyecek kadar alçak gönüllülüğü elden bırakmaz. "Yargılarını" yargılayacak kadar kendini yenileyen, engin bir kültürü, sanat eğitimi vardır oysa... Bir "Ağacını Silkelemek", bir "Seçici kurullardan çekiliş mektupları" her sanatçıya, her seçici kurul üyesine, her zaman bir şeyler verecektir.

ORMAN IŞIRSA, dördüncü "deneme" kitabı oluyor Vedat Günyol'un. "Yeni Türkiye Ardında"da. "Devlet İnsan mı?" da, "Bu Cennet Bu Cehennem"de olduğu gibi, "ateş yakıcıların" coşkusuyla sürdürüyor işini. Her yaratıcı insan, bir ateş yakıcıdır ona göre "İnsanı köle durumuna düşüren bağlardan kurtarmada, aklın ışığıyla tabiatı yenmede, yeniyi, sonsuz yeniyi aramada" kullanırlar bu güçlerini... 1973 1978 yılları arasında yayımlanmış kırk altı denemeyi içeriyor kitap birarada okunduklarında, pullukla sürülmüşe dönüyor düşüncemiz. Bizde de, bir yürek gibi atmaya başlıyor bir kaygı: "Bir gericilik, bir bilinçsizlik, hainlik, yurt düşmanlığı, insanlık düşmanlığı sarmış sarmalamış dört bir yanımızı.." Elbet, "yüreklerinde insan sıcaklığı" olmayanların yarattığı ortam bu. "Çare?" diye zonklamaya başlıyor beynimiz...

Orman Işırsa adlı deneme, şöyle düşündürüyor çareyi: "orman ışır öğretir kendini diyor şair Nihat Ziyalan. Toplum yaşamına uygularsak bu güzelim dizenin içeriğini, şöyle diyebiliriz insanlar aydınlanır, iyiyi kötüden, namusluyu namussuzdan ayırd edecek düzeye ulaşırlarsa, o zaman, öğretir, kabul ettirir kendini. Kime? Gerek isteyip, seçip seçerek başlarına getirdikleri, gerek istemeden, tepeden inme başlarına geçen, yüzyıllar boyu kendilerini bilinmez, ulaşılmaz bir gücün, Tanrının yeryüzündeki temsilcileri diye yutturan, asmalar kesmelerle yutturmayı başaran kralı, padişahı, derebeyi, ağası paşasıyla bir avuç hinoğlu hine... (Sf: 70)

İşte bu yolda, ormanın ışıması yolunda harcar kafa ve yürek gücünü yaşam öğretmeni Günyol... Yüreğin, kafanın içten aydınlanması, işçinin emekçinin bilinçlenmesiyle olacaktır gerçek kurtuluş. "Lenin Rusya'da sosyalizmi kurmağa çalışırken, elinin altındaki insan malzemesinin ne denli bozuk, zavallı olduğunu biliyordu. Şöyle diyordu Lenin: "Bizler, sosyalizmi kapitalizm yönetiminde yetişmiş, kapitalizmin çarpıtıp ahlakını bozduğu insanlarla gerçekleştireceğiz." (Sf: 182)

Pisliğe batmış, batırılmış bir toplumun aydınlarına düşen görev, pislik temizlemek olacaktır uzun zaman Günyol'a göre.

Aydıran, bilinçlendiren, gerçekleri görmemize yardım eden bir yapıt Orman Işırsa; umutsuzluğa düşürmüyor, direncini biliyor, yüreklendiriyor okuyanı. Bir ağaç gibi tek ve hür/ve bir orman gibi kardeşçe yaşamaya yüreklendiriyor. "Kabalıktan, hoyratlıktan uzak bilgiyle, bilinçle, güvençle dolu, uygarca bir yüreklendirme bu."

Evet, insan sıcaklığı yayılıyor Orman Işırsa'dan. Yaşam öğretmeni Günyol'un kafasına yüreğine sağlık...

(*) V. Günyol 'Çağdaş Yayınları' Orman Işırsa, 35 L.

Cumhuriyet, 22 Kasım 1975
Mehmet Başaran

Hem Bilge Hem Çocuk

Onu yazınla uğraşan herkes tanır. Çizgilerin saygıyla yerleştiği esmer yüzünde eksik olmayan mahçup gülümseyişi, ak saçlarına kadar sinmiş nezaketiyle, hem bir bilgeyi hem de bir çocuğu andırır. Belki de bu çocuksu yan yüzünden, bilgeliğin yüklediği ağır sorumluluk söndürememiş gözlerindeki yaşama sevincini. Yılların yıpratmasına aldırmadan ilk yazısını kaleme aldığı günlerdekine benzer taze bir heyecanla dergilere, gazetelere denemeler yazar. Bostancı'da tren yolunun yakınındaki evinde yazmaktan - okumaktan sıkılınca, en usta aşçıları bile kıskandıracak nefislikte yemekler yapmadığı zamanlar, yanında dostları da yoksa, geçen trenlerin gürültülerinden görünmez kementler yapıp eski bir konakta yaşanmış çocukluk anılarını avlar.

Tahmin ettiğiniz gibi Vedat Günyol'dan, hepimizin öğretmeni olan o güleç yüzlü yazın adamından söz ediyorum. Bugüne kadar Fransızca, İngilizce ve İtalyanca'dan 50'ye yakın kitabın çevirisini gerçekleştiren, 1966 yılından bu yana 18 deneme ve eleştiri kitabı yazan Vedat Günyol'un yeni yapıtı "Dünden Bugüne" Cem Yayınevi tarafından basılıyor.

Kitapta, Vedat Günyol'un düşün ve sanat dünyamızla ilgili yazılarıyla, onun yaşamı, kişiliği ve yapıtları üzerine Rauf Mutluay'dan Cemal Süreya'ya, Afşar Timuçin'den Zeynep Oral'a değişik görüşler dile getiriliyor.

Vedat Günyol 1911 yılında Mart ayının ilk günlerinde, Fatih'te Çırçır Mahallesi'nde dedesi Adliye Müsteşarı Ahmet Şükrü Efendi'nin üç katlı konağında dünyaya gelir. Baba tarafından Arnavut, anne tarafından Kürt'tür; yani o günkü Osmanlı kültür mozayiğinin bir yansımasıdır bu gürbüz, esmer çocuk.

İlkokula babasının kaymakamlık görevi gereği bulunduğu Lice'de başlar. Sonra İstanbul'a dönerler bir süre Erenköy'de bir

ilkokula devam eder, babasının Kartal'a kaymakam atanmasıyla da bir yıl kadar da orada okur. Bu sıra Kurtuluş Savaşı başlamıştır. Babası İstanbul hükümetine rest çekip Mustafa Kemal'e duyduğu yakınlık nedeniyle Kartal Kaymakamlığı'ndan istifa edip, çoluk çocuğunu yeniden Diyarbakır'a götürür. Vedat Diyarbakır'da lisenin ilkokul son bölümüne kayıt olur. Okulda Cahit Sıtkı'yla tanışır. Bu, yıllar sürecek bir dostluğun başlangıcıdır. Ama Günyol'lar kısa bir süre sonra büyük babanın ölümü üzerine yeniden İstanbul'a dönerler.

Vedat Günyol'un ilk ve orta öğrenim dönemi ülkenin bir yanından öbür yanına savrularak geçer. Acılarla dolu bu savaş dönemi, küçük bir çocuk olarak Vedat Günyol'un belleğinde insanın acımasızlığına ve iyiliğine ilişkin çarpıcı sahneler bırakır. Savaşın getirdiği yıkımlarla; ölüm, yoksulluk, kölelikle ilk o günlerde tanışır. Yıllar sonra olgunluk döneminde benimseyeceği hümanist düşüncenin ilk tohumları o günlerde düşer yüreğine.

İstanbul'da Vedat Günyol'u abisiyle birlikte Fatih'te Gelenbevi Ortaokulu'na yazdırırlar. Bu sırada Vedat Günyol'un kitaplarla ilişkisi çoktan başlamıştır. Aydın bir insan olan babasının da yönlendirmesiyle dinmek bilmez bir okuma tutkusu başlamıştır onda. Jules Verne, A. Daudet, Maupassant'ı, bizden de Tevfik Fikret, Namık Kemal, Ziya Paşa'yı okur. Orta okul boyunca ve daha sonra St. Benoit lisesindeki yedi yıl boyunca kitaplar düşmez elinden. O yıllarda okuduğu Goethe'nin ünlü "Genç Werter'in Acıları" adlı romanı onu halsiz düşürüp, hasta edecek kadar etkiler,

Aynı yıllarda Vedat Günyol İngilizce'ye merak sarar. Bu merakın kaynağı ise sinema ve oyunculuğa duyduğu aşırı tutkudur. Fransızca öğrenim gördüğü okulda ikinci dil olarak İngilizce okutulmaktadır ama bu yeterli gelmez genç Günyol'a. Özel öğretmen tutturur, kendi başına çalışır ne yapar eder öğrenir

İngilizce'yi. Öğrendiği İngilizce'yle de o dönemin ünlü Hollywood oyuncularına mektuplar yazar, onlardan imzalı resimler ister. Ülke içinde de Muhsin Ertuğrul'a mektupla başvurur, kendisini tiyatroya almasını rica eder. Ama Muhsin Ertuğrul bu genç tiyatro heveslisinin mektubuna karşılık vermez. Daha sonra özellikle St. Benoit'da müdür olarak görev yapan ve bir ara ahlak derslerine giren Mösyö Jules Levèque ile felsefe öğretmeni Mösyö Descufi'nin düşünsel yönlendirmesiyle oyuncu olmaktan vazgeçer, doktor olmayı düşünür. Ama kardeşlerinin ve daha sonra eşi olacak kız arkadaşının ısrarlarıyla hukuk fakültesine girer.

Okulu bitirir ve iki yıl Paris'te hukuk doktorası çalışmalarına başlar. İstanbul'a döndükten sonra hukuk fakültesinde iki yıl asistanlık yapar.

Bu arada evlenir ve bir yıl sonra eşinden ayrılır.

"Dünya görüşlerimiz, yaşamdaki tavrımız, tutumumuz, kişiliklerimiz farklıydı... ancak bir çatı altında yaşayınca anlaşılıyor kimi şeyler... Ayrıca bana özgürlüğünü bağışladığı için ona minnettarım. Çok soylu bir kadındı," diye söz eder o günlerden.

Hukuk fakültesi yıllarında **Yücel** dergisiyle ilişki kurar. Dergide Fransızca çeviriler yapar, Fransız romanları üzerine yazılar yazar. Daha o ilk yazılarında bile düşüncenin ağırlığı hissedilir. Eteği bilgilerle dolu cömert bir dervişi andırır Vedat Günyol. Derdi günü eteğindeki bilgileri etrafa saçalamaktır; isteyen iyilik, isteyen güzellik ve isteyen doğruluk bulsun diye.

O döneme ait bir anısını Rauf Mutluay şöyle anlatıyor:

"Ben Vedat Günyol'u işte o Yücel günlerinden tanıyorum: Tabii yalnız yazılarıyla ve sadece bir okur belleğiyle. Hiç unutmam Jean Gionodan yaptığı bir roman özetini; Sabri Esat Siyavuşgil'in "Tepe" çevirisinden başka bir eser bulamadığım, Giono üzerinde çalıştığım, onu sevmeyi paylaşacak bir değişik arkadaş aradığım günlerde Yücel'de "Dünya Şarkısı"nın Vedat Günyol imzasıyla, kı-

sa güzel, tanımını. G.H. Duhamel "Yaralılar"da, tutsak olduğu dünyaya küskün, kimseyle konuşmaz, düşman ve kindar yalnız ve suskun bir Alman askerini anlatır. Görevini yapmak isteyen doktorla, iyileşmek bile istemeyen yaralının, bu iki cephe düşmanının dokuzuncu senfoniyi dinlerken sözsüz anlaşıp dost olduklarını. Ingemar Bergman'da "Sessizlik" de, o sırlı ve boş otelin dil anlamaz garsonuyla yolcunun Bach dinlerken ortaklaşa bir dünyanın insanı olduklarının farkına varmışlığını göstermişti. Onun gibi bir şey. Aynı romancıyı okumak ve sevmiş olmak düşüncesiyle uzaktan uzağa Vedat Günyol adına o zamandan yakınlaşmıştım.

Vedat Günyol, Paris'te hukuk doktorası yaptığı günlerde Halide Edip ve Adnan Adıvar'la tanışır. Türk öğrencilerinin çoğu, onları Atatürk düşmanı sayıp yanlarına gitmeyi reddederken Vedat Günyol, bu iki önemli aydınımızla karşılaşıp konuşmakta ikircime düşmez. Halide Edip ile Adnan Adıvar, bu yetenekli gençle tanışmaktan çok memnun olur, ona dostluklarını verirler. Paris günlerinde sık sık evlerine girer çıkar, çevreleriyle tanışır. Ufku genişler.

Bu dostluk, yıllar sonra Halide Edip ve Adnan Adıvar'ın ülkeye dönüşüyle tazelenir. İslam Ansiklopedi'sine Vedat Günyol'u da alırlar. O günlerden mutlulukla söz eder Vedat Günyol: "İslam Ansiklopedisi'nde 13 yıl çalıştım. 12 yıl Dr. Adnan Adıvar'ın bilim tapınağı havasına soktuğu bir çalışma tutkusu içinde.

Bir yandan da Günyol'un **yücel** dergisindeki yazı çalışmaları sürmektedir. Sonradan çok yakın arkadaş olacakları Orhan Burian'la da **Yücel** dergisinde tanışır. "*...İlk kez karşı karşıya geldiğimizde yirmi dört yaşında olmalıydı, ben de yirmi yedi. Ben, yaşça onun ağabeyiydim, o da başça benim ağabeyim,*" dediği Orhan Burian'la Yücel dergisine yeni bir renk, yeni bir soluk katarlar. Derginin düşünce yönetiminde ağırlıklarını duyurarak, düşünce ve sanat yaşamımızı basma kalıp yöntemlerden kurta-

rıp özgür bir bakış açısını savunurlar. Bu bakış açısının ekseninde hümanizma vardır.

Benimsedikleri yöntem dinin ve doğmaların oluşturduğu engelleri yıkarak öze, köke, insana ulaşmayı amaçlamaktadır. Her modernist düşünce gibi aklın egemenliğine öncelik veren bir dünya görüşü taşımalarına rağmen insanı insan yapan öteki ögeleri; duygu ve güdülerimizi yok saymazlar. Düşünce sistemlerini oluştururken yalnızca antik Yunan aydınlanmacısı filozofların görüşlerinden etkilenmekle kalmaz, aynı zamanda Voltaire, Rousseau, Didert, Saint-Just gibi Batı düşünürlerine yaslanırken, bir yandan da hümanizmanın kendi kültürümüzdeki kaynaklarını araştırırlar. Konuyla ilgili bir söyleşisinde şunları aktarır Günyol:

"Bizim halk edebiyatımızda Hümanizma, insan sıcaklığı, insan severlik olarak zaten vardı. Özellikle Yunus Emre'de, Pir Sultan'da, Dadaloğlu'nda. Pir Sultan'ın dile getirdiği (Çok keramet var insanda) nefis bir Hümanizma örneğidir. Gelin Yunus'un şu dizelerini birlikte okuyalım:

Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu alem birdir bize.

Bundan daha güzel bir insancılık örneği bulabilir misiniz?"

Vedat Günyol'un yazarlık serüveninde dergilerin özel bir yeri vardır. **"Yücel"**deki çalışmalarından söz ettik. 1941 yılında başka bir dergiyi, Cemal Nadir'le birlikte **"Arkadaş"**ı çıkartır. Dergi toplam 17 sayı devam eder sonra çeşitli nedenlerle yayınına arar verir.

Aynı yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda çalışmaya da başlamıştır. Bu büroda Sabahattin Eyuboğlu'yla birliktedir. Eyuboğlu bir gün onu Hakkı Tonguç'la tanıştırır. Tonguç, Günyol'a Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Fransızca öğretmenliği önerir. İkircimsiz kabul eder. Çünkü köy çocukla-

rına Fransızca öğretmen aydınlanma uğraşının önemli bir parçasıdır. Tercüme Bürosu'ndaki işini de bırakmaz. Hem çeviri yapar hem de öğretmenlik. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'ndeki ilk dersini şöyle anlatıyor:

"Yirmi-yirmi beş kişilik bir sınıftayım, öğretmen bekleyen, öğrenme özlemi içinde gencecik, kızlı erkekli insanların arasında. Öğrenciler o kaba saba giysileri içinde, rahatın rahatı bir durumda karşıladılar beni. Önce bir çarpıldım. Liseden kalma bir alışkanlıkla, het hüt deyip, derlenip toparlanın demek geldi içimden. Ama, bir dakika sonra, derse başlayıp da tahtada yazılar yazıp açıklamalar yapınca, sınıf birden tapınak havasına girmişçesine, dikkat kesildi. O an, bir öğretmen olmanın bilincine vardım. Bu bilinç beni, yirmi yedi yıllık lise öğretmenliğimde de bırakmadı."

Köy Enstitüleri kapatılınca Günyol yarıda kalan doktorasını tamamlamak üzere yeniden Fransa'ya gider. İki yıl orada kalıp tezini verir. Ama kazandığı akademik unvanı hiçbir zaman kullanmaz.

Günyol'un ilk yazısı 1940'da "Dile Gelseler" başlığı altında yayınlanmıştır, ilk kitabı ise bu yazının yayınlanmasından tam yirmi altı yıl sonra 1966'da yine "Dile Gelseler" adıyla basılmıştır. Neden bu kadar geç bir kitap? Belki yazılarını dergilerde yayınlayabiliyor olması, belki de zamanının büyük bölümünü gerekli yabancı yapıtların çevirisine harcadığından. İkinci seçenek daha akla yakın olsa bile Günyol'un yaşamında dergilerin önemi büyük.

"Dergicilik yaşamımda, pek zorluk çekmedim. Her zaman yanımda dostlar oldu. Bu dostların çoğu da, öğrencilerimdi. Yaptığım iş, gönül işi olduğu için, çevremi daima gönüllüler sardı. Bana yazı getiren, işe henüz başlamış gençlerle birlikte, daima bir dost çemberi oluşurdu. Yazıların puntolanmasından düzeltilmesine, derginin çıkartılmasına kadar, genç dostların büyük yardımlarını görürdüm.

Yücel dergisinin kapanmasından sonra Orhan Burian'la birlikte 1952 yılında **"Ufuklar"**ı çıkarırlar. Ne yazık ki bu güzel serüven Orhan Burian'ın erken ölümüyle yarıda kalır. Ama Günyol tek başına sorumluluğu üstelenir ve **"Ufuklar", "Yeni Ufuklar"** olarak soluk almaya başlar. Dergi DP iktidarının kültür düşmanlığı yaptığı günlerde inatla varlığını sürdürür, yazının, evrensel kültürün ve çağdaş düşüncenin temsilciliğini yapar. Bu arada **"Yeni Ufuklar"**a bir kardeş gelir ve **Çan Yayınları** açılır. Vedat Günyol'la Sabahattin Eyuboğlu, **Çan Yayınları** için kolları sıvarlar; Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda başlayan dostluk **Çan Yayınevi**'nin kuruluşuyla yeni bir aşamaya ulaşmıştır. **Çan Yayınları** Thomas More'un Utopia'sı, Campanella'nın Güneş Ülkesi, Einstein'nın Dünyamıza Bakışı, Samuel Bekett'in Godot'yu Beklerken'i gibi bir dizi önemli yapıtı kusursuza yakın çevirilerle okurlara ulaştırır. Yazın dünyamıza, beslenecek yeni kaynaklar sunar. Devletimiz bu hizmeti karşılıksız bırakır mı? 1971'da büyük ödül gelir: Vedat Günyol, Babeuf'ten Sabahattin Eyuboğlu'yla birlikte çevirdikleri "Devrim Yazıları" adlı kitap nedeniyle gizli örgüt kurma suçundan bir grup aydınla birlikte tutuklanır. İki kez yargılanır ve aklanır.

Günyol'un tutukevindeki günlerini İlhan Selçuk şöyle anlatır:

"Güneş doğdu doğacak, kimse uyanmadan kalkayım, işimi göreyim, elimi yüzümü yıkayayım, avluya çıkıp bir soluk alayım derken, kapıyı açınca Günyol'u gördüm.

İsa'dan önce iki bin yılına doğru Ege'nin Anadolu yakasında yaşamış bir bilge... Geniş alnı, ak saçlarıyla sessiz durgun, dengeli. Geceden kalmış mangalın soğumuş külleri altında sıcaklığını koruyan iki köz gibi iki gözü...

Sağ elinde süpürge
Sol elinde faraş...
Günyol nöbetçi...

Ortalığı süpürüyor, geceden kalma sigara tablalarını temizliyor, ortalığa çekidüzen veriyor, koğuştakiler uyanmadan görevini bitirecek."

Vedat Günyol, dışarıda olduğu gibi içerde de barbarlığa ödün vermez, ilkellikle uzlaşmaz. Aydın olmanın sorumluluğunu tutukevinde de onurla taşır. Bu tutumu da büyük değer taşımakla birlikte onu yazın tarihimizin önemli kilometre taşlarından biri yapan, üzerinde yeni düşüncelerin yetişebileceği bir kültürel zeminin hazırlanmasına yaptığı katkıdır.

Vedat Günyol ülkemizde de bir rönesansın yaşanmasını istiyordu. Aynı doğrultuda düşünen Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat ve Cevat Şakir'le birlikte ülkemize özgü bir aydınlanma ve hümanizma projesi oluşturmaya çalışırlar. Vedat Günyol'un yazın uğraşı bu düşüncenin gerçekleşmesine adanmıştır. Aydınlanma ve hümanizma düşüncesi anlaşılmadan Vedat Günyol'u anlamak olanaksızdır. Yazılarında dil ve düşünce aynı amaca hizmet eder: Olgulara, olaylara, düşüncelere bilimsel kuşkuculukla bakmak, soru sormak, eleştirmek amaç hiçbir zaman hoşgörüyü yitirmemek. Popülizme düşmeden halkı eğitmeye çalışmak, elitizme düşmeden yüksek kültürü özümsemek. Bu yüzden yalın, anlaşılması kolay sözcüklerle yazar Vedat Günyol. Sözcüklerini özenle seçer.

Denemeleri içten bir konuşmaya benzer. Somut yaşamdan düşünceye, düşünceden yaşanmış olana bir mekik gibi gider gelir kalemi. Kuşkuculukla hoşgörü aynı değer katında yer alır. Dine, doğmatik düşüncelere karşı aklı öne çıkarır. Ama aklın insanı boğmasına, yaşamın yalnızca gelişmeye indirgenmesine de karşı çıkar. Teknoloji yaşadığımız yeryüzünü cehenneme çevirirse, bu gelişmişlik neye yarar ki? Güzel insan yalnızca akıllı olan insan değildir. Aklıyla, duygularını, güdülerini barıştırmış insandır.

Vedat Günyol kendi yaşamında da benimsediği felsefeye

bağlı kalmıştır. Yaşamı uzun bir yolculuk sayarsak, insanların iki tür yolculuk yaptığına tanık oluruz. İlk gruptakiler için bu yolculuk tamamlanması zorunlu olan aşamalara ulaşmaktan başka bir şey değildir. Okulu bitirebilecek miyim? İşe girebilecek miyim? Ne zaman evleneceğim? Ya da kitabım ne zaman çıkacak? Başarılı olacak mı? gibi sorularla zaman zaman insanlık dışı bir koşturmacaya dönüşen bu süreç, yolculuğun tadının çıkarılmasını engeller. Yol boyunca yaşanabilecek olağanüstü güzellikler gözden kaçar.

İkinci grup yolcular ise zorunlu aşamaları mutlaklaştırmazlar. Yaşamda geçilmesi gereken uğrakları yadsımadan yolculuğun tadını çıkarırlar. Amacın kendisi kadar araç ve yaşanan süreçteki insan ilişkileri de önemlidir. Dostların yitirilmesine yol açan bir kazanımın güzelliğine gölge düşmez mi? Saygınlığı yitirilmiş konumlara gelmek başarı sayılır mı?

Vedat Günyol'un yaşamına baktığımızda onun ikinci grup yolcular arasında olduğunu görürüz. Kendi seçtiği alanda başarıyla ilerlerken, güzellikleri, tadları yaşamayı, çevresindekilere yaşatmayı bilmiş her zaman alçakgönüllü, içten ve paylaşıcı olmuştur. Hâlâ kiralık bir evde oturan Vedat Günyol'un gerçekte zengin bir yaşama sahip olmasının altında yatan da sanırız bu kişilik özellikleridir.

1972 yılında İstanbul Atatürk Erkek Lisesi'nden emekli olan Vedat Günyol'un yazıları halen Varlık dergisinde ve Cumhuriyet gazetesinde sürmektedir. Yapıtları ise Cem Yayınevi'nce basılmaktadır.

Vedat Hocamızın bu uzun yaşam yolculuğunun yeni kitaplarla daha da güzelleşerek sürmesini dilerken, kitap okurlarına bu çağdaş dervişin yapıtlarıyla tanışmalarını öneririm.

Ahmet Ümit

Batılı Bir Derviş

Eleştirmen, çevirmen, dergi yönetmeni **Vedat Günyol...** Öğrencileri ile bitmeyen bir dostluğun keyfini süren Vedat Günyol. Bir kuşağın, temel eserlerle bağlantısını kuran, hümanist adam. Sohbetimiz bir keyifli ki, sormayın...

İlk yazı yazmaya başladığınızda sizi etkileyen yazarlar kimlerdir?

- **Hüseyin Rahmi** başta olmak üzere **Ahmet Rasim, Halide Edip, Yakup Kadri, Halit Ziya** beni en çok etkileyen yazarlardır. Üslup konusunda en çok etkilendiğim isim, **Ahmet Rasim**'di. Yabancı yazarlar arasında ise **Zola**'dan başlayarak **Maupassant, Daudet** beni en çok etkileyen yazarlar.

Geçmiş yıllara oranla, gerek yazı yazma özgürlüğü, gerekse okurun niteliği açısından olumlu bir gelişme söz konusu mu?

- Bu konuda, olumlu bir gelişmeden söz edilebilir. Ama eskiden az sayıda yapıt olduğu için, okurlar yapıtların üzerine eğiliyorlardı. Şimdi ise okur dağılıyor. Gerek TV, gerek yapıtların çokluğu, okurun dağılmasına neden oluyor. Eskiden insanlar, bir yapıtın arkasından koşardı, şimdi ise yapıt, insanların ayağına geliyor, oysa insanlar nazlanıyor.

TV'nin, videonun ya da kitap okumaya özendirmenin bunda etkisi var mı? Eğiterek, özendirerek okurun sayısını ve dengesini artırmak mümkün mü?

-Eskiden okullarda kitap sergileri açılırdı ya da herkes birbirine kitap armağan ederdi. Ve herkes, o kitabı okumak için çırpınırdı. Bu, insanları okumaya heveslendirme yolunda bir propaganda olurdu. İnsanlar, birbirlerinden geri kalmamak için okurlardı. O zaman, **'başkası okudu, ben niye okumayayım'** düşüncesi vardı. **Köy enstitüleri** zamanında, Milli Eğitim Ba-

kanlığı'nın çıkardığı kitaplar vardı. Bunlara **"Ak Kitap"** denirdi. Bu kitaplar fazla okunmaktan parçalanırdı. Yani insanlar, okumaya böylesine düşkündüler.

Köy enstitüleri dediniz... Köy romanlarının Türk edebiyatındaki yeri nedir?

-Köy romanları. **Köy Enstitüleri** mezunlarının ortaya çıkardığı gerçekçi akımdan önce, köylere gitmeden de yazılabiliyordu. Ama, bunların fazla bir etkisi olmadı okuyucu üzerinde. Daha sonra, köyden yetişen yazarlar köy romanları yazmaya başladılar. **Fakir Baykurt, Talip Apaydın** gibi yazarlar bunlara örnektir.

Köy romanları bugün eski heyecanıyla okunabilir mi, yoksa sadece, edebiyat tarihinin bir parçası olarak mı değerlendirilebilir?

-Bu romanlar, o günkü heyecanla okunmaz, bu mümkün değil. Bunlar artık, edebiyat tarihine mal olmuş eserlerdir. Ama bakın, **Yaşar Kemal** de köy romanları yazıyor; ama, bugün de aynı heyecanla okunuyor.

Köy Enstitüleri devam etseydi, yeni kuşak köyle kent arasında bir bağlantı kurabilecek miydi?

Böyle bir durumda, köy köylükten çıkacak, biraz kentleşecekti. Bence böyle bir durumda, köy kent ayırımı kalkacaktı ortadan. Ama, bunun olumlu bir yanı da olabilirdi: Okuryazar yüzdesinin çok yüksek olması gibi... Şimdi artık konu, kent yaşamı ve birey. Son yıllarda genç romancılar çıktı ortaya. Bunlar, köy romanının tam tersi, kent romanı yazıyorlar. Kent insanını, bireyi romanlarına konu ediyorlar.

Köy romanları ilk çıktığında, şimdiki gibi derinlemesine inceleme ve eleştiri söz konusu muydu?

-O zamanlar, derinlemesine eleştiri söz konusu değildi.

"Bölmeli Kafalar" adlı bir yazınızı hatırlıyorum. Size gö-

re aydın, tutarlı bir kimlik taşımalı. Bölmeli, yani değişik konularda değişik beğeni ve tavırları olmamalı demek istiyorsunuz. Doğu-batı kültürleri çarpışmasındaki bir ülkede, bu mümkün mü? Nasıl gerçekleştirilebilir?

-Bölmeli Kafalar adlı yazımı anımsamanıza sevindim. Bu yazı, yayınlandığı günlerde epeyce tartışmalara yol açtı. Önce **Ataç,** beni düşünce özgürlüğüne cephe alan, tek yanlı düşünce yanlısı olarak kınadı. Bu, bir çeşit bağnazlık suçlamasıydı. Tartışma, bir ara **Adnan Benk** ile **Ataç** arasında kızıştı. **Ataç** beni yanlış anlamıştı, ya da bile bile yanlış anlamış gibi görünmüştü.

Ben bu yazımda, **Türk** aydınının, özel bir durumunu yansıtmak istemiştim. Bence, o günlerin **Türk** aydını, kurtuluşu **batı** kültüründe arayan biriydi. Halbuki ben, aydınımızın, **doğunun** tarihe mal olmuş değerlerini bir yana atamayıp iki kültür arasında bocalamasını dile getirmek istemiştim. Birbiriyle bağdaşmaz düşüncelere kafasında yer verenler, verebilenler için kullanmıştım bu sözü. **Tanzimat**'la birlikte, **Avrupa** uygarlığına, gönlümüzü değil, yalnız kafamızı açıp bir yandan akla, bilime değer verirken, bir yandan da kör inançlardan kopamayan, laikliğe çelme takıp İslamcılığa, giderek şeriatçılığa yeşil ışık yakan, sözüm ona aydınlara takmak istemiştim kancayı.

Şöyle demiştim, o yazımın bir yerinde: **"Bir insanın kafasında, birbirine karşıt düşüncelerin barınabilmesi, o insanın kendi kendisiyle birlik olmadığını gösterir."**

Doğu-batı kültürleri çatışmasındaki bir ülkede, yani Türkiye'de, bölmesiz kafalı olmak olanaklı mı diye soruyorsunuz. Olanaklı, diyemeyeceğim. **Doğu** kültüründen kopamıyoruz. **Batı** kültürüne de tümden sarılmamız söz konusu değil. İki kültür arasında sallanıp duruyoruz. Belki zamanla, bir eklektik kafa düzeyine ulaşır da, dünyaya güzel bir örnek veririz.

Eleştirmen Vedat Günyol, kişiler kadar edebiyat sorunlarını da işleyen biri. Eleştirmenin, kitapların okura ulaşma-

sında ne oranda etkisi var? Gerçekten, kitapla okur arasında bir köprü niteliği taşıyor mu?

-Eleştirmen kendini okurlara kabul ettirmişse, yapıtlara çekebilir onları kolaylıkla. Bir zamanlar **Ataç,** bu konuda etkin bir rol oynamaktaydı. Son zamanlarda da, **Fethi Naci** bu işlevi yerine getiriyordu. Sinema alanında **Attila Dorsay,** bilinçli ve yetkin yorumlarıyla sinemaseverlere seslenerek etkili oluyor. Yapıtla okur ve seyirci arasında bir köprü görevi, yerli yerini buluyor.

Dünya düşünce ve edebiyatının önemli ürünlerini dilimize çevirdiniz. Çevirinin, bizim düşünce ve edebiyat yaşamımızdaki yeri ne? Özellikle hangi tür çevirilerin, bizdeki bir gereksinimi karşıladığı düşüncesindesiniz?

-Çevirinin bizim düşünce ve edebiyat yaşamında yeri çok ağırlıklıdır. Özellikle, **Hasan Âli Yücel** dönemindeki klasik yapıtlar çevirisi, dönemin tüm sanatçılarını etkilemiştir. **Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Mehmet Başaran,** bu çevirilerin etkisinde yetişmiş sanatçılardır.

"Yücel" ve "Yeni Ufuklar" dergilerini yönettiniz. Birçok önemli ad bu dergide yazdı. Dergiler, bir okur kitlesinin oluşmasını sağlıyor mu? Dergi ve kitap okuru arasında bir ayrım var mı?

- **Sabahattin Eyüboğlu** ile baş başa, kafa kafaya yaptığımız çeviriler, özellikle, çağımıza imzalarını atmış denemecileri kapsıyordu. Bunlar, **A.Camus, Sartre, B.Russel, Einstein** gibi üstün insanların yapıtlarıydı. Çeviri, bir dilden bir dile açılan penceredir. Çeviri, ayrı dil konuşan insanları kendi dilinde bulmasını sağlar. Çeviri bir köprüdür, iki ayrı kültür arasında. Bizde özellikle, deneme türünde yapıtların etkisi büyük olmuştur.

"Yücel" dergisi'ni, son zamanlarda **Orhan Burian**'la birlikte yönettik. Ama **"Yeni Ufuklar",** bir yıl **Orhan Burian**'ın yönetimindeydi. Onun ölümünden sonra, dergiyi ben yönettim tek

başıma. Dergilerin bir okur kitlesini oluşturduğunun en canlı kanıtı şu: **"Yücel"** dergisi'nin kapanması üzerine, **Orhan Burian**'la, önce **"Ufuklar"**, onun ölümünden sonra da **"Yeni Ufuklar"**ın yirmi dört buçuk yıl sürmesinde, **"Yücel"** abonelerinin bağlılıklarının büyük payı vardı.

Usta bir çevirmensiniz. İyi bir çevirinin nitelikleri...

-İyi bir çeviri için ilk koşul, yabancı dil kadar, ana dilinin de başından sonuna dek özümsenmiş, benimsenmiş olması gerek. Yabancı bir dilde söylenen sözün **Türkçe**'de nasıl dile getirileceğidir söz konusu olan. **Sabahattin Eyüboğlu, La Fontaine**'in masallarını çevirirken, onları **Türkçe** olarak nasıl dile getirilebilir diye bir kaygı içindeydi. Bu kaygı, **La Fontaine**'i **Türkçe**'ye Türkçe olarak aktardı.

Eski Tercüme Bürosu'nun çalışmaları Türkiye'de bir aydın kuşağı yetiştirmiş midir? Ondan sonraki zikzaklar, sizce neden ve devlet yayınları konusundaki saptamalarınız.

-Eski, **Tercüme Bürosu,** Türkiye'de bir aydın ve sanatçı kuşağı yetiştirdi. Bunda kuşkunuz olmasın. Dünyanın her uygar ülkesinde çeviri, bir gençlik aşısı olmuştur. Etkileme etkilenme olmadan hiçbir dünya yazını gelişemez derken abartıya kaçmıyorum. **Fransız** yazınını tanımayan bir **İngiliz** yazını olabilir miydi? Hayır. Bir etkileme, etkileşmedir dünya yazınına can ve kan veren.

Deneme, eleştiri ve edebiyat tarihi arasındaki ayrımlar ve benzerlikler...

-Edebiyat ve sanat tarihi, eleştiri için, bulunmaz bir kaynaktır. Edebiyat tarihinden habersiz bir eleştiri düşünülemez. Siz ne dersiniz?

Doğan Hızlan
16 Haziran Cuma

Vedat Günyol 80 Yaşında

Değerli deneme ve eleştiri ustası Vedat Günyol, 6 Mart günü 79. yaşını tamamlayıp 80'ine girdi. Aslında, Vedat Günyol'un doğum yılı biraz tartışmalı; Behçet Necatigil'in "Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü" ile Şükran Kurdakul'un "Şairler ve Yazarlar Sözlüğü"nde, ünlü denemecinin "1912" yılında doğduğu yazılı. "Meydan Larousse" ile 15 Şubat 1990 tarihinde ilk sayısı yayımlanan aylık "Anadolu Ekini" dergisinde ise, Günyol'un "1911" de doğduğu kaydedilmiş (Öner Yağcı'nın, "80. Yaşma Girerken Vedat Günyol Hocaya Saygı" başlıklı, Günyol'la yaptığı söyleşinin sol yanında yer alan yazarın özyaşamöyküsü notlarında). Günyol'un, "80. yaşma girmesi nedeniyle" kendisiyle söyleşi yapılmasına "karşı çıkmadığına" göre, demek ki, yazara göre de, doğum yılı 1911.

Vedat Günyol, 1934'de Saint Benoit Lisesi'ni, 1937'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra, Paris'te iki yıl hukuk doktorası yaptı. Türkiye'ye döndükten sonra Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliğine başladı. Askerliğini yaptıktan sonra, 1942-1948 yılları arasında M.E.B. Tercüme Bürosu'nda çalıştı. Gazi Lisesi'nde öğretmenlik ve İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Okulu'nda Fransızca okutmanlığı yaptı. 1963'de İstanbul Erkek Lisesi'nde sürdürdüğü öğretmenliğini 1972'de noktalayıp emekliliğe ayrıldı.

İlk yazıları Yücel dergisinde yayımlanan (1938) Vedat Günyol, 1952'de Orhan Burian'la birlikte kurdukları Ufuklar (1953'ten sonra Yeni Ufuklar) dergisini, Burian'ın ölümünden sonra da, 1976'ya kadar çıkarmayı sürdürdü. Bu dergide Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) ile birlikte "Türk Hümanizmi"nin oluşturulması çabalarına katıldı, 1959'da kurduğu Çan Yayınları'yla, kla-

sik değerde birçok yabancı kitabı Türkçe'ye kazandırdı.

1989 yılında, Hürriyet gazetesinin "Sedat Simavi Ödülü"ne layık görüldü.

Ömrünü, Türk kültür yaşamının zenginleşmesine, "hümanist" dünya görüşünün, evrensel insan sevgisinin, bu kültür hamurunun özünü oluşturmasına adayan Vedat Günyol, "Dile Gelseler", "Yeni Türkiye Ardında", "Devlet İnsan mı", "Bu Cennet Bu Cehennem", "Çalakalem", "Prens Lütfullah dosyası" (Cavit Orhan Tütengil'le), "Orman Işırsa", "Daldan Dala", "Güleryüzlü Ciddilik", "Gölgeden Işığa", "yaşarken 1." gibi kitapların yazarı; birtakım kültür ve sanat dergilerinin sahibi ya da sahiplerinden biri; yayınevi sahibi; Balzac'tan, Exupery'den, Kafka'dan, Rousseau'dan, Camus'den, Diderot'dan, Lefevbr'den kitapların çevirmeni; Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte Camus, Sartre, Russel, Müller, More, Gramsci, Valery, Rabelais, Babeuf ve daha Batı dünyasının nice ünlü kültür adamından yaptığı çevirilerin yorulmaz emekçisi olarak... bir insanın, bir ülke kültürüne yapabileceği katkının kat kat fazlasını yapmış bir düşünce emekçisi.

Daha nice yıllar, sağlık içinde, kültürel katkılarını sürdürmesini diliyoruz.

"Edebiyatımızın Cumhurbaşkanı" Vedat Günyol

Edebiyatınızın Cumhurbaşkanı." Cemal Süreya'nın bu sözlerle tanımladığı Vedat Günyol, 1911'de doğmuş. Kurtuluş Savaşından başlayarak bütün bir Cumhuriyet dönemini adım adım yaşamış. Sen Beniot Lisesi ve İstanbul Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Paris'ten hukuk doktorası, iktisat ve uluslar arası hukuk sertifikaları almış. Bir süre de Amerikan Harward Üniversitesinde edebiyat öğrenimi.

Sonuçta meslek olarak öğretmenliği seçiş. Gönüllü olarak. İlk devrimci "vukuatı", **Sabahattin Ali** ile birlikte **Babeuf**'un "Devrim Yazıları"nı çevirmek. Bu nedenle ilk yargılanma ve beraat. 12 Mart döneminde yine "komünist örgüt" nedeniyle bir yargılanma daha ve yine beraat.

Vedat Günyol, 1952-76 yılları arasında birçok kuşağın yakından izlediği ünlü **"Yeni Ufuklar"** dergisini yönetiyor. Devlet İnsan mı?, Güleryüzlü Ciddilik, Dünden Bugüne, Daldan Dala, Dile Gelenler, Gün Işığı başta olmak üzere 19 kitabı ve ayrıca 30 çeviri kitabı yayımlandı.

Vedat Günyol'la Bostancı'daki mütevazı evinde görüştük. Kitaplardan ve yılların yetiştirdiği kuşaktan kültür üreticisi arkadaşlarının resimlerinden dostlarıyla çektirdiği resimlerden ibaret evinde. Sıcak ve içten bir ortamda.

Aydınlık- Hocam yaşamınıza baktım. Cumhuriyet ilan edildiğinde 12 yaşındasınız. Aklınız erecek kadar bir yaş. Şimdi geldik 96'ya. Tüm bir Cumhuriyet dönemini bire bir yaşadınız. Türkiye'nin çok çalkantılı bir dönemi. Bir aydınlanma süreci, inişli çıkışlı. 23'lerden alırsak, geldiğimiz noktada Türkiye'nin durumunu nasıl görüyorsunuz, aydınlanma açısından?

VEDAT GÜNYOL- Aydınlanma bir defa meşrutiyetten başlıyor. Cumhuriyeti yarı yolda yakaladım. Ben ortaokulu bitirdiğim zaman Latin harfini tanıyordum. Sonra Sen Beniot'a

girdim. İnekler gibi çalıştım Fransızcayı. Ama ordan edindiğim bilgilerle üniversiteye gittim. Üniversitede hukuk fakültesinde, **Yücel** dergisi çıkıyordu. Dünyaya açık ama karma karışık bir dergi. Sağı solu bir araya getiren, kozmopolit bir dergiydi.

Sonra lise son sınıfında felsefe kurslarında uyandım. Ben neyim? Dünya'da görevim nedir? Beni bir papaz, felsefe öğretmeni dünyaya açtı. Bu arada hukuka gittim, bitirdim. Benim için hukuk mucizeydi. Çünkü o dönemde Hitlerin kovduğu büyük bilginler, hukuk bilginleri, felsefe bilginleri kaçıp geldiler. Atatürk onlara bağrını açtı. Üniversiteyi açtı. Müthiş bir şeydi bu üniversite. Üniversite öyle güzel bir müesseseydi ki. Bütün Avrupanın kafası, güzelliği bizim elimizdeydi. Ne hukuk hocaları vardı, ne felsefe hocaları geldi buraya!

AYDINLIK - *Şimdi Atatürk yanlış yaptı diyorlar laiklik bir kazaymış.*

GÜNYOL - Halt etmişler. Atatürk kadar güzel insan gelmedi bu dünyaya. Neden? Çünkü Türklere kişiliğini vermek istedi. Atatürk yıllarca Ataşe militer olarak Avrupa'da yaşadı. Aydınlanmanın ne olduğunu biliyor. Aydın kafalı bir adam. Savaş kazanmış. Türkiye'yi Avrupa düzeyinde bir yere getirmek istiyor. Adam etmek istiyor. Ve diyor ki; ancak bir bilim kafasıyla Türkiye kendini kurtarabilir. Neden çünkü, ondan önce halifelik, din baskısı. Türkiye çok geride bir ülkeydi. Avrupa'da neler oluyor, ne yenilikler oluyor, biz hâlâ şeriat peşinde.

AYDINLIK - *Şimdi hem şeriat olur, hem de teknolojiyi alırız diyenler var.*

GÜNYOL - İşte olmuyor. Ya şeriat ya teknoloji. Şimdi bu şeriatçılar teknolojinin en güzel şeylerinden yararlanıyorlar. Mercedese biniyor, telefonunu kullanıyorlar. Ama gidiyor diyor ki, "1500-1600 yıl önceki dönemler çok güzeldi. Öyle yaşayalım." Kadınlara insan muamelesi yapmıyor. Başını örttürüyor. Kadın beş para etmez. Erkeğin kulu kölesidir ona göre.

Atatürk'ün değerini sonra anlayacaklar. Atatürk'e büyük bir tepki var. Çok geri kalmış, Ortaçağ karanlıklarında bocalayan Müslüman ülkelerden. Bunların başında zengin ülke (Suudi Arabistan) Ve Amerika da bunu destekliyor. Çünkü Amerika petrol hayranı. Onların geri kalmasından yararlanıyor.

AYDINLIK *- Şimdi Amerika'nın Ortadoğu uzmanı var. Graham Fuller, o dedi ki Kemalizmin modası geçti. O zaman için iyi olsa bile şimdi artık eskidi.*

GÜNYOL - Atatürk hiçbir zaman eskimeyecektir. Biz kişiliğimizi buluncaya kadar Atatürk eskimeyecektir. Atatürk bir aydınlanma ışığıdır.

AYDINLIK *'46'dan itibaren Türkiye'de değişik bir rüzgâr esiyor. Amerika, Truman Doktrini, Marshall yardımı. Bu gelişmelerle aydınlanma çizgisi arasında ne gibi bir etkileşim oluyor.*

GÜNYOL - 1950'den sonra Adnan Menderes döneminde Atatürk düşmanlığı başlattılar. Türkiye'yi Atatürk uyandırmak istedi. CHP'den başlayarak Atatürk düşmanlığı getirilerek. Atatürk aydınlanma istiyor. Amerika Türkiye'nin aydınlanmasını istemiyor.

AYDINLIK *- Şimdi geldiğimiz noktayı tanımlar mısınız? Aydınlanma açısından ve Amerika'yla ilişkiler açısından?*

GÜNYOL - Amerika Türkiye'nin uyanmasını istemiyor. Çünkü kendi çıkarlarına aykırı. Türkiye uyanırsa, sömüremeyecek. Türkiye bilinçlenirse, onu sömüremeyecek. Şimdi manda var ya İstiklal Savaşının sonunda manda...

AYDINLIK *- Bugün de mandacılar var...*

GÜNYOL - O kadar var ki... Çiller mandacı, Çillerin konukları var Uçuranlar var...

AYDINLIK *- Ya soldakiler?*

GÜNYOL - Solda Rusyanın diktası ile birlikte solcu geçinip de çıkarları sekteye uğrayan insanlar, gittiler kapitalistlerin kıçını yalıyorlar şimdi. Onlara liboş diyorlar. Amerikan hayranlığı var.

***AYDINLIK** - Bizim Aydınlık şöyle bir tesbit yaptı.*

***GÜNYOL** - Tesbit değil, saptama.*

***AYDINLIK** - Saptama yaptı... Şimdi yeniden Samsun'a çıkma zamanıdır.*

GÜNYOL - Evet zamanıdır... Yeniden Samsun'a çıkmak gerekir. Türkiye'yi kurtarmak için. Atatürk ruhunu yaşatmak gerek. Emperyalizme karşı Türkiye'yi korumak. Kişiliği ön plana çıkarmak.

***AYDINLIK** - Yeniden Samsun'a çıkarsak, bu çağın Atatürk'ü nasıl bir Atatürk olur. Yani Batı uygarlığını kendine model olan bir Atatürk mü olur. Yoksa yeni bir tarz Atatürk mü?*

GÜNYOL - Batı uygarlığı denilince, iki tane Batı var. Bir tanesi düşünce özgürlüğünü ön plana çıkarmış, insan kişiliğini ön plana çıkarmış bir Batı var. Ama onun bir de sömürgeci tarafı var ki, iğrenç bir şey. Tabii biz batı derken nereyi öğreneceğiz? Batı'nın aydınlanma çağında gelişen oluşan güzelliklerini.

***AYDINLIK** - Zonguldak madencileri, çok önemli bir grev yaptılar ve Mengen'e kadar yürüdüler. Bu sene işçiler yine yarım milyona varan rakamlarla yürüdüler, Ankara'ya. Bu durumu Türkiye açısından yeni bir durum olarak değerlendirirsek, çizeceğimiz ufuk açısından bu kuvvetin özgün bir rolü var mı? 1920'lerde böyle bir işçi yoktu.*

GÜNYOL - Bu bir uyanıştır. Bir bilinçlenmedir. Ezilmiş işçiler uyanıyor. Ve devlet... Devlet soyut bir şey, devleti temsil eden hükümettir. Hükümet kimdir? Birtakım seçilmiş, seçilmemiş insanlardan oluşan topluluk. Meclis mi? Meclis'in kurduğu hükümet mi? Hepsi bugün düzey bakımından çok geride. Aşağı düzeyde.

***AYDINLIK** - Peki bu gelişmeler karşısında aydınların durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Görevlerinin, rollerinin hakkını veriyorlar mı?*

GÜNYOL - Aydınların bir kısmı fire verdi. Sosyalist olan

aydınların çoğu kapitalistlerin uşağı oldu. Ama kendi haysiyetini koruyan aydınlarımız var Allahtan. Bunların başında Cumhuriyet gazetesinin adamları var. İlhan Selçuk gibi. Mümtaz Soysal, Bülent Ecevit.. Gençlerimiz var. Ama buna karşın Necmettin Erbakan gibi gerici insanlar da. Ki onlar çok kuvvetli, paralı pullu insanlar. Onlara karşı direten gençlerimiz var.

ERBAKAN...

TÜRKEŞ...

***AYDINLIK** - Erbakan öyle de, Türkeş nasıl? Onu nasıl görüyorsunuz?*

GÜNYOL - Okur... Onu sömürüyor. Ve kandırıyor insanları. MHP korkunç bir şey. O bir faşizm, nazizm getiriyor. Aşırı milliyetçilik.

***AYDINLIK** - Aydınları toplu bütün olarak değerlendirirsek, sorumluluğunu gereğince yerine getirdiğine inanıyor musunuz?*

GÜNYOL - Getiremiyor. Çünkü elinde araç yok. Ne yapıyor? Aydınlar medya dedikleri namussuz para canlısı birtakım düşler karşısında aydınlar hiçbir şey yapamıyorlar. Para lazım.

***AYDINLIK** - Peki bunda örgütsüz olmalarının etkisi yok mu? Şimdi şöyle bir şey var. Aydın örgüte girerse köle olur diyorlar.*

GÜNYOL - Partiye girerek köle olmaz ama o partinin çizgisinden dışarı çıkamaz. Ben özgür olmak istiyorum. Nitekim İlhan Selçuk da hiçbir partiye girmeden, kendisi bir özel parti durumunda.

***AYDINLIK** - Peki kimse girmesin mi diyorsunuz?*

GÜNYOL - Hayır girsinler yahu girsinler... Girmesen olmaz. Girsin ama kişiliğini kaybetmesin. Köle olmasın. Toplulukta güç vardır. Tabii tek başına insan hiçbir şey yapamaz.

SOSYALİZM İNSANLIĞIN UMUDUDUR

***AYDINLIK** - Bugün sosyalizm öldü dediler.*

GÜNYOL - Sosyalizm neden ölmedi biliyor musun? Bugün dünyada sömüren ve sömürülen insanlar olduğu sürece sosyalizm ölmez. Çünkü sosyalizm sömürenlere karşı bir başkaldırıdır. Ve sonunda başarıya ulaşacaktır. Sosyalizm insanlığın umududur.

AYDINLIK - *Bugün İşçi Partisi var. Ve devam ettirdiğini söylüyor sosyalizm mücadelesini... Doğu Perinçek'in genel başkan olduğu parti...*

GÜNYOL - Doğu Perinçek güzel bir insan. Çok beğeniyorum. Doğu Perinçek'e benim güvenim var.

AYDINLIK - *Peki yalnız mı yapacak bunu?*

GÜNYOL - Yahu sen beni fazla sıkıştırma be, yetti artık. Kapat şunu...

-Kahkahalar...

Vedat Günyol'un Aydınlık Ufukları

Aramızda yaşamakta olan kimi insanların büyüklükleri sanki güneşe bakmak gibidir; alçak gönüllü kişilikleri, eserlerinin saçtığı parlak ışığın arkasında gizli kalır. Bakışlarımızı ne zaman onların yönüne çevirsek, ancak bu ışığın sonsuz nimetlerinden yararlanabiliriz. Işığın asıl kaynağı ise hep o kendine özgü, belki bir tür koza yerine geçen kuytularda, dünyanın alışılagelmiş gürültülerinin uzağındadır.

Tıpkı nasıl nitelendirmem gerektiğine yıllardır karar veremediğim, herhalde onun için hiçbir nitelemeyi yeterli bulmadığım **Vedat Günyol** gibi...

Edebiyatımızın büyük deneme, eleştiri, inceleme ve çeviri ustası Vedat Günyol için belki de en doğru saptama, onu *"ışığı getirenlerden biri"* saymak olabilir. Seksen yılı aşan ömrünü yalnız *"resmi"* görev niteliğindeki öğretmenliğiyle değil, fakat bugün raflar dolduran türlü yazılarıyla, çevirileriyle ve nihayet onyıllar boyunca çıkarttığı o unutulmaz *"Yeni Ufuklar"* dergisiyle, kısacası düşünülebilecek her çabasıyla aydınlık insanlar yetiştirme hedefine adanmış bir usta için sıradan sözcüklerin kalıpları aracılığıyla bir nitelendirme bulabilmek, gerçekten de kolay değildir.

Vedat Günyol, tıpkı **Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat** gibi **Atatürk**'ün açmış olduğu ışıklı yolda Türkiye'ye özgü, Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından Türkiye'nin çok gereksindiği bir hümanizmi yaratmış olanlar arasındadır. Artık okullarımızda ve üniversitelerimizde nice zamanlardır sözü edilmeyen, *"yeni Batılı"* kimi aydınlarımızca da beğenilmemesi yeğlenen bu hümanizm, Batı'da bir zamanlar Rönesans'ın yarattığı *"yeni insan"* tanımı doğrultusunda bilgiyi, bilimi ve sanatları yaşam için temel edinmiş bir dünya görüşüdür. Bu görüşün, başını **Erasmus**'un çektiği Batı

hümanizmine üstün olan yanı ise insanı bir kavram olarak değil, fakat **Goethe**'nin deyişiyle ancak *"sevgi ikliminde yaşayabilen bir canlı"* olarak ele almasıdır. Bu hümanizmin çerçevesinde **Homeros**'un destanlarıyla **Yunus**'un seslenişleri, **Montaigne**'in kendinden yola çıkıp bütün insanlığa yönelişiyle **Pir Sultan Abdal**'ın toprağın bereketiyle beslenen bilgeliği, **Mevlana**'nın umut dergahına sevgi dolu çağrılarıyla **Shakespeare**'in kahramanlarının insanca çıkmazları, bütün insanlığın bestelediği bir ezgi içerisinde kaynaşıp bütünleşir. Böylesine zengin kaynaklardan beslenmiş bir ezgi ise hiç ayrım yapmaksızın bütün insanlığın hizmetine sunulmuş, tükenmek bilmez bir pınar gibidir, o pınarın başına giden kim olursa olsun, susuzluğunu dindirememesi düşünülemez...

Biraz yukarda adlarını saydığım arkadaşları gibi Vedat Günyol'un da böyle bir hümanizmi nasıl oluşturduğunu iyi anlayabilmek için neler üzerine yazdığına, kimlerden çeviri yapmış olduğuna bakmak gerekir. Örneğin **Orhan Burian**'ın ölümünden sonra uzun yıllar yorulmak bilmeksizin çıkarttığı *"Yeni Ufuklar"* dergisi, kısaca tanımlamak gerekirse Doğu ve Batı düşüncesinin, özetle bütün bir düşünce serüveninin ve o serüvenin her toplumdan gelme yaratıcılarının cennetidir. Bu derginin günümüzde artık yalnızca meraklıların kitaplıklarında ve sahaf raflarında kalmış olan sayıları, tıpkı bir zamanların *"Tercüme Mecmuası"* ve **Memet Fuat**'ın *"Yeni Dergi"*si gibi, başlı başına bir okuldur.

Kaleme aldığı denemelerde Vedat Günyol, içinde yaşadığı toplumu dünü, bugünü ve yarınıyla sürekli sorgulayan, ama bu sorgulama sırasında o toplumun insanlarına hep sevgiyle, alçakgönüllülükle, hoşgörüyle yaklaşan, daha çok o insandan bugüne kadar esirgenmiş olanların hesabını çıkartma peşinde bir aydın kimliğiyle belirginleşir. Bu kimlik, bireyi devlete kul etmeye hep karşı çıkan, tersine, devletin ancak insanlar için var

olabileceğini savunun o ışıklı çizgisinden ödün vermeye hiç yanaşmamış bir kimliktir.

16 Kasım Perşembe
1995

Günyol'un Yetiştiği Ortam

Seksenin ilk basamaklarına gelen Vedat Günyol Hoca'dan söz edeceğiz bugün...

Bir ülkenin fikir ve sanat yaşamını sürdüren birikimin değişik çizgilerden, değişik serüvenlerden geçtiğini hep biliriz. Sanat ve fikir yaşamının Divan Edebiyatı'ndan kopuşu, Tanzimat Osmanlıları, İttihat ve Terakki bıyıkları, zincirleme meşrutiyetler, Balkan ve Birinci Dünya savaşları, dekadanlar, Servet,i Fünuncular, Fecri Aticiler gibi çeşitli akımlar, Türkçeciler, 31 Mart'çılar, Sırat-ı Müstakimciler ülkenin kültür portresini oluşturan çeşitli çizgilerdir.

Ulusal Kurtuluş Savaşımızın hemen sonrasında oluşturulmasına çalışılan "müsbet ilim"e, çağdaş uygarlığa açılmasına çalışılan pencereler, Harf Devrimi, Dil Devrimi, Hukuk Devrimi...

Ve o dönemdeki iktidar yöneticilerinin "Misak-ı Milli" sınırları içinde "Yurtta barış-dünyada barış" saygınlığı.

Yine asırlarca yadsınmış, fukara; yolsuz, okulsuz, fabrikasız, nice savaşların çilesini bağrında biriktirmiş bir Anadolu...

İşte, Cumhuriyetin ilk sahiplerinin başlattığı büyük açılım: "Sen ne güzel bulursun gezsen Anadoluyu/ Dertlerden kurtulursun gezsen anadoluyu.."

Cumhuriyetten önce başlatılan bir "Çalıkuşu" edebiyatı.

Beş Hececiler, Yedi Meş'aleciler, dilde özleşme çabaları ile yeni bir kültür harmanının ilk hamurları... Ve sonra bu konudaki ilk atılımlar. Halkevleri, Yerli Malı Tutum Haftaları; ve dillerden düşmeyen "Onuncu Yıl Marş"ları, Halkevi marşları... Neydi, neydi: "Var ol ey baş kılavuz/ Varlık için biz yokuz/ Hem köle hem başbuğuz/ Halka yükselmek için"

Devletin her yerde çağdaş dünya kültürüne pencereler açma çabaları. Ve bu oluşumun özlediği kültür dünyasının ana malzemesi olan insanı hazırlamak.

Halkevlerinin yurt çapında yetenekli insan malzemesinin

hazırlama çırpıntıları. Her ile bir halkevi, her halkevine bir kitaplık. Ve orada yayımlanacak bir dergi. Dergi hazırlanınca "taşra"da kalmış yeteneklere çağrı: "Buyrun yazın!.." Folklor çalışmalarında devlet eli. Her sazcıya bir saz; her sözcünün eline bir mikrofon... güzel söz söyleme kursları, kitaplıklar, adı belli ressamların Anadolu seferberliği, müsamere sahneleri, tiyatro çalışmaları, sinema, resim kursları. Halkın sesinin seslendirmesi; nakışa, masala, söylenceye, türküye, halk oyunlarına gün ışığı.

Cumhuriyetin aydınlığından ilk aydınlananların oluşturduğu Yücel dergisi grubu. İşte Vedat Günyol adının duyulmaya başladığı ilk dergi bu Yücel...

Üzerinde çok söz edilen ve çok söz edilecek olan Köy Enstitüleri.

Ve sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın "Tercüme" Bürosu... ardından bereketli bir yağmur gibi yağan dünyanın en ünlü yapıtlarının halka ulaştırılması. Öyle başeserler çevrildi ki, bunların çeviri değil, asılları kadar güzel olduğu bilenler tarafından hep söylenilip durdu.

İşte Vedat Günyol, böyle bir atılıma kalemi, bilgisi ile katılan gönüllülerden biri oldu. Çevirdiği kitapların sayısını bilen var mı?!

Kendisinin de söylediği gibi, en mutlu yılları Köy Enstitülerindeki öğretmenliğinde geçmiştir. Halkın sesine, sözüne, yüreğine, türküsüne, nakışına; oyasına, yazmasına; oyununa, resmine, masalına, söylencesine, insanına ulaşabilinen bir yer olmuştu buraları.

Böyle çabaların gönüllüleri, 1950'den sonra yalnız kalmıştır. Tercüme Bürosu'nun donuklaştırılması; Halkevlerinin, Köy Enstitülerinin kapatılması; Türk Ansiklopedisi'nin yozlaştırılması ardı ardına bir bıçak sırtı gibi yakındır birbirine. Alanlarda at oynatan kasaba politikacılarının ucuz eylemlerine kalmıştı ortalık.

Vedat Günyol'un, ansiklopedicilik, Ufuklar, Yeni Ufuklar serüveni bu döneme rastlar.

Yaratılması özlenilen Türk Rönesansı'nın sanatla, fikirle, barışçılıkla, uygarlıkla yoğrulduğu uzun bir yoldu bu. İşte bu "Mavi Yolculuk"un üç-beş kişisinden biri de Vedat Günyol Hoca olmuştu.

Hümanisti başka bir şey sanan bağnaz borazancıların ortalığı toz duman ettikleri yıllarda, Vedat Günyol Hoca'nın, ülkemize 62 kitap kazandırdığını burada bir kez daha anımsayabiliriz.

"Gölgeden Işığa" çıkma çabalarında bir ömür dolusu emek harcadı o...

Vedat Günyol Hoca'dan söz edecektik. Ha sahi, nerede kalmıştık!..

Cemalettin Ünlü

Türk Kültüründe Masmavi

Beyoğlu Atatürk Erkek Lisesi'nde ikinci sınıf, yıllardan 1966, Fransızca hocamız **Vedat Günyol**'la ilk ders; Vedat Günyol, o zamanlar her ay başı büyük heyecanla okuduğum Yeni Ufuklar dergisinin yöneticisi. Vedat Bey derse giriyor ve o güne kadar tanıdığım bütün insanlardan farklı bir kişiyle, eşine bütün hayatım boyunca herhalde bir daha rastlayamayacağım alçakgönüllü, aydın, gençlere anlayışlı, gençleri güzel bir dünyaya yönlendirmek isteyen bir öğretmenle karşılaşıyorum. Daha ilk dersimiz, göz kamaştırıcı bir kültür şöleni olup çıkıyor.

Türk liselerinde yabancı dil derslerinin hangi güç koşullar altında sürdürülebileceğini çok iyi bilen Günyol, haftada üç beş saat öğretimle Fransızca öğretilemeyeceğini de bildiğinden, bizi kültürün o enginden şu koyağına, şu koyağından bir öte enginine alıp götürüyor. Değişik toplumsal kesimlerden gelen, farklı maddi olanaklar içindeki bir dolu öğrenci, Günyol'un derslerinde çıt çıkarmadan oturuyor. Daha o zamanlar keskinleşmiş sağ-sol görüşler, Fransızca hocamızın derslerinde barışa kavuşuyor; bütün sivrilikler siliniyor ve hocamız bize insanca yaşamın ağır sınavlarını anlatıyor. Bazan Fransızca, bazan Türkçe...

Vedat Günyol'un öğrencisi olma mutluluğuna erişmiş olanlar, bu derslerden, ders dışı söyleşilerden, bahar pikniklerinden, bazı yaz gecelerine rastlamış buluşmalardan tılsımla donandılar: Bu, ülküsel bir dünyanın tılsımıydı. Materyalizme bağlılığına karşın daha çok bir evliya-aziz karışımı kişilik yansıtan Vedat Bey, açgözlülüğün, boşyüceliğin, kişisel hırsın, burnu büyüklüğün yaman bir avcısı. Bizler de önümüzdeki yıllara şu çirkin yükseliş fırsatlarından uzak durarak uzanmayı öğreniyoruz. Galiba pek çoğumuz da öğrendi.

Her biri aydınlık tartışmalar sürüp gidiyor. Hocamız, fikir düzleminde kaldığı sürece, kendi görüşlerine en karşıt uçtaki

görüşleri de dikkatle dinliyor, bizlerin dinlemesini sevgicil uyarılarla sağlıyor, bizlere, en tehlikeli rejimin tek görüş üzerine kurulu, totaliter rejimler olduğunu hiç söze dökmeksizin öğretiyor.

Onun derslerinde ve söyleşilerinde ateistle koyu dindar, Müslümanla Hıristiyan ve Musevi, belki de bir daha karşılaşamayacakları bir ülkü dünyasında yan yana gelebiliyorlar, birlikte var olmanın, birbirine saygı duymanın, birbirinden öğrenebilmenin hazzını tadıyorlar. Günyol, bu özelliğiyle Türk eğitiminin elbette benzeri çok az bir temsilcisi...

Ama bir de yazar Vedat Günyol var.

Yeni Ufuklar'ın başyazarı **Sabahattin Eyuboğlu.** Sabahattin Eyuboğlu'nun yazmadığı sayılarda baş köşede **Nermi Uygur.** Nermi Uygur'un unutulmaz **"Kant"** denemesi bu dergide yayımlanmıştır. Sonra **Azra Erhat,** sonra **Rauf Mutluay...** Vedat Bey kendi yazılarını daima sonlara saklıyor. Bu yüzden olacak ilk kitabı **Dile Gelseler**'i (1966) devşirmek için de yıllar yılı kararsız kalmış.

Dile Gelseler'de derlenmiş eleştirel denemeler, Vedat Günyol'un çağdaş Türk edebiyatından kimi imzalara yönelik çok başarılı yorumlarını sergiler. Hocamız, **Halide Edib'i, Yakup Kadri'yi, Hüseyin Rahmi'yi 'yaşayan'** özellikleriyle yansıtmıştır. **Abdülhak Şinasi'**ye ve **Peyami Safa'**ya uzak durmuştur, ama **Sabahattin Ali'**nin derin anlamını dile getirmiştir. **Sait Faik** üzerine yazdığı yazılar -ilk değini 1945 taihini taşır-, o gün bugün, aşılamamış yazılardır.

Dile Gelseler'deki **'Yalnızlığın Yarattığı Adam'**dan (1954) alıntılıyorum:

"Sait Faik yürüyecek, yürüyecektir. Bu yol onu nerelere, hangi uğraklara götürecek?

"Önce isyana götürecek. İsyanın ardından 'büyük hayaller' **akın edecek, sonra her şey tabiat içinde erimeğe doğru yol alacak."**

Vedat Günyol, edebiyata gönül vermiş öğrencilerine, bir yandan da modern edebiyatı, yeni Türk yazarlarını tanıtıyordu. Dile Gelseler'de bu soy incelikli yazılar yer almıştır. Ama öğretmenim, ders dışı söyleşilerimizde, Sait Faik'ten sonra yepyeni bir gelişim çizgisinde yol almış hikâyeciliğimizi daha yakından tanıyabilmem için kitaplığını açmıştı. Çok sevdiğim **Ferit Edgü** hikâyelerini, **Demir Özlü**'nün **Bunaltı**'sını, **Onat Kutlar**'ın unutulmaz **İshak**'ını, **Adnan Özyalçıner**'i, **Nezihe Meriç**'i, **Muzaffer Buyrukçu**'yu, her biri ayrı zenginlikler taşıyan bu seçkin hikâyecileri adeta birdenbire yanı başımda bulacaktım.

Ertesi yıl, lise son sınıf: Artık kendimi edebiyatçı sayıyordum. Sonbaharda cumartesi günleri ve yaz boyunca, Yeni Ufuklar'ın yazıevine gidip gelir olmuştum. Nermi Uygur'u ilk orada gördüm, **Orhan Şaik Gökyay**'ı, **Cemil Meriç**'i de... Aydınlık olan her şeye gönül vermiş Günyol'un Yeni Ufuklar'ı başlı başına bir odaktı.

Vedat Bey yazılar çiziktirdiğimi biliyor, destek veriyor, bu yazıların olgunlaşması için bana saatlerce zaman ayırıyordu. Nihayet bir iki hikâye taslağım, **Melih Cevdet Anday**'ın şiiri üzerine elbette amatörce bir uzunca yazım Yeni Ufuklar'da yayımlandı. (bu satırları yazarken o günlerin sınırsız coşkusunu yeniden duyar gibiyim.) Hocam, söze dökmeksizin, bana rota çiziyordu.

Sonra bir gün, bir akşamüzeri... Yeni Ufuklar'ın küçücük, bitkiler, kaktüslerle donanmış yazıvine, olanca alafrangalığı, zarif tavrı ve atak tutumuyla Azra Erhat geldi, 6 Eylül 1982'de kaybettiğimiz Azra Erhat.

Sade bir döpiyes giymiş olduğunu dün gibi hatırlıyorum. Koyu renk bir döpiyes ve açık renk bluz. Sözcüklerle pek anlatılamayacak bir kadındı Azra Erhat. Tavrı alafrangaydı, ama her sözü Türk kültürünün sorunlarına yönelik bir endişeyi dışa vuruyordu...

31 Ağustos '95
Selim İleri

Günümüz yazarlarından Vedat Günyol (doğumu, 1912) Türkçe'nin doruklarından biridir. Çevirileri, deneme yazıları ve bir dönemler etkin bir biçimde yürüttüğü yayıncılık, dergicilik çalışmalarıyla edebiyatımızda hümanist akımın güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

Şimdilerde, tümüyle deneme yazarlığına adanmış görünen, Vedat Günyol'un bu yeni kitabı üç bölümden oluşuyor: Günlük, denemeler ve hakkında yazılanlar... Günlük bölümünde, Günyol'un duyarlı insan yüreğinin sıcaklığını duyumsayacak; denemelerinde bilge kişiliğinin izini sürecek; hakkında çıkan yazılarda da edebiyatçı ve düşünür kimliğinin kanıtlarını bulacaksınız.

Daha önce çeviri yapıtlarıyla Milliyet Yayınları dizisinde yer alan Vedat Günyol ustanın bu özgün yapıtını gururla sunuyoruz.